

TALOUSRIKOLLISUUDEN KEHITYSSUUNNAT JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ VUOSINA 2000-2009

Vesa Muttilainen & Terhi Kankaanranta

Poliisiammattikorkeakoulu
Tampere, 2011

Vesa Muttilainen ja Terhi Kankaanranta:
TALOUSRIKOLLISUUDEN KEHITYSSUUNNAT JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ
VUOSINA 2000-2009
Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 91

ISBN 978-951-815-199-2 (pdf)
ISSN 1797-5743

Tiivistelmä

Tämä raportti kuvaa talousrikollisuuden kehityssuuntia 2000-luvulla. Raportissa tarkastellaan ensiksi poliisin tietoon tullutta talousrikollisuutta poliisin tulostietojärjestelmän aikasarjojen avulla. Toiseksi kuvataan talousrikosepäilyjä käsittelevien poliisin sidosviranomaisten toimintaa. Kolmanneksi esitellään tietoja yrityksissä havaituista rikoksista ja talousrikollisuuteen liittyvistä vakavan rikollisuuden muodoista.

Talousrikoksessa on yleensä kysymys laittomasta teosta tai laiminlyönnistä, jolla tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä yrityksen tai muun organisaation toiminnassa. Uusien talousrikosjuttujen määrä kääntyi kasvuun vuonna 2009 useita vuosia jatkuneen laskun jälkeen. Poliisin tietoon tuli noin 1 780 talousrikosjuttua. Päättyneet talousrikosjutut viipyivät poliisin tutkittavana keskimäärin 296 vuorokautta.

Vuonna 2009 yleisimpiä talousrikoksia olivat kirjanpitorikokset, verorikokset ja velallisen rikokset. Yleisimpien talousrikosten kehityksessä vuonna 2009 kiinnittää huomiota velallisen rikosten voimakas kasvu. Pidemmällä ajalla tärkeä kehityssuunta on ollut törkeiden tekojen lisääntyminen rikoslajista riippumatta.

Vuonna 2009 poliisin tietoon tulleiden talousrikosten vahingot olivat yhteensä 109 miljoonaa euroa, mikä on noin yksi promille bruttokansantuotteesta. Poliisin tietoon tulleiden talousrikosjuttujen rikosvahingot sisältävät kuitenkin vain pienen osan talousrikoksista yhteiskunnalle aiheutuvista kokonaisvahingoista. Haltuun saadun omaisuuden arvo vuonna 2009 oli yhteensä 37 miljoonaa euroa. Tämän määrän voidaan arvioida kattavan yli 400 henkilötyövuoden kustannukset, jotka poliisi käyttää talousrikosten torjuntaan ja tutkintaan.

Verohallinto on poliisin keskeisin sidosviranomainen talousrikosasioissa. Talousrikollisuuden torjunta tai talousrikosepäilyjen käsittely kuuluu myös monien muiden viranomaisten tehtäväkuvaan, kuten esimerkiksi tullin, Finanssivalvonnan, konkurssiasiamiehen ja työsuojeluviranomaisten.

Raportissa esitellään lisäksi eräitä poliisin ja muiden viranomaisten yhteistyön muotoja talousrikosasioissa. Talousrikollisuuden ja har-

maan talouden torjuntaa varten 1990-luvulta alkaen laaditut toimenpideohjelmat ovat tärkeitä poikkihallinnollisen yhteistyön suuntaajia.

Raportissa tarkasteltavia vakavan rikollisuuden ilmiöitä ovat järjestäytynyt rikollisuus, korruptio, piratismi ja eräät petosten muodot. Järjestäytynyt rikollisuus on tärkeä tekijä talousrikollisuuden alueella. Petosrikollisuuden alueelta raportti sisältää tietoja vakuutuspetoksista, internet-huijauksista sekä EU:n varojen väärinkäytöstä.

Julkaisua on tarkoitus päivittää määräajoin, jolloin on mahdollista harkita tietosisällön täydentämistä. Kiinnostavia jatkotutkimuksen kohteita voisivat olla esimerkiksi taantuman vaikutukset talousrikollisuuteen ja sen tutkintaan, tietoverkkoihin siirtyvä talousrikollisuus sekä talousrikollisuus järjestäytyneen rikollisuuden laajenevana toimintamuotona.

SISÄLLYS

<i>Tiivistelmä</i>	3
1 Johdanto	8
2 Talouden ja yritystoiminnan kehityspiirteitä	9
3 Talousrikollisuuden sisältö	10
3.1 Sisäasiainministeriön määritelmä talousrikollisuudesta.....	10
3.2 Talousrikollisuus osana vakavaa rikollisuutta EU:n strategioissa	12
3.3 Raportin kohdeala	13
4 Tietolähteet	14
5 Poliisin tietoon tulleiden talousrikosjuttujen kehityspiirteitä	16
5.1 Talousrikosjuttujen määrä ja taloudellinen merkitys.....	16
5.2 Talousrikosjuttujen tutkintaa kuvaavia tietoja.....	19
6 Rikosnimikkeet poliisin tietoon tulleissa talousrikosjutuissa	21
6.1 Yleiskuva rikosnimikkeistä	21
6.2 Vero-, kirjanpito- ja velallisen rikosten erillistarkastelua.....	23
7 Poliisin sidosviranomaisten toiminta talousrikosasioissa	25
7.1 Vero- ja tulliviranomaiset	25
7.1.1 Verohallinto	25
7.1.2 Tulli.....	27
7.2 Rahoitusalan viranomaiset	29
7.2.1 Finanssivalvonta	29
7.2.2 Konkurssiasiamies.....	30
7.2.3 Valtakunnanvoudinvirasto ja ulosotto	31
7.3 Työsuojelu ja sosiaalivakuuttamisen valvonta	33
7.3.1 Työsuojeluviranomaiset.....	33
7.3.2 Sosiaalivakuuttamisen valvonta	34
7.4 Muita viranomaisia	36
7.4.1 Tuotteiden ja palvelujen turvallisuuden valvonta	36
7.4.2 Kilpailuvirasto.....	37
7.4.3 Ympäristönsuojeluviranomaiset.....	38
7.4.4 Tietoturvan valvoja CERT-FI.....	39
8 Poliisin talousrikostutkinnan yhteistyömuotoja	40
8.1 Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti (Virke)	40
8.2 Poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen PTR-yhteistyö.....	41
8.3 Pääkaupunkiseudun talousrikosten esikäsittely-yksikkö (EKY).....	41
8.4 Rahanpesun selvittelykeskus	42
8.5 Syyttäjälaitos ja talousrikossyyttäjät	43
8.6 Talousrikollisuuden torjuntaohjelmat viranomaisyhteistyön välineenä.....	44

9	Täydentäviä näkökulmia talousrikollisuuteen	44
9.1	Yritysten talousrikosuhat kyselyjen valossa	44
9.1.1	<i>PWC:n talousrikollisuuskyselyt.....</i>	<i>44</i>
9.1.2	<i>Keskuskauppakamarin yritysturvallisuuskyselyt.....</i>	<i>45</i>
9.2	Eräitä talousrikollisuuteen kytkeytyviä rikosilmiöitä	47
9.2.1	<i>Järjestäytynyt rikollisuus.....</i>	<i>47</i>
9.2.2	<i>Korruptio.....</i>	<i>49</i>
9.2.3	<i>Piratismi.....</i>	<i>50</i>
9.2.4	<i>Eräitä petosrikollisuuden muotoja.....</i>	<i>52</i>
10	Yhteenvetoa ja päätelmiä	55
	<i>Summary: Development trends of economic crimes in 2000–2009</i>	<i>60</i>
	Lähteet	64

KUVIOT

Kuvio 1	Bruttokansantuotteen reaalin vuosimuutos ja sen ennuste Suomessa ja EU:n alueella vuosina 2000–2011	9
Kuvio 2	Talousrikollisuuden määrittelyä	13
Kuvio 3	Raportin kattama talousrikollisuuden kohdeala pääpiirteittäin	13
Kuvio 4	Poliisin luokittelemien talousrikosjuttujen määrä vuosina 2000–2009	16
Kuvio 5	Rikosvahinkojen reaalin rahamäärä poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009	17
Kuvio 6	Haltuun saatu omaisuuden ja turvaamistoimien reaalin rahamäärä poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009	17
Kuvio 7	Haltuun saatu omaisuus suhteessa rikosvahinkoihin poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009	18
Kuvio 8	Rikosvahinkojen ja haltuun saadun omaisuuden reaalin rahamäärän keskiarvo poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009	18
Kuvio 9	Ilmoitetut jutut suhteessa yrityskantaan ja päätettyjen juttujen rikosvahinkojen reaalin rahamäärä suhteessa bkt:hen poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009	18
Kuvio 10	Päätettyjen ja ilmoitettujen juttujen määrän ja vahinkojen suhteita poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009	19
Kuvio 11	Yli kaksi vuotta avoimena olleet poliisin luokittelemat talousrikosjutut vuosina 2000–2009	19
Kuvio 12	Käsittelyaikoja ja muita aikamääriä poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009	20
Kuvio 13	Aktiivisen työajan määrä henkilötyövuosina poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2001–2009	20
Kuvio 14	Päätettyjen juttujen määrä ja haltuun saadun omaisuuden reaalin rahamäärä henkilötyövuotta kohden poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2001–2009	21
Kuvio 15	Talousrikosten ja muiden rikosten määrä poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009	21
Kuvio 16	Talousrikokset rikoslain luvun mukaan ja erät muut rikokset poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2001, 2005 ja 2009	23
Kuvio 17	Vero-, kirjanpito- ja velallisen rikosten yhteenlaskettu osuus poliisin luokittelemien talousrikosjuttujen kaikista rikoksista ja talousrikoksista vuosina 2000–2009	24
Kuvio 18	Kirjanpitorikosten määrä tekemuodon mukaan poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009	24
Kuvio 19	Verorikosten määrä tekemuodon mukaan poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009	24
Kuvio 20	Velallisen rikosten määrä tekemuodon mukaan poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009	25
Kuvio 21	Verovalvonnan toimenpiteiden määrä vuosina 2001–2009	26
Kuvio 22	Verotarkastuksissa löytyneiden harmaan talouden yritysten määrä ja tarkastusten perusteella maksuunpannun veron reaalin rahamäärä vuosina 2001–2009	26

Kuvio 23 Verohallinnon rikosilmoitusten ja niihin sisältyneiden lainkohtien määrä vuosina 2001–2009	27
Kuvio 24 Tullin tutkimien talousrikosjuttujen määrä vuosina 2001–2009.....	28
Kuvio 25 Rikosvahinkojen ja takaisin saadun omaisuuden reaalin rahamäärä Tullin tutkimissa talousrikosjutuissa vuosina 2001–2009.....	28
Kuvio 26 Finanssivalvonnan tutkimien arvopaperimarkkinoiden väärinkäyttöepäilyjen määrä vuosina 2002–2009	29
Kuvio 27 Käräjäoikeuksissa vireille tulleiden konkurssihakemusten määrä vuosina 2000–2009	30
Kuvio 28 Velallisen rikokset konkurssien yhteydessä vuosina 2000–2009.....	31
Kuvio 29 Konkurssiassiamiehen tekemät velallisten ja konkurssipesien tarkastukset ja aloitetut konkurssien julkisselvitykset vuosina 2005–2009.....	31
Kuvio 30 Työsuojeluviranomaisten tarkastusten ja valvontakohteiden määrä vuosina 2004–2009	33
Kuvio 31 Työsuojeluviranomaisten ilmoitukset poliisille ja syyttäjille vuosina 2004–2009.....	34
Kuvio 32 Ympäristönsuojeluviranomaisten toimenpiteitä ympäristölainsäädännön valvonnassa vuosina 2006–2008.....	39
Kuvio 33 Viestintäviraston Cert-Fi -palveluun tulleiden yhteydenottojen määrä vuosina 2002–2009	40
Kuvio 34 Rahanpesun selvittelykeskukselle ilmoitetut rahanpesuepäilyt ja esitutkintaan siirretyt ilmoitukset vuosina 2000–2009.....	42
Kuvio 35 Talousrikossyyttäjien ja heidän ratkaisemiensa asioiden määrä vuosina 2001–2009....	43
Kuvio 36 Yritysten toteutuneet rikosriskit Keskuskauppakamarin yritysturvallisuuskyselyissä vuosina 2005 ja 2008. Osuus vastanneista vähintään viisi henkilöä työllistävistä yrityksistä.	46
Kuvio 37 Poliisin tiedossa olleet järjestäytyneet rikollisryhmät ja niihin kuuluneet henkilöt vuosina 2002–2009	47
Kuvio 38 Poliisin luokittelemat järjestäytyneiden rikollisryhmien talousrikosjutut ja niiden osuus kaikista järjestäytyneen rikollisuuden rikosjutuista vuosina 2003–2009.....	48
Kuvio 39 Lahjusten vastaanottamista viranomaistoiminnassa ja poliittisessa toiminnassa mittaavan indeksin (CPI) arvo Suomessa ja sijoitus kansainvälisessä vertailussa vuosina 2000–2009	49
Kuvio 40 Poliisin tietoon tulleet lahjusrikosjutut ja lahjusrikokset vuosina 2002–2009.....	50
Kuvio 41 Laittomien tietokoneohjelmien osuus kaikista tietokoneohjelmista Suomessa, Länsi-Euroopassa ja koko maailmassa vuosina 2003–2009.....	51
Kuvio 42 Vakuutusalan tutkimien epäselvien vahinkojen määrä ja niissä vaadittujen korvausten reaalin rahamäärä vuosina 2003–2009	52
Kuvio 43 Vakuutusalan vahingoista kirjatut väärinkäytösrekisterimerkinnät ja poliisille ilmoitetut petosepäilyt vuosina 2003–2009	53
Kuvio 44 EU:n petoksantorjuntaviraston (OLAF) tietoon tulleet tapaukset ja takaisinperitty reaalin rahamäärä vuosina 2000–2009	55

1 Johdanto

Talousrikollisuudella on runsaasti erilaisia ilmenemismuotoja ja uusia tulee jatkuvasti esille. Mittavat taloudelliset ja muut vahingot sekä ilmiön liittymäkohdat muihin vakavan rikollisuuden muotoihin tekevät näistä rikoksista yhteiskunnallisesti merkittävän alueen ja siten tärkeän tutkimuskohteen.

Tässä raportissa kuvataan talousrikollisuuden kehityssuuntia ja toimintaympäristöä 2000-luvulla. Tarkastelu kohdistuu poliisin tietoon tulleeseen talousrikollisuuteen, talousrikos epäilyjä käsittelevien poliisin sidosviranomaisien toimintaan sekä näitä täydentäviin tietoihin yritysturvallisuudesta ja eräistä talousrikollisuuteen kytkeytyvistä rikosilmiöistä.

Poliisin tietoon tulleet talousrikokset muodostavat talousrikollisuuden ydinalueen. Talousrikos on ollut yksi rikosilmoituksen luokitteluperuste poliisiasiaan tietojärjestelmässä (Patja) vuodesta 1997 lähtien. Talousrikosjuttujen luokittelu perustuu sisäasiainministeriön laatimiin ohjeisiin.¹ Ohjeissa määritellään pääpiirteittäin, mitkä rikosnimikkeet tulkitaan talousrikollisuudeksi ja minkälaisin edellytyksin.

Muiden talousrikos epäilyjä käsittelevien viranomaisten kuin poliisin toimintaa kuvaavat tiedot laajentavat näkökulmaa aihepiiriin. Suuri määrä viranomaisia on tekemisissä talousrikos epäilyjen kanssa. Nämä viranomaiset torjuvat ja selvittelevät talousrikollisuutta sekä omin toimin että yhteistyössä poliisin ja muiden viranomaisten kanssa. Esimerkkeinä voidaan mainita vero-, tulli-, ulosotto-, työsuojelu-, ympäristö- ja kilpailuviranomaiset.

Kokonaiskuva talousrikollisuudesta edellyttää lisäksi tietoa sellaisista talouteen kytkeytyvistä rikosilmiöistä, joita edellä mainitut tietolähteet eivät riittävästi kata. Katvealueita peittävät kyselytutkimusten tiedot yritysten keskeisimmistä turvallisuusuhkista sekä tiedot valikoiduista vakavan rikollisuuden muodoista. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvista aiheista tässä raportissa käsitellään järjestäytyntä rikollisuutta, korruptiota, piratismia sekä eräitä petosten muotoja.

Talousrikosjutuissa yleensä suunnitelmalli-

sesti toimivat rikolliset tavoittelevat taloudellista hyötyä viranomaisten, yritysten tai muiden talouden toimijoiden kustannuksella. Näin ollen tutkimus liittyy keskusteluun yritysten ja muiden organisaatioiden rikosturvallisuudesta sekä viranomaisten keinoista puuttua talouden väärinkäyttöksiin.² Laajemmin tarkastellen raportti kytkeytyy keskusteluun talouden ja turvallisuusympäristön muutoksista.³

Tarkastelun pääasiallisia tietolähteitä ovat tilastot poliisin tietoon tulleesta talousrikollisuudesta sekä säännölliset katsaukset ja tilastot talousrikospäilyjä käsittelevien viranomaisten toiminnasta ja eräistä vakavan rikollisuuden ilmiöistä. Raporttia ei ole tarkoitettu kaiken kattavaksi esitykseksi talousrikollisuudesta. Joitakin talousrikollisuuteen liittyviä ilmiöitä jää joko tarkastelun ulkopuolelle tai niitä kuvataan niukasti. Tietolähteet ja sisältö täydentyvät ja täsmentyvät ajan myötä raporttia päivitettäessä.

Pitkällä aikavälillä talousrikollisuuden toimintaympäristön muutokset vaikuttavat rikosjuttujen rakenteeseen, poliisin resursseihin ja toimintaan sekä viranomaisyhteistyöhön. Siksi poliisin ja näitä asioita selvittelevien muiden viranomaisten toimintaa on tärkeää seurata. Myös yritysturvallisuuden tila ja talousrikollisuuteen kytkeytyvät rikosilmiöt ovat poliisin näkökulmasta olennaisia alueita.

Raportti palvelee talousrikollisuuden ja sen toimintaympäristön kehityksen seurantaa, muutosten ennakkointia ja nousevien rikosilmiöiden tunnistamista. Tiedoista voi olla välillistä hyötyä poliisin strategisessa suunnittelussa sekä rikosten torjunta- ja tutkintatyössä. Raportti tarjoaa tietoa eri viranomaisille, elinkeinoelämälle, tutkijoille, opettajille ja muille tiedon tarvisijoille. Tiedot edesauttavat myös aihepiirin tutkimuksen suunnittelussa.

Raportissa esitellään tämän johdannon jälkeen taustaksi lyhyesti talouden kehityspiirteitä (luku 2). Sen jälkeen täsmennetään talousrikollisuuden kohdealaa (luku 3) ja tietolähteitä (luku 4). Seuraavaksi tarkastellaan poliisin tietoon tulleita talousrikosjuttuja (luku 5) ja niihin sisältyviä rikoksia (luku 6). Sitten ku-

² Ks. esim. Slapper & Tombs (1999), Lanne (2007) ja Keskuskauppakamari (2008).

³ Ks. esim. The World in 2025 (2009), Global Risks 2010 (2010), The Future of the Global Financial System (2009).

¹ SM-2006-02150/Ri-0.

vataan talousrikosepäilyjen kanssa tekemisissä olevien poliisin sidosviranomaisten toimintaa (luku 7). Niitä täydentävät tiedot viranomaisten yhteistyön muodoista (luku 8). Yleiskuvaa talousrikollisuudesta laajennetaan tarkastelemalla yritysten turvallisuusuhkia ja eräitä talousrikollisuuteen kytkeytyviä vakavan rikollisuuden ilmiöitä (luku 9). Raportin loppuun on koottu keskeiset tulokset ja johtopäätökset (luku 10).

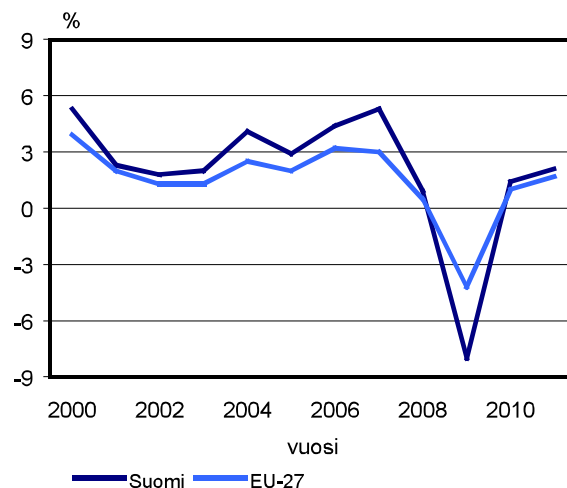
2 Talouden ja yritystoiminnan kehityspiirteitä

Viime vuosina maailmanlaajuinen taantuma on ollut tärkeä talousrikollisuuden toimintaympäristöä muokkaava tekijä.⁴ Yhdysvalloista vähitellen muualle laajentunut talouden epävarmuus syveni syksyllä 2008 maailmanlaajuisesti rahoitusmarkkinoiden kriisiksi. Poikkeuksellinen häiriötilanne heikensi luottamusta talouden toimintakykyyn ja ajoi pankkeja ylitsepääsemättömiin vaikeuksiin sekä Yhdysvalloissa että Euroopassa. Rahoitusjärjestelmän vakautta pyrittiin turvaamaan muun muassa mittavien valtiollisten tukipakettien sekä muiden talouden ohjauskeinojen avulla.⁵

Suomen talous kasvoi reaalisesti melko tasaisesti 2000-luvulla vuoteen 2007 saakka (kuvio 1). Vuonna 2008 bruttokansantuote kääntyi laskuun ja vuonna 2009 se pieneni peräti kahdeksan prosenttia edellisvuodesta. Kuitenkin jo samana vuonna suhdanneodotukset alkoivat kääntyä myönteisiksi. Loppuvuoden talousennusteissa kriisin syvimmän vaiheen arvioitiin olleen jo ohi. Syksyllä 2010 ennusteet talouskehityksestä lähitulevaisuudessa näyttävät varovaisen myönteisiltä.

⁴ Talouskehitystä kuvaavat tiedot perustuvat OECD:n talousennusteisiin (ks. tuorein katsaus OECD Economic Outlook 2010/2; <http://www.oecd.org>). Kuvion 1 tiedot bruttokansantuotteen vuosimuutoksesta EU:n alueella ja Suomessa perustuvat Eurostatin tilastoihin (Eurostat statistical database 2010).

⁵ Ks. esim. Euroopan komission julkaisu talouskriisin syistä, seurauksista ja politiikkatoimista (European Commission 2009).

Kuvio 1 Bruttokansantuotteen reaalin vuosimuutos ja sen ennuste Suomessa ja EU:n alueella vuosina 2000–2011

EU:n ja Suomen talouskehitys on ollut samansuuntaista. Tosin talouden käänneet ovat olleet Suomessa jyrkempiä 2000-luvulla sekä nousukaudella että taantuman oloissa.

Vuoden 2010 keväällä Euroopassa ajautettiin uudelleen talouskriisiin, kun sijoittajat huolestuivat erityisesti Kreikan julkisen talouden tilasta ja voimakkaasta velkaantumisesta. EU:n jäsenmaat sopivat toimista markkinoiden rauhoittamiseksi ja rahoitusmarkkinoiden vakauttamiseksi.⁶ Syksyllä 2010 Euroopassa on valmisteltu tukipakettia Irlannin pankkikriisin lievittämistä varten. Tulevien kriisien torjuntakeinoina ovat olleet esillä myös pankeilta kerättävä erillinen maksu ja rahoitusalan tiukempi sääntely.⁷

Kansainvälisen talouden epävarmuus on heijastunut monin tavoin yritysten toimintaedellytyksiin. Rahoitusmarkkinoiden kriisi tiukensi rahoituksen saamisen ehtoja, nosti sen hintaa ja siirsi investointeja tulevaisuuteen. Vaikutukset näkyivät viiveellä reaalitaloudessa. Nopeimmin ne tulivat esille suhdanneherkillä toimialoilla,

⁶ EU-valtiovarainministerit sopivat kattavasta paketista rahoitusvakauden turvaamiseksi toukokuussa 2010 (VM tiedote 10.5.2010). Toimiin sisältyy rahoituspaketti, jäsenvaltioiden budjettien vahvistaminen, Euroopan keskuspankin toimet, Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) vakautusohjelmat sekä talouspolitiikan koordinaation ja rahoitusmarkkinoiden sääntelyn tehostaminen. Tukipaketti on kooltaan 750 miljardia euroa.

⁷ Rahoitusalan tarkemmalla sääntelyllä pyritään lisäämään riskejä karttavaa käyttäytymistä markkinoilla (ks. esim. Huhtala 2010).

kuten rakennustoiminnassa. Toisaalta talous on elpynyt ripeimmin näillä samoilla toimialoilla.

Talouden muutokset ovat vaikuttaneet yritysten määrään viime vuosina.⁸ Toimintansa lopettaneiden yritysten määrä kasvoi jyrkästi taantuman alussa vuonna 2008. Aloittaneet yritykset puolestaan vähenivät selvästi vuonna 2009. Aloittaneita yrityksiä on ollut 2000-luvulla lähes jatkuvasti enemmän kuin lopettaneita, joten yritysten yhteismäärä on vähitellen kasvanut. Vuonna 2009 toiminnan aloitti yli 31 100 yritystä ja lopetti lähes 25 800 yritystä. Toimivien yritysten kantaan sisältyi samana vuonna runsaat 330 000 yritystä.

Yrityksille on haasteellista sopeutua toimintaympäristön nopeisiin muutoksiin. Muutokset vaikuttavat yritystoiminnan yleisiin edellytyksiin, mutta myös yritysturvallisuuteen. Turvallisuuden näkökulmasta keskeisiä toimintaympäristön muutostekijöitä ovat talouden käänneiden lisäksi muun muassa yritysten kansainvälisten toimintojen lisääntyminen, nopea teknologinen kehitys, työmarkkinoiden epävakaus sekä muutokset lainsäädännössä ja yhteiskunnan rakenteissa.

Yritysturvallisuus on yksi tärkeä kilpailukyvyyn osatekijä.⁹ Kilpailukyvyyn lisääminen yritystoiminnan ja yritysten toimintaympäristön turvallisuutta parantamalla edellyttää tietoa keskeisistä turvallisuushenkistä ja turvallisuuden vaikutuksista kilpailuun. Lisäksi tarvitaan tietoa ja osaamista keinoista, joilla yritystoiminnan turvallisuutta pystytään lisäämään.

Toimintaympäristön muutokset vaikuttavat eri tavalla erilaisiin yrityksiin. Jotkut yritykset sopeutuvat hyvin muutoksiin ja hyötyvät esimerkiksi uusista markkina-alueista, muuttuneesta kilpailuasetelmasta tai uusista teknologisista ratkaisuista. Toisaalta muutokset voivat vaikeuttaa yrityksen asemaa markkinoilla.

Yritysten turvallisuus voi vaarantua useammalla tavalla.¹⁰ Taloudelliset väärinkäytökset ovat yksi tärkeä uhkatekijä. Taloudellisesti huo-

not ajat ovat omiaan lisäämään eräitä talousrikollisuuden muotoja, kuten velallisen rikoksia, kirjanpitorikoksia ja petosrikoksia. Jotkut talousrikosilmiöt ovat puolestaan nousukaudelle ominaisia. Esimerkiksi pimeän työvoiman käytölle on otolliset edellytykset, kun osaavasta työvoimasta on pulaa.

Talouden epävakaa kehitys heijastuu talousrikollisuuteen myös välillisesti. Taantuman vuoksi julkishallinnon rahoitus ja henkilöresurssit ovat joutuneet leikkausten kohteeksi useissa Euroopan maissa. Tämä kehitys voi vaikuttaa poliisin resursseihin sekä edelleen rikosten torjuntaan ja tutkintaan. Toinen esimerkki välillisistä vaikutuksista on, että taantuman lievittämiseen suunnatuista mittavista avustusohjelmista voi kana-voitua rahaa myös rikollisiin tarkoituksiin.

3 Talousrikollisuuden sisältö

3.1 Sisäasiainministeriön määritelmä talousrikollisuudesta

Talousrikollisuutta on määritelty vaihtelevin tavoin eri yhteyksissä. Määritelmien sisältö on vaihdellut muun muassa tekijästä, maasta ja ajankohdasta riippuen. Aihetta käsittelevissä tutkimuksissa on usein todettu, että talousrikollisuuden määrittely ei ole yksiselitteistä.¹¹

Suomessa talousrikosten luokittelun ja tilastoinnin pohjana on sisäasiainministeriön määritelmä talousrikollisuudesta.¹² Sen mukaan talousrikoksella tarkoitetaan yrityksen, julkishallinnon tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai niitä hyväksi käyttäen toteutettua, huomattavaan välittömään tai välilliseen taloudelliseen hyötyyn tähtäävää rangaistavaa tekoa tai laiminlyöntiä. Tällaisella teolla tai laiminlyönnillä tarkoitetaan joko tosiasiallista tai sellaiseksi naamioitua yritystoimintaa. Yrityksen tai yhteisön nimen käyttö ilman hyödyntavoittelua ei ole talousrikos.

8 Tiedot perustuvat Tilastokeskuksen yritystilastoihin (Aloittaneet ja lopettaneet yritykset 2000–2009). Tilasto kattaa yritykset, jotka ovat liiketoiminnasta tai kiinteistön käyttöoikeuden luovutuksesta arvonlisäverovelvollisia tai toimivat työnantajina.

9 Ks. esim. Sisäisen turvallisuuden ohjelma (STO 2008).

10 Ks. esim. Lanne (2007).

11 Ks. esim. Sutherland (1983), Levi (1992), Alvesalo & Lahti (1999), Alvesalo (2003) ja Puonti (2004).

12 SM-2006-02150/Ri-0; ks. myös Muttilainen & Kankaanranta (2010).

Jotkut rikokset ovat tämän määritelmän mukaan *aina talousrikoksia*.¹³ Niihin kuuluvat seuraavat yrityksen tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tehdyt rikokset:

- verorikokset (RL 29),
- kirjanpitorikokset (RL 30),
- velallisen rikokset (RL 39),
- arvopaperimarkkinarikokset (RL 51),
- osakeyhtiörikokset (OYL 25).

Talousrikoksilla tarkoitetaan myös yritystoimintaan verrattavaa suunnitelmallista, rangaittavaa tekoa tai laiminlyöntiä, jonka tavoitteena on huomattava taloudellinen hyöty. Niitä ovat esimerkiksi yksityishenkilön rahanpesu tai maanviljelijöiden avustuspetokset. Huomattavalla taloudellisella hyödyllä tarkoitetaan rahamäärää, jonka perusteella rikostyyppiä yleensä pidetään törkeänä. Tekijä voi syyllistyä talousrikokseen myös laiminlyömällä lakisääteisiä, taloudellisia tai muita velvoitteitaan, kuten veroja tai työturvallisuusmääräyksiä.

Osa yritysten tai muiden yhteisöjen sekä niihin verrattavan toiminnan piirissä tehdyistä rikoksista ja laiminlyönneistä on *joskus talousrikoksia*. Niihin kuuluvat seuraavat rikokset:

- rikokset julkista taloutta vastaan (RL 29),
- elinkeinorikokset sekä muut rikoslain mukaiset lajusrikokset (RL 30),
- petokset ja muu epärehellisyys (RL 36),
- tieto- ja viestintärikokset (RL 38),
- säännöstelyrikokset ja salakuljetukset (RL 46),
- työrikokset (RL 47),
- ympäristörikokset (RL 48),
- aineettomien oikeuksien loukkaukset (RL 49),
- sopimattomaan menettelyyn elinkeinotoiminnassa liittyvät rikokset (RL 51),
- yritystoimintaan verrattavaan toimintaan liittyvät velallisen rikokset (RL 39),
- arvopaperimarkkinarikokset (RL 51).

¹³ Määrittelyn pohjana ovat rikoslain (L 39/1889) ja joiltakin osin myös osakeyhtiölain säännökset (L 624/2006).

Sisäasiainministeriön määritelmässä on mainittu erikseen tilanteita, jolloin ei ole kysymys talousrikoksesta. Talousrikoksia eivät ole muun muassa seuraavat *yksityishenkilönä* tehdyt rikokset:

- hotellipetokset,
- pankki- ja luottokorttipetokset (mm. maksuvälinerikokset),
- vakuutuspetokset,
- työttömyys- tai sosiaaliturvan väärinkäyttö (mm. avustuspetokset),
- pimeä työ (mm. veropetos),
- muut petokset,
- kavallukset tai väärennökset,
- tieto- ja viestintärikokset (atk-rikokset),
- rekisterimerkintärikokset,
- velallisen rikokset.

Edellä mainitut rikokset kuitenkin kuuluvat talousrikoksiin, jos ne on tehty yritystoimintaan rinnastettavassa, huomattavaan taloudelliseen etuun tähtäävässä toiminnassa.

Sisäasiainministeriön hallinnollinen määritelmä talousrikollisuudesta sisältää laajan valikoiman taloudellisen hyödyn tavoitteluun liittyvää rikollisuutta. Määritelmä on laadittu palvelemaan käytännön tarkoituksia, kuten tilastointia ja tutkinnan järjestämistä. Se ei kuitenkaan kata kaikkea rikollisuutta, joka laveamman tulkinnan mukaan voidaan sisällyttää talousrikollisuuteen.

Edellä kuvattu rikosnimikkeistöön perustuva määritelmä toimii tässä raportissa yleisenä ohjenuorana myös talousrikollisuuden kanssa tekemisissä olevien poliisin sidosviranomaisten toiminnan tarkastelussa. Tämä johtuu siitä, että rikosnimikkeet ja viranomaisten tehtäväalue vastaavat monilta osin toisiaan. Toisin sanoen monia talousrikosilmiöitä varten on oma viranomaisensa. Niillä on omat hallinnolliset keinonsa talousrikollisuuden torjuntaa ja rikosepäilyjen selvittelyä varten. Kaikille talousrikosten lajeille ei kuitenkaan ole vastuuviranomaista. Raportissa tarkasteltavat viranomaiset esitellään tuonnempana tutkimuksen kohdealan ja tietolähteiden kuvauksen yhteydessä.

3.2 Talousrikollisuus osana vakavaa rikollisuutta EU:n strategioissa

Näkökulmaa talousrikollisuuteen voidaan laajentaa esittelemällä luokituksia siihen kytkeytyvistä ja usein kansainvälisesti merkittäviä vakavan rikollisuuden osa-alueista. Näin voidaan arvioida sitä, minkälaiset tiedot voivat täydentää poliisin talousrikostilastojen ja talousrikosepäilyjä käsittelevien viranomaisten toiminnan perusteella syntyvää kuvaa talousrikollisuudesta.

EU:n poliittiset ohjelmat oikeus- ja turvallisuusasioista kuvaavat pääpiirteittäin eurooppalaisia linjauksia vakavan rikollisuuden torjunnan painopistealueista. Näiltä osin keskeisiä asiakirjoja ovat koko EU:n toimintaa ohjaava Lissabonin sopimus sekä vapauden, turvallisuuden ja oikeuden aluetta täsmentävä Tukholman ohjelma. Lissabonin sopimuksessa määritellään yleisesti vakavan kansainvälisen rikollisuuden alueet. Tukholman ohjelma kuvaa yksityiskohtaisemmin talousrikollisuutta.

Lissabonin sopimuksen mukaan Euroopan unioni tarjoaa kansalaisilleen vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen.¹⁴ Alueella ei ole sisärajoja ja sillä taataan henkilöiden vapaa liikkuvuus. Samanaikaisesti kuitenkin unionin toimenpiteet koskevat ulkorajoilla tehtäviä tarkastuksia, turvapaikkaa, maahanmuuttoa sekä rikollisuuden ehkäisyä ja torjuntaa.

Sopimuksen mukaan (69 b artikla) direktiiveillä voidaan säätää rikosten ja seuraamusten määrittelyä koskevista vähimmäissäännöistä. Näin voidaan menetellä erityisen vakavan rikollisuuden alalla, joka on rajat ylittävää joko rikosten luonteen tai vaikutusten johdosta. Toinen peruste on, että rikosten torjunta yhteisin perustein on erityisesti tarpeen. Nämä rikollisuuden muodot voivat muuttua ajan myötä rikollisuustilanteen seurannan perusteella. Tällä hetkellä niihin sisältyvät seuraavat rikollisuuden alat:

- terrorismi,
- ihmiskauppa mukaan lukien naisten ja lasten seksuaalinen hyväksikäyttö,
- laitton huumausainekauppa,
- laitton asekauppa,

- rahanpesu,
- korruptio,
- maksuvälineiden väärentäminen,
- tietotekniikkarikollisuus,
- järjestäytynyt rikollisuus.

EU:n määrittelemistä vakavan rikollisuuden muodoista useat liittyvät taloudellisen hyödyn tavoitteluun. Selvimät yhteydet talousrikollisuuteen on rahanpesulla, korruptiolla, maksuvälineiden väärentämisellä ja tietotekniikkarikollisuudella. Järjestäytynyt rikollisuus toimii useimmilla edellä mainituista rikollisuuden osa-alueista.

Tukholman ohjelma on EU:n vahvistama vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen poliittinen ohjelma.¹⁵ Siihen sisältyy osio kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta, jossa käsitellään ihmiskauppaa, lasten seksuaalista riistoa ja lapsipornografiaa, tietoverkkorikollisuutta, talousrikollisuutta sekä huumausainestrategiaa. Ohjelmassa on määritelty talousrikollisuuden torjuntaa varten melko yksityiskohtaisia ohjeita, joita kuvataan seuraavaksi.

Talousrikollisuuden alueella EU:n on estettävä järjestäytyntä rikollisuutta käyttämättä hyväkseen maailmantalouden ja rahoitusmarkkinoiden kriisiä. EU:n on luotava tehokkaat keinot vastata tästä johtuviin haasteisiin. Talousrikosten tutkinta- ja analysointivalmiuksia on kehitettävä yhdistämällä erityisesti koulutusresursseja.

Rahanpesun selvittelykeskusten työtä on koordinoitava paremmin. Analyysit epäilyttäviä liiketoimista voitaisiin tallentaa eurooppalaiseen tietokantaan, jota esimerkiksi Europol voisi hyödyntää. Epäilyttäviä käteisvarojen siirtoja on seurattava tarkasti ja niistä saatuja tietoja on jaettava asioita tutkiville viranomaisille.

Veropetoksia ja yksityisen sektorin korruptiota on torjuttava tehokkaammin. Rahamarkkinoilla on pyrittävä paljastamaan vilpillinen toiminta (mm. sisäpiiririkokset ja markkinoiden manipulointi) ja kavallukset varhaisessa vaiheessa. Tarvittaessa on kehitettävä oikeushenkilöitä koskevia rikosoikeudellisia seuraamuksia. Lisäksi olisi perustettava rikoshyödyn jäljittämisestä vastaavien yksikköjen verkosto.

¹⁴ Treaty of Lisbon (2010).

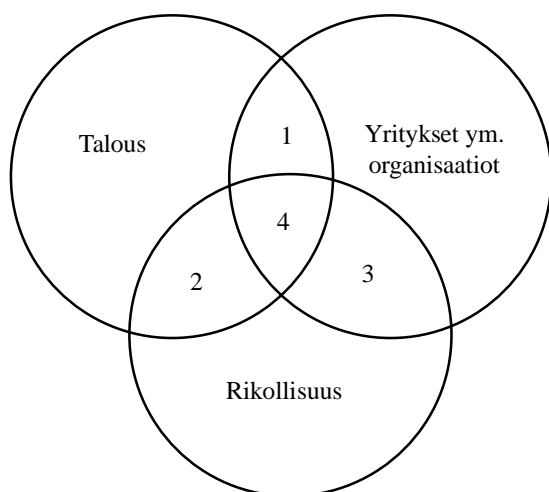
¹⁵ The Stockholm Programme (2010).

EU:n on vahvistettava avoimuutta ja täsmennettävä korruption torjunnan tavoitteet. Säännöllisen arvioinnin pohjalta on edistettävä hyvien käytäntöjen vaihtoa jäsenvaltioiden välillä erityisesti korruptiontorjuntaverkostoissa. Korruption torjunnan tuloksellisuuden mittaamiseen on kehitettävä indikaattoreita. Yhteisön säännösten aloista julkiset hankinnat ja varainhoidon valvonta ovat korruption torjunnan ydinalueita.

Muista talousrikollisuuden muodoista väärentäminen ja piratismi ovat vakava vaara sekä kuluttajille että talouselämälle. Siksi näiden ilmiöiden sisältö on selvitettävä entistä perusteellisemmin. Väärentämisen ja piratismiin torjuntaa ja lainvalvontaa varten on perustettava eurooppalainen seurantakeskus. Haasteena on myös tämän lajin talousrikosten rikosoikeudellisten seuraamusten yhdenmukaistaminen jäsenvaltioissa.

3.3 Raportin kohdeala

Talousrikollisuus sisältää laajan valikoiman rikosnimikkeitä ja -ilmiöitä, joita kuvattiin edellä melko monipuolisesti. Talousrikollisuuden ydinalue voidaan tiivistää kuviossa 2 esitettävällä tavalla. Siinä talousrikollisuus sijoittuu alueelle, jossa talous ja rikollisuus sekä yritystoiminta tai muu organisoitu toiminta leikkaavat (alue 4).

Numeroitujen alueiden selitteet

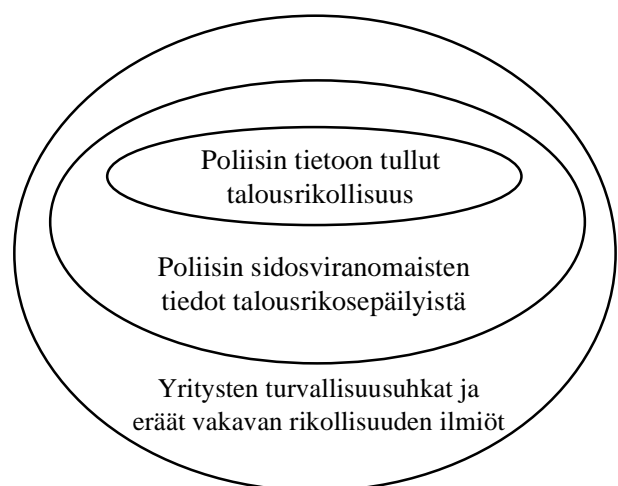
- 1 Ei ole rikollista
- 2 Ei liity yritykseen tai organisoituun toimintaan
- 3 Ei liity talouteen
- 4 On talousrikollisuuden ydinaluetta

Kuvio 2 Talousrikollisuuden määrittelyä

Talousrikollisuuden yleiset edellytykset täyttyvät ainoastaan kuvion ytimessä. Kuvion 2 kahta kokonaisuutta yhdistävillä alueilla voi olla kyse normaalista liiketoiminnasta (alue 1), organisaatioiden ulkopuolisesta rikollisuudesta (alue 2) tai talouden alueelle kuulumattomasta ilmiöstä (alue 3).

Talousrikollisuuden aluetta olisi mahdollista hahmotella hienojakoisemmin kaikilla kuvion osa-alueilla. Tämä ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista tässä raportissa. Seuraavat kuvaukset raportin keskeisimmistä aihealueista kuitenkin tarkentavat tutkimuksen kohdealaa.

Tarkastelun ytimen muodostavat poliisin tietoon tulleet ja talousrikoksiksi luokitellut rikosjutut. Kuviossa 3 näitä tapauksia kuvaa sisin kehys. Tiedot muiden talousrikosepäilyjen kanssa tekemisissä olevien poliisin sidosviranomaisten toiminnasta laajentavat raportin kohteena olevaa aluetta. Kuviossa 3 tämä toiminta sijoittuu toiseksi uloimman kehysten rajaamalle alueelle. Talousrikosepäilyt eivät aina tule poliisin tietoon muiden viranomaisten valmisteluna. Niitä ilmoittavat myös kansalaiset ja muut toimijat. Lisäksi muun rikoksen tutkinta voi johtaa talousrikosepäilyyn. Kuvion uloin alue sisältää edellä mainittuja lähteitä täydentävää tietoa talousrikollisuudesta. Niitä ovat yritysten keskeisimmät turvallisuusuhkat ja eräät talousrikollisuuteen kytkeytyvät vakavan rikollisuuden ilmiöt.

Kuvio 3 Raportin kattama talousrikollisuuden kohdeala pääpiirteittäin

Tässä raportissa talousrikollisuuteen sisältyvien ilmiöiden alue muodostuu sellaiseksi, mitä kansainvälisessä keskustelussa yleensä on sisällytetty talousrikollisuuteen. Siksi tiedot laajentavat kotimaisten tutkimus- ja tilastolähteiden luomaa kuvaa talousrikollisuudesta.¹⁶

4 Tietolähteet

Taulukossa 1 kuvataan raportin tietolähteitä. Ne on jaettu kolmeen pääryhmään: poliisin luokittelemat talousrikosasiat, talousrikosepäilyt muissa viranomaisissa sekä muiden tietolähteiden tiedot yritysturvallisuudesta ja eräistä talousrikollisuuteen kytkeytyvistä rikosilmiöistä. Poliisin tietoon tulleiden talousrikosten tarkastelu perustuu poliisin luokittelemiin talousrikosjuttuihin ja niiden sisältämiin rikoksiin. Poliisin tilastoihin sisältyvät vain talousrikoksiksi luokitellut jutut. Luokittelukoodin puuttuessa talousrikokseksi sisältönsä puolesta luettava juttu ei ole mukana tarkastelussa.

Talousrikostilastot ovat osa poliisin tulostietojärjestelmää.¹⁷ Se sisältää tietoa muun muassa talousrikosjuttujen luku- ja rahamäärästä, asioiden käsittelystä ja rikosnimikkeistä. Kaikista näistä ryhmistä esitetään myös laskennallisia indikaattoreita. Poliisin tulostietojärjestelmän tiedot talousrikollisuudesta sisältyvät melko kattavasti tähän raporttiin.

Muiden viranomaisten toimintaa koskevat tiedot perustuvat pääosin toimintakertomuksiin, tilastoihin ja verkkosivujen tietoihin.¹⁸ Viranomaisten valikoinnissa on hyödynnetty aiemmin 2000-luvulla tehtyä kotimaista koostetta poliisin sidosviranomaisista talousrikosasioissa.¹⁹ Viranomaisten joukko ja tehtävät ovat kuitenkin muuttuneet viime vuosina. Tarkastelukohteena ovat viranomaisen roolitalousrikosasioissa, tämän toiminnan laajuus ja sisältö sekä kytkennät poliisiin. Tietojen sisältö vaihte-

lee viranomaisen mukaan. Joillakin viranomaisilla on runsaasti julkista tilastotietoa pitkältä ajalta, kun taas toisten tiedot ovat niukemmat.

Yritysturvallisuuden ja valikoitujen rikosilmiöiden tarkastelussa hyödynnetään säännöllisesti julkaistavia lähteitä, joissa on kuvattu myös Suomen tilannetta. Yritysten turvallisuusuhkien tarkastelussa lähteenä ovat yrityksille osoitetut kyselytutkimukset. Rikosilmiöitä kuvataan kansainvälisten organisaatioiden vuosikertomusten, tilastojen ja verkkosivujen tietojen avulla. Aiheesta riippuen käytetään myös muita lähteitä mukaan lukien poliisin tulostietojärjestelmän tiedot.

Tätä viimeisenä esiteltyä näkökulmaa talousrikollisuuteen voidaan pitää tärkeänä, koska työvoima, pääoma, tavarat ja palvelut liikkuvat entistä vapaammin ja taloudelliseen hyötyyn tähtäävälle rikollisuudelle syntyy yhä enemmän tilaisuuksia sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Lisäksi tiedot yritysturvallisuudesta ja valikoiduista vakavan rikollisuuden ilmiöistä ovat tärkeitä talousrikollisuuden toimintaympäristön muutosten arvioinnissa.

Tutkimuksen osa-alueista yksityiskohtaisimmin esitellään poliisin tietoon tullutta talousrikollisuutta aikasarjatietojen avulla. Muilta osin tarkastelu on yleisempää. Tutkimus on rajattu 2000-luvulle.

Raportin eri osioissa on jonkin verran tietoa samoista aihekokonaisuuksista. Esimerkiksi verotukseen, tietotekniikkarikoksiin ja rahoitusmarkkinoihin liittyviä asioita on esitetty useammasta näkökulmasta. Näiltä osin tiedot eivät ole kuitenkaan päällekkäisiä, vaan pikemminkin toisiaan täydentäviä.

¹⁶ Poliisin tilannekuvatyössä on seurattu talousrikollisuuden kehitystä säännöllisesti (Talousrikollisuuden tilannekuva 1997–2010). Poliisin tuottamia rikostilastoja ovat jalostaneet esimerkiksi Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (Rikollisuustilanne 1975–2009) ja Tilastokeskus (<http://www.tilastokeskus.fi/oikeus>).

¹⁷ Poliisin tietoon tullut talousrikollisuus (2000–2009).

¹⁸ Eri viranomaisten toimintaa koskevaa lainsäädäntöä ei esitellä yksityiskohtaisesti. Tekstissä on kuitenkin viittauksia joihinkin keskeisimpiin säädöksiin.

¹⁹ Ks. Alvesalo & Heiskanen & Virta (2006).

Taulukko 1 Tutkimuksen tietolähteet pääpiirteittäin.

Kohdealue	Tietosisältö
Poliisin tietoon tullut talousrikollisuus	
Talousrikosjuttujen perustiedot	<ul style="list-style-type: none"> Juttujen määrä, vahinkojen määrä, turvaamistoimet, haltuun saatu omaisuus
Talousrikosjuttujen käsittely	<ul style="list-style-type: none"> Pitkäkestoisten juttujen määrä, käsittelyaikatiedot, resursseja kuvaavat tiedot
Yleiskuva talousrikosnimikkeistä	<ul style="list-style-type: none"> Talousrikosjuttujen rikosnimikkeet rikoslain luvun mukaan
Yleisimpien talousrikosten erillistarkastelu	<ul style="list-style-type: none"> Verorikokset, kirjanpitorikokset, velalliset rikokset
Poliisin sidosviranomaisten toiminta	
Yleiset tietolähteet koskien kaikkia viranomaisia	<ul style="list-style-type: none"> Vuosikertomusten, verkkosivujen ja tilastojen tiedot toiminnasta ja havaituista taloudellisista väärinkäytöksistä sekä keskeinen lainsäädäntö
Viranomaiskohtaiset tietolähteet	
<i>Ver- ja tulliviranomaiset</i>	<ul style="list-style-type: none"> Verotarkastustoiminta ja harmaa talous Tullin talousrikoskorjunta
<i>Rahoitusalan viranomaiset</i>	<ul style="list-style-type: none"> Finanssivalvonta (arvopaperimarkkinoiden väärinkäytösepäilyt) Konkurssiasiamies (konkurssien julkisselvitykset) Valtakunnanturvavirasto ja ulosotto (erikoisperintä)
<i>Työsuojelu ja sosiaalivakuuttamisen valvonta</i>	<ul style="list-style-type: none"> Työsuojeluviranomaiset Aluehallintovirastoissa AVI (työsuojelun valvonta, työtapaturmat, tilaajavastuuasiat) Eläketurvakeskus (työeläkevakuuttamisen valvonta) Muu sosiaalivakuuttamisen valvonta <ul style="list-style-type: none"> Työttömyysvakuutusrahasto (TVR) Tapaturmavakuutuslaitosten liitto (TVL) Kansaneläkelaitos (Kela)
<i>Muut viranomaiset</i>	<ul style="list-style-type: none"> Tuotteiden ja palvelujen turvallisuuden valvonta (Tukes ja Valvira) Kilpailuviranomaiset (kilpailun ja yrityskauppojen valvonta Kilpailuvirastossa) Ympäristönsuojeluviranomaiset (Aluehallintovirastot AVI, ympäristörikosten seuranta viranomaisten yhteistyönä)
<i>Viranomaisten yhteistyön muodot</i>	<ul style="list-style-type: none"> Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti (Virke) Poliisin, Tullin ja rajavartiolaitoksen PTR-yhteistyö Pääkaupunkiseudun talousrikosten esikäsittely-yksikkö (EKY) Rahanpesun selvittelykeskus (rahanpesutilastot) Valtakunnansyyttäjänvirasto (VKSV) ja syyttäjälaitos (talousrikossyyttäjätoiminta) Talousrikoskorjuntaohjelmat viranomaisyhteistyön välineenä
Yritysten turvallisuushkat ja eräät vakavan rikollisuuden ilmiöt	
Yritysten turvallisuushkat	<ul style="list-style-type: none"> Kansainväliset talousrikollisuuskyselyt (PWC) Kotimaiset yritysturvallisuuskyselyt (Keskuskauppakamari)
Eräiden talousrikollisuuteen liittyvien rikosilmiöiden erillistarkastelu	<ul style="list-style-type: none"> Järjestäytyneet rikollisuus (KRP, Europol OCTA, Polstat) Korruptio (Transparency International, Polstat) Piratismi (kansainväliset kyselyt BSA, kotimaiset kyselyt, Polstat) Eräät petosrikollisuuden muodot (FK:n vakuutuspetostilastot, EU:n petoksentorjuntavirasto OLAF, poliisin ja kuluttajaviranomaisten tiedot internetpetoksista)

5 Poliisin tietoon tulleiden talousrikosjuttujen kehityspiirteitä

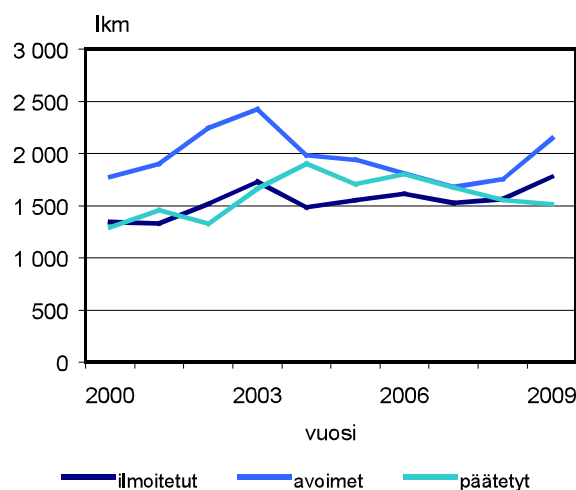
5.1 Talousrikosjuttujen määrä ja taloudellinen merkitys

Talousrikosjuttujen lukumäärätiedot kuvaavat ilmoitettuja, avoimia ja päätettyjä juttuja poliisin tulostietojärjestelmässä. Ilmoitetut jutut tarkoittavat kalenterivuoden aikana talousrikosasioiksi luokiteltuja juttuja. Avoimessa talousrikosjutussa jonkin juttuun sisältyvän rikoksen tutkinta on kesken. Avointen juttujen tiedot kuvaavat vuoden lopun tilannetta. Päätetyissä jutuissa kaikkien juttuun sisältyvien rikosten tutkinta on saatu päätökseen.²⁰

Poliisin tulostietojärjestelmän tilastojen mukaan poliisille ilmoitettujen talousrikosjuttujen vuosittainen määrä on vaihdellut vuosina 2000–2009 runsaasta 1 300:sta lähes 1 800:aan (kuvio 4).²¹ Vuonna 2009 määrä kääntyi kasvuun useita vuosia jatkuneen tasaisen kehityksen jälkeen ja kohosi korkeimmilleen 2000-luvulla.

20 Kaikkiin ilmoituksiin on viivytyksettä esi- tai poliisitutkinnan päätyttyä taikka muun toimenpiteen jälkeen kirjattava asianmukaiset tutkinnan päätöstiedot. Jutun tilakoodi tietojärjestelmässä on tällöin TP eli tutkinta päätetty. Päätöstietojen kirjaaminen vaikuttaa esimerkiksi rikostilastoihin ja tutkinnan kesto aikaan. Avoimet ilmoitukset eivät poistu järjestelmästä ilman päätösmerkintää (Poliisihallitus 1.7.2010).

21 Tässä pääluvussa tekstissä, kuvioissa ja taulukoissa esitettävät tiedot talousrikosjutuista ja -nimikkeistä perustuvat poliisin tulostietojärjestelmän (Polstat) tietoihin 2000-luvulta (Poliisin tietoon tullut talousrikollisuus 2000–2009).

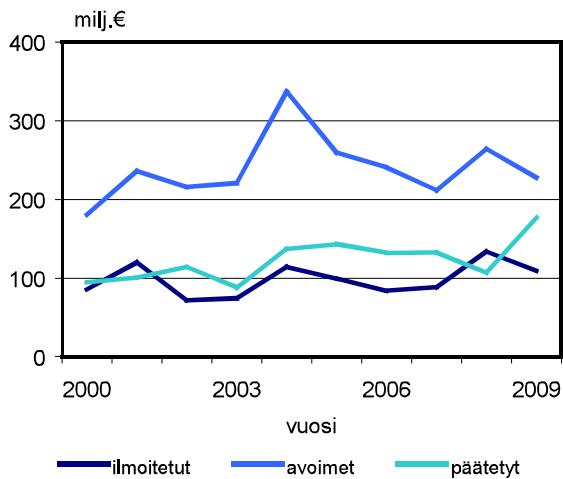
Kuvio 4 Poliisin luokittelemien talousrikosjuttujen määrä vuosina 2000–2009

Poliisin tietoon tulleet tapaukset eivät kuvaa kokonaan talousrikollisuuden kehitystä tai siihen vaikuttavia toimintaympäristön muutoksia. Pikemminkin ne heijastelevat juttuja valmistelevien tahojen (esim. verottaja) kykyä toimittaa poliisille jokseenkin vakiomäärä juttuja eri vuosina. Tosin taloudelliset suhdanteet vaikuttavat joidenkin talousrikosten määrään. Vuoden 2009 talousrikosjuttujen suuri määrä voi johtua osittain talouden taantumasta.

Päätettyjen talousrikosjuttujen määrä ylitti ilmoitettujen juttujen määrän vuosina 2004–2007. Sen jälkeen tilanne on muuttunut. Vuonna 2009 päätettyjä juttuja oli noin 1 520, mikä on selvästi vähemmän kuin ilmoitettujen juttujen määrä. Avoimien ja ilmoitettujen juttujen määrä on kehittynyt viime vuosina samaan tapaan. Vuoden 2009 lopussa oli avoimena noin 2 150 talousrikosjuttua, mikä on suurin määrä vuoden 2003 jälkeen. Päätettyjen ja avoimien juttujen erisuuntainen kehitys kuvaa ainakin osittain tutkinnan ruuhkautumista.

Talousrikosjuttujen tilastot sisältävät useita rahamäärätietoja, joiden avulla voidaan arvioida poliisin tietoon tulleen talousrikollisuuden taloudellista merkitystä.²² Näihin tietoihin kuuluvat ensiksikin juttujen sisältämät rikosvahingot (kuvio 5).

22 Kaikki raportin rahamäärätiedot on deflatoitu elinkustannusindeksillä vuoden 2009 hintoihin, joten aikasarjat kuvaavat rahamäärien reaalista kehitystä.

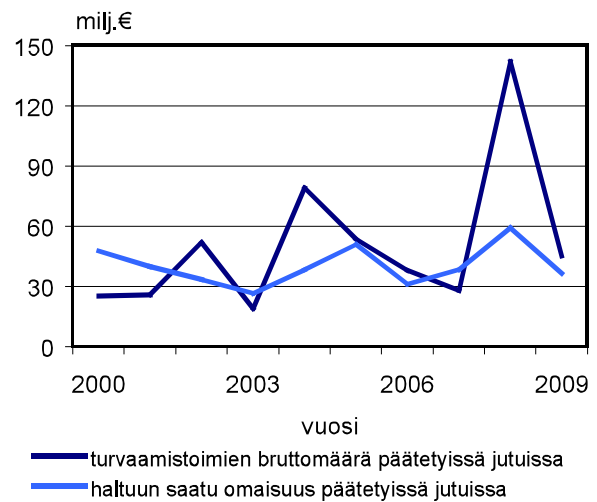
Kuvio 5 Rikosvahinkojen reaalin rahamäärä poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009

Vahingot tarkoittavat rikoksilla aiheutettujen vahinkojen kokonaismäärää asianomistajan ilmoituksen tai muun selvityksen mukaan.²³ Ilmoitettujen ja päätettyjen juttujen vahingot on esitetty euromääräisenä kalenterivuoden ajalta. Avomien juttujen vahingot kuvaavat vuoden lopun tilannetta.

Rikosilmoituksiin kirjattujen vahinkojen reaalin rahamäärä on vaihdellut 2000-luvulla 100 miljoonan molemmin puolin ja trendi näyttää kohtalaisen tasaiselta. Vuonna 2009 rikosvahinkoja ilmoitettiin 109 miljoonaa euroa. Päätettyjen juttujen vahinkojen määrä on ylittänyt ilmoitetun vahingon määrän useimpina vuosina. Vuonna 2009 rikosvahinkojen määrä päätetyissä jutuissa kasvoi selvästi edellisvuodesta yltäen yli 176 miljoonaa euroon. Avomien talousrikosjuttujen rikosvahingot olivat vuoden 2009 lopussa noin 227 miljoonaa euroa. Määrä on vaihdellut 2000-luvulla vajaasta 200 miljoonasta eurosta yli 300 miljoonaa euroon.

Rikosvahinkojen rajoittamisen ja rikoshyödyn takaisinsaannin edistämiseksi tehtäviin turvaamistoihin sisältyy jutun vakuustakavarikkojen ja hukkaamiskieltojen bruttomäärä päätetyissä jutuissa (kuvio 6).

²³ Poliisiasiaintietojärjestelmään (Patja) kirjattuihin tietoihin sisältyy tältä osin rikoksilla aiheutettujen vahinkojen ja rikoshyödyn kokonaismäärä. Rikoshyödyt on ollut mahdollista kirjata myös erillisenä tietona vuodesta 2008 lähtien.

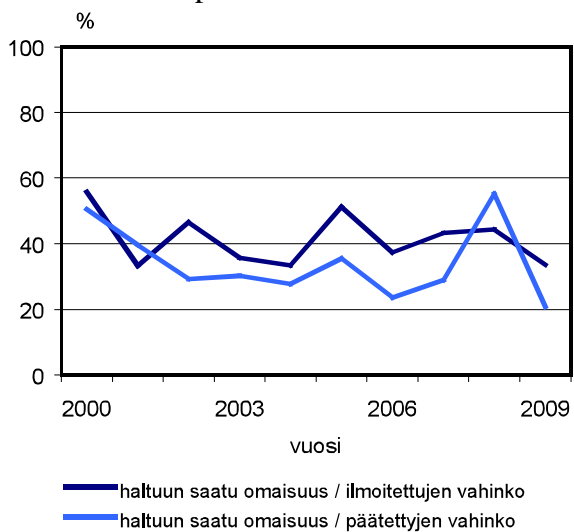
Kuvio 6 Haltuun saatu omaisuuden ja turvaamistoimien reaalin rahamäärä poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009

Turvaamistoimien rahamääräinen arvo on vaihdellut huomattavasti eri vuosina. Vuonna 2008 se moninkertaistui edellisvuodesta yli 140 miljoonaan euroon, mutta aleni 45 miljoonaan euroon vuonna 2009. Äkilliseen kasvuun vuonna 2008 vaikutti maamme talousrikostutkinnan historian laajimpiin yksittäistapauksiin kuuluvan WinCapita -pyramidihuijauksen tutkinta.

Talousrikosjuttujen tutkinnassa haltuun saatu omaisuus kattaa takavarikoidun tai muutoin takaisin saadun omaisuuden nettomäärän ulosottomiehen tai muun luotettavan arvion mukaan (kuvio 6). Tilastoihin sisältyvä muu ulosotto tarkoittaa jutun tutkinnan yhteydessä löydetyn, ulosottomiehelle osoitetun omaisuuden nettomäärää. Haltuun saadun omaisuuden vuosittainen määrä on vaihdellut tyypillisesti välillä 30–60 miljoonaa euroa. Vuoden 2009 määrä oli noin 37 miljoonaa euroa, mikä on selvästi vähemmän kuin koko 2000-luvun ennätysmäärä edeltävältä vuodelta.

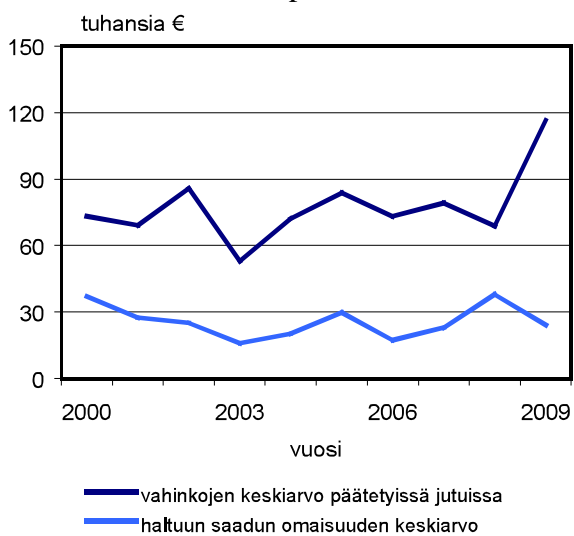
Poliisin tietoon tulleen talousrikollisuuden taloudellista merkitystä voidaan arvioida myös vertaamalla rikosten tutkinnassa haltuun saadun omaisuuden määrää vahinkojen määrään (kuvio 7). Suhteessa ilmoitettujen juttujen vahinkojen määrään haltuun saadun omaisuuden määrä on pysynyt 2000-luvulla tyypillisesti 40 prosentin tienoilla. Vuonna 2009 tämä osuus oli 34 prosenttia. Päätetyistä jutuista laskettuna haltuun saadun omaisuuden osuus rikosvahingoista on vaihdellut voimakkaasti viime vuosi-

na. Vuonna 2009 osuus oli 21 prosenttia, mikä on selvästi alle puolet edellisvuoden luvusta.

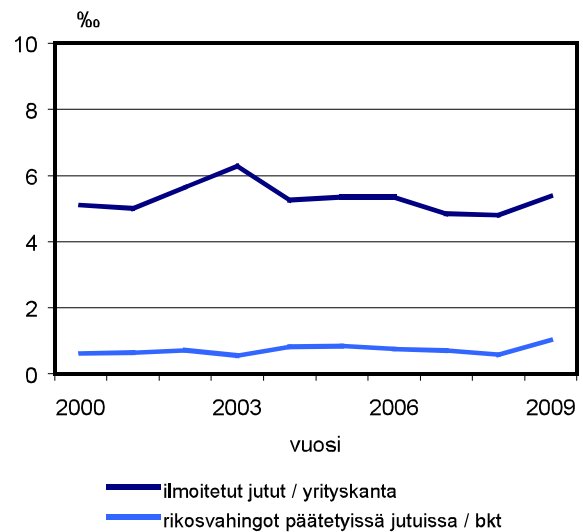
Kuvio 7 Haltuun saatu omaisuus suhteessa rikosvahinkoihin poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009

Talousrikosten rahamääristä syntyy selkeä kuva, kun tarkastellaan niiden keskiarvoja päätettyä asiaa kohden (kuvio 8). Vahinkojen keskiarvo pysytteli vuoteen 2008 saakka useimpina vuosina 70 000 ja 80 000 euron välillä. Vuonna 2009 se kohosi 116 000 euroon. Haltuun saadun omaisuuden keskiarvo on puolestaan kehittynyt vakaammin. Vuonna 2009 talousrikoksilla hankittua omaisuutta saatiin perittyä takaisin keskimäärin 24 000 euroa tapausta kohden.

Kuvio 8 Rikosvahinkojen ja haltuun saadun omaisuuden reaalisien rahamäärien keskiarvo poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009

Poliisin tietoon tulleen talousrikollisuuden laajempaa merkitystä voidaan kuvata suhteuttamalla talousrikosjuttujen määrä toimivien yritysten määrään (kuvio 9).²⁴ Vuonna 2009 tämä osuus oli noin 5,4 promillea, mikä vastaa osapuilleen 2000-luvun keskiarvoa. Osuus kasvoi edellisvuodesta, koska talousrikokset lisääntyivät nopeammin kuin toimivien yritysten määrä. Tämä suhdeluku kuvaa yritysten määrää talousrikosjutuissa vain suuntaa antavasti. Samassa jutussa voi olla mukana useita yrityksiä tai sama yritys voi kytkeytyä useampaan juttuun.

Kuvio 9 Ilmoitetut jutut suhteessa yrityskantaan ja päätettyjen juttujen rikosvahinkojen reaalin rahamäärä suhteessa bkt:hen poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009

Rahamäärätietojen perusteella voidaan laajentaa näkökulmaa talousrikollisuuteen suhteuttamalla päätettyjen juttujen rikosvahingot bruttokansantuotteeseen (kuvio 9). Vuonna 2009 rikosvahingot muodostivat noin yhden promillen bkt:sta. Osuus kasvoi vuonna 2009, mutta pysyi sitä ennen melko vakaana. Tähän osuuteen sisältyy kuitenkin vain

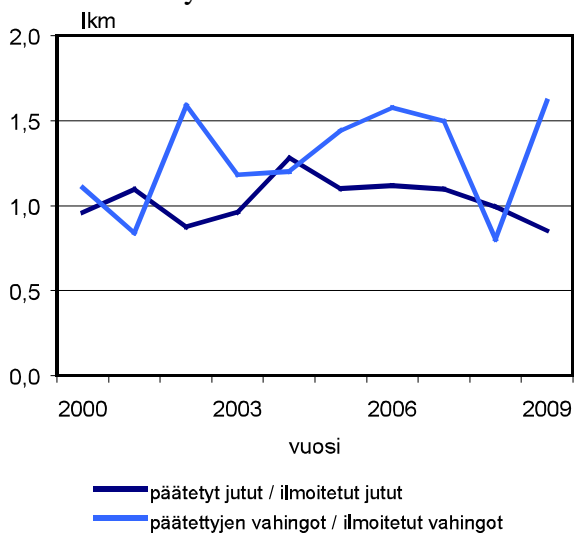
²⁴ Tiedot yrityksistä perustuvat Tilastokeskuksen yritystilastoihin (Aloittaneet ja lopettaneet yritykset 2000–2009) ja tiedot bruttokansantuotteesta Tilastokeskuksen kansantaloustilastoihin (Bruttokansantuote käyvin hinnoin 2000–2009).

murto-osa kaikista talousrikollisuuden aiheuttamista vahingoista, koska kaikki talousrikokset eivät tule poliisin tietoon.²⁵

5.2 Talousrikosjuttujen tutkintaa kuvaavia tietoja

Talousrikosjuttujen tutkintaa kuvaavien tietojen perusteella tutkinnan tila näyttää nykyisin paremmalta kuin pahimmillaan 2000-luvun alkupuolella. Toisaalta vuoden 2009 tiedot osoittavat, että vuosikausia jatkunut suotuisa kehitys on päättynyt.

Päätettyjen juttujen määrä suhteessa ilmoitettujen juttujen määrään on vaihdellut 2000-luvulla yhden molemmin puolin (kuvio 10). Vuosikymmenen alussa talousrikosten tutkintaan syntynyt ruuhka purkautui vuosina 2004–2007. Sen jälkeen päätettyjen ja ilmoitettujen juttujen suhde muuttui jälleen epäedulliseksi. Toisin sanoen juttuja ilmoitettiin enemmän kuin niitä saatiin päätökseen. Vuonna 2009 yhtä ilmoitettua juttua kohden oli alle 0,9 päätettyä juttua. Rahamääristä laskettuna vastaava suhdeluku oli 1,6. Tältä osin ei ole havaittavissa johdonmukaista kehitystrendiä.

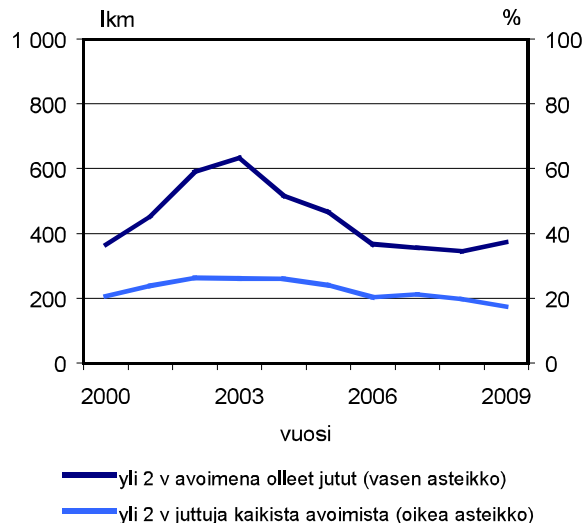

Kuvio 10 Päätettyjen ja ilmoitettujen juttujen määrän ja vahinkojen suhteita poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009

²⁵ Harmaan talouden kokonaismääräksi Suomessa on arvioitu Eduskunnan tarkastusvaliokunnan teettämässä tuoreessa selvityksessä noin 10–14 miljardia euroa vuonna 2008, mikä vastaa noin 7 prosenttia bruttokansantuotteesta. Tosin laskelmiin sisältyy monia epävarmuustekijöitä (Suomen kansainvälistyvä harmaa talous 2010).

Talouden taantumun seurauksena kasvaneisiin jutturuuhkiin on pyritty vaikuttamaan vuonna 2010 käynnistyneellä uudella talousrikostutkinnan verkostomallilla. Talousrikosyksiköt tekevät alueellista yhteistyötä siten, että jutturuuhkia tasataan yksiköiden työtilanteen mukaan. Lisäksi rikollisuuden kehitystä seurataan ja erityisosaamista jaetaan entistä laajemmin.²⁶

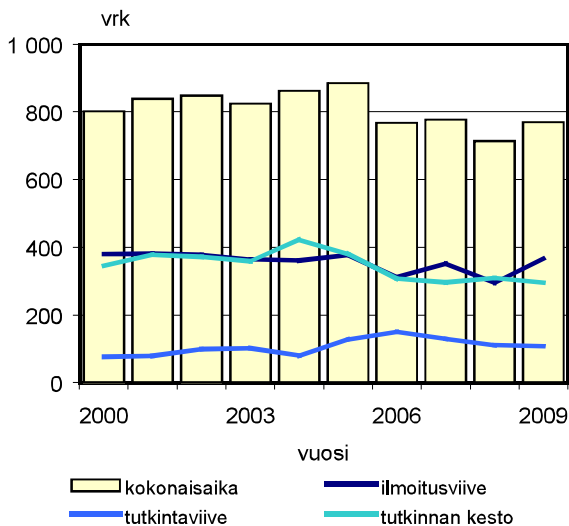
Pitkään tutkinnassa viiptyneistä jutuista näkyy samansuuntainen kehitys kuin päätettyjen ja ilmoitettujen juttujen suhteesta (kuvio 11). Aivan 2000-luvun alussa yli kaksi vuotta tutkittavana olleiden juttujen määrä lisääntyi. Niiden määrä oli suurimmillaan vuonna 2003, jonka jälkeen tilanne vähitellen korjaantui. Vuonna 2009 noin 370 talousrikosjuttua oli ollut avoimena yli kaksi vuotta. Tämä määrä vastaa 17 prosenttia kaikista avoimista jutuista. Pitkäkestoisien juttujen määrä kasvoi hieman vuonna 2009. Niiden osuus kaikista avoimista jutuista kuitenkin väheni, koska avoimien juttujen määrä lisääntyi enemmän.

Kuvio 11 Yli kaksi vuotta avoimena olleet poliisin luokittelemat talousrikosjutut vuosina 2000–2009

²⁶ SM tiedote (20.8.2010).

Rikostapahtuman ja sen tutkinnan eri vaiheiden ajankohtien perusteella on mahdollista tarkastella talousrikosjuttujen käsittelyaikoja ja muita aikamääriä (kuvio 12).²⁷ Talousrikosjutuissa kokonaisaika rikollisen teon ajankohdasta tutkinnan päättymiseen on vaihdellut 2000-luvulla tyypillisesti noin kahdesta kahteen ja puoleen vuoteen. Vuonna 2009 päättyneissä jutuissa tämä aika oli 770 vuorokautta. Se lisääntyi vuonna 2009, mutta on vähentynyt 2000-luvulla.

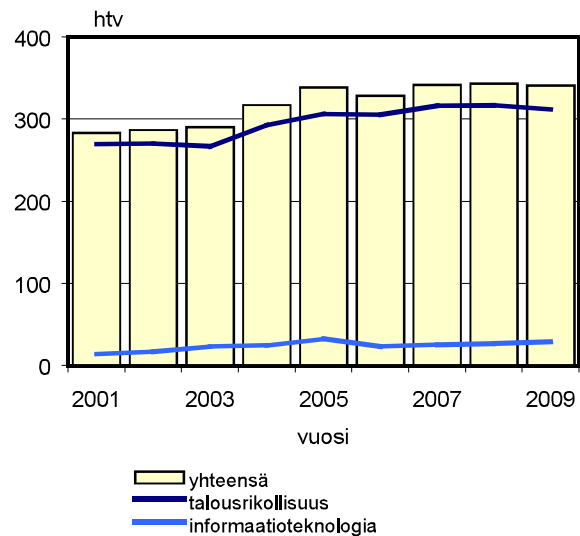
Kuvio 12 Käsittelyaikoja ja muita aikamääriä poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009

Kokonaisajasta suurimman osan vievät ilmoitusviive rikostapahtumasta rikoksen ilmoittamiseen sekä rikoksen tutkinta. Loppuosa kokonaisajasta on tutkintaviivettä, koska tutkinta ei yleensä käynnisty heti asian tultua poliisin tietoon. Vuonna 2009 päättyneet asiat viipyivät poliisilla toista vuotta (403 vrk) ja olivat tutkittavana lähes kymmenen kuukautta (296 vrk). Koko tarkastelujaksolla tutkintaviive on hieman lisääntynyt, mutta ilmoitusviive ja tutkinta-aika ovat lyhentyneet. Kokonaisajan kasvu vuonna 2009 johtui ilmoitusviiveen pitkittymisestä.

²⁷ Ilmoitusviive lasketaan ensisijaisesti myöhäisimmästä tapahtuma-ajasta ilmoituspäivään. Tutkintaviive tarkoittaa ilmoituspäivän ja tutkinnan aloituspäivän välistä aikaa. Tutkinnan kesto lasketaan ensisijaisesti tutkinnan aloituspäivästä tutkinnan päättymiseen. Näiden tietojen avulla on mahdollista laskea kokonaisaika rikostapahtumasta tai sisälläoloaika rikosilmoituksesta tutkinnan päättymiseen.

Talousrikostilastoissa on myös muita tutkinnan tilaa kuvaavia tietoja. Työaikatiedot ja henkilötyövuodet kuvaavat yleisesti talousrikostorjunnan resursseja. Tietoa on myös työajan käytöstä tietotekniikkarikosten tutkintaan. Nämä tiedot perustuvat poliisin työajan seurantaan.

Talousrikostutkintaan käytettiin aktiivista työaika 341 henkilötyövuotta vuonna 2009 (kuvio 13). Tähän määrään sisältyy talousrikosyksiköissä tietotekniikkarikosten tutkintaan käytetyt 29 henkilötyövuotta. Henkilöresursien kokonaismäärä väheni hieman edellisvuodesta, mutta on lisääntynyt 2000-luvulla.

Kuvio 13 Aktiivisen työajan määrä henkilötyövuosina poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2001–2009

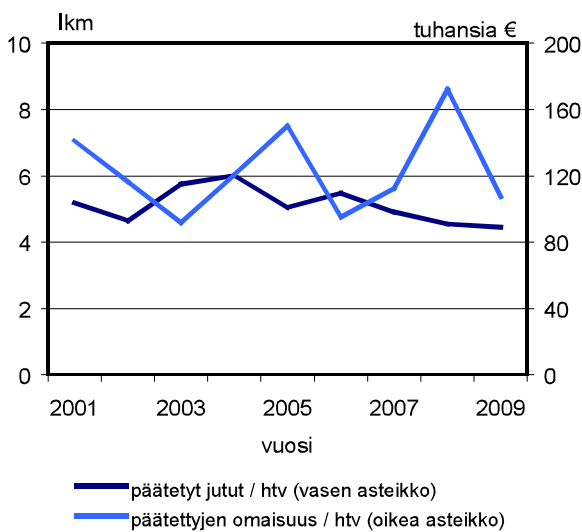
Työaikatiedot kattavat vain osan henkilötyövuosien määrästä näissä tehtävissä. Talousrikostutkinnan resurssikartoitusten mukaan henkilötyövuosien kokonaismäärä on vaihdellut viime vuosina 400:n molemmin puolin. Tutkinnassa työskentelevien henkilöiden lukumäärä on ollut vieläkin suurempi.²⁸

Tietotekniikkarikosten tutkinnan henkilötyövuodet ovat kaksinkertaistuneet 2000-luvulla.

²⁸ Luku perustuu sisäasiainhallinnon resurssikartoitukseen talousrikostutkijoiden henkilötyövuosista ja työajan käytöstä (SM 2008). Eri tietolähteissä on erilaisia tietoja siitä, kuinka suuri osa rikostorjunnan henkilötyövuosista käytetään talousrikostorjuntaan. Poliisin tulostietojärjestelmän työaikatietojen perusteella tämä osuus on noin 8–9 prosenttia (Poliisin tietoon tullut talousrikollisuus 2000–2009). Talousrikostutkintaa kuvaavan tuoreen työryhmäraportin mukaan vastaava osuus on 15 prosenttia (SM065:00/2009). Erot johtunevat erilaisista laskentatavoista.

Kasvu on ollut suhteellisesti paljon nopeampaa kuin varsinaisessa talousrikostutkinnassa. Tosin kasvua on edistänyt se, että kysymys on kohtalaisen uudesta tutkintalinjasta.

Tutkinnan tilaa voidaan arvioida myös suhteuttamalla juttujen luku- ja rahamäärätietoja henkilötyövuosiin (kuvio 14). Päättyneitä juttuja on ollut viidestä kuuteen kappaletta henkilötyövuotta kohden useimpina vuosina 2000-luvulla. Tämän mittarin mukaan tilanne on heikentynyt parin viime vuoden aikana. Vuonna 2009 päätettyjä juttuja oli enää 4,4 kappaletta henkilötyövuotta kohden. Tämä on alin arvo 2000-luvulla.

Kuvio 14 Päätettyjen juttujen määrä ja haltuun saadun omaisuuden reaalinen rahamäärä henkilötyövuotta kohden poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2001–2009

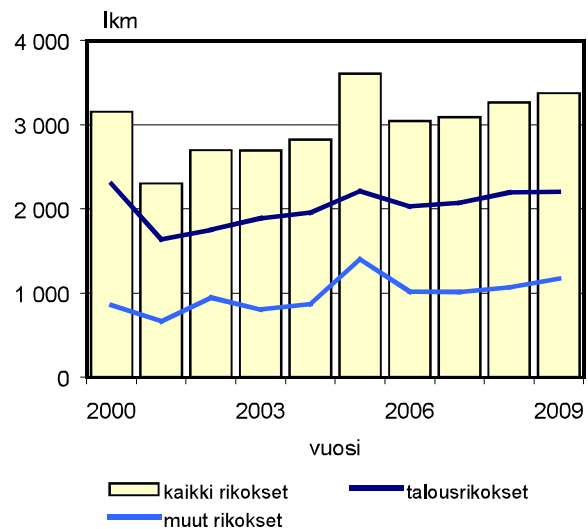
Haltuun saadun omaisuuden yhteismäärä henkilötyövuotta kohden on ylittänyt useimpina vuosina 100 000 euroa. Vuonna 2009 talousrikostutkinnassa saatiin haltuun omaisuutta noin 108 000 euroa henkilötyövuotta kohden. Haltuun saadun omaisuuden määrä peittää tutkintatyön kustannukset, joten rikosten tutkinta vaikuttaa taloudellisesti kannattavalta.²⁹

²⁹ Ks. asiaa koskevia vaihtoehtoisia laskelmia raportista Kankaanranta & Muttilainen (2010). Vuonna 2008 talousrikostutkinnan henkilötyövuoden (390 kpl) hinnaksi arvioitiin vajaat 60 000 euroa mukaan lukien työvoimakustannukset sivukuluineen ja laskennalliset yleishallinnon kustannukset.

6 Rikosnimikkeet poliisin tietoon tulleissa talousrikosjutuissa

6.1 Yleiskuva rikosnimikkeistä

Vuonna 2009 poliisille ilmoitetuissa talousrikosjutuissa oli tutkittavana yhteensä noin 3 380 rikosta, joista talousrikoksia oli noin 2 200 (kuvio 15).³⁰ Näin ollen lähes kaksi kolmasosaa talousrikosjuttujen rikoksista oli talousrikoksia ja yli kolmannes muita rikoksia. Talousrikosjuttuihin sisältyi yhteensä keskimäärin 2,2 rikosta vuonna 2009. Niistä oli määriteltä talousrikokseksi keskimäärin 1,4 rikosta.

Kuvio 15 Talousrikosten ja muiden rikosten määrä poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009

Rikosten määrä talousrikosjutuissa väheni 2000-luvun alussa, mutta on lisääntynyt hieman sen jälkeen. Sama havainto koskee talousrikosten kehitystä. Muiden rikosten määrä on pysynyt melko vakaana lukuun ottamatta vuotta

³⁰ Poliisin tutkimiin talousrikosjuttuihin sisältyvien rikosten tilastointi kattaa kaikki juttuihin liittyvät rikosnimikkeet riippumatta siitä, kuuluvatko ne ministeriön ohjeessa mainittujen talousrikosten luetteloon vai jäävätkö ne sen ulkopuolelle (ks. edellä luku 3.1). Rikosnimikkeitä on mahdollista jaotella sen mukaan, onko kyse talousrikoksesta vai muusta rikoksesta. Lisäksi rikoksia voidaan tarkastella rikoslain luvun ja eri tekemuotojen perusteella. Rikosten lisäksi lukuihin sisältyy eräitä poliisin tehtäviä, joista tässä olennaisimpia ovat tutkinta liitetoimintakiellon määräämiseksi, lisätutkinta ja muu tutkinta.

2005. Poikkeamaan voi olla syynä esimerkiksi tavanomaista suurempi määrä laajoja juttuja.

Yleiskuvaa talousrikosjuttuihin sisältyvistä rikoksista voidaan tarkentaa esittelemällä asiaa rikoslajeittain (kuvio 16). Tämä tarkastelu kohdistuu niihin rikoslain lukuihin, joihin rikosten luokitteluohjeen mukaan sisältyy talousrikoksia. Tietojen ryhmittelyssä on kuitenkin eroteltu ensin omiksi luokikseen kirjanpitorikokset, verorikokset ja velallisen rikokset.³¹ Lisäksi mukaan on otettu eräitä muita talousrikollisuuteen liittyviä tietoja, kuten rekisterimerkintärikokset ja liiketoimintakieltotutkinta. Kehitystä on kuvattu eri ajankohtina neljän vuoden välein.

Kirjanpitorikokset ovat yleisimpiä talousrikoksia. Niiden määrä oli noin 740 kappaletta vuonna 2009. Verorikosten määrä jäi 550:een ja velallisen rikosten määrä 480:een. Kolmesta yleisimmästä rikoslajista kirjanpitorikokset lisääntyivät selvästi molemmilla neljän vuoden jaksoilla kuviossa 16. Verorikokset lisääntyivät hieman ensimmäisellä jaksolla ja velallisen rikokset olennaisesti jälkimmäisellä jaksolla.³²

Rikoslaisissa määriteltyjä petoksia tai muuta epärehellisyyttä sisältäneiden rikosten määrä talousrikosjutuissa oli lähes 320 kappaletta vuonna 2009. Petosrikoksia oli poikkeuksellisen paljon vuonna 2005. Petosrikollisuudessa näyttää olevan toisinaan tilastopiikkejä, jotka selittyvät todennäköisesti sarjatekojen tavanomaista suuremmalla määrällä.

Elinkeinorikoksia ja rikoksia julkista taloutta vastaan oli talousrikosjutuissa vuonna 2009 noin 25–30 kappaletta. Elinkeinorikokset ovat – pois lukien kirjanpitorikokset – pääosin yrityssalaisuusrikoksia. Rikokset julkista taloutta vastaan ovat yleensä työeläkevakuutusmaksupetoksia. Nämä molemmat rikostyypit ovat yleistyneet 2000-luvulla.

Talousrikosjuttuihin sisältyi vuonna 2009 noin 15–20 ympäristörikosta ja työrikosta. Ympäristörikokset ovat lähinnä ympäristön turmelemisia. Työrikoksista yleisin on kiskonnantapainen työsyryntä. Sekä ympäristörikokset että työrikokset lisääntyivät selvästi vuonna 2009.

31 Näin verorikokset eivät sisälly rikoksiin julkista taloutta vastaan, eivätkä kirjanpitorikokset elinkeinorikoksiin.

32 Näiden yleisimpien talousrikosten kehitystä ja eri tekemuotoja tarkastellaan erikseen tuonnempana.

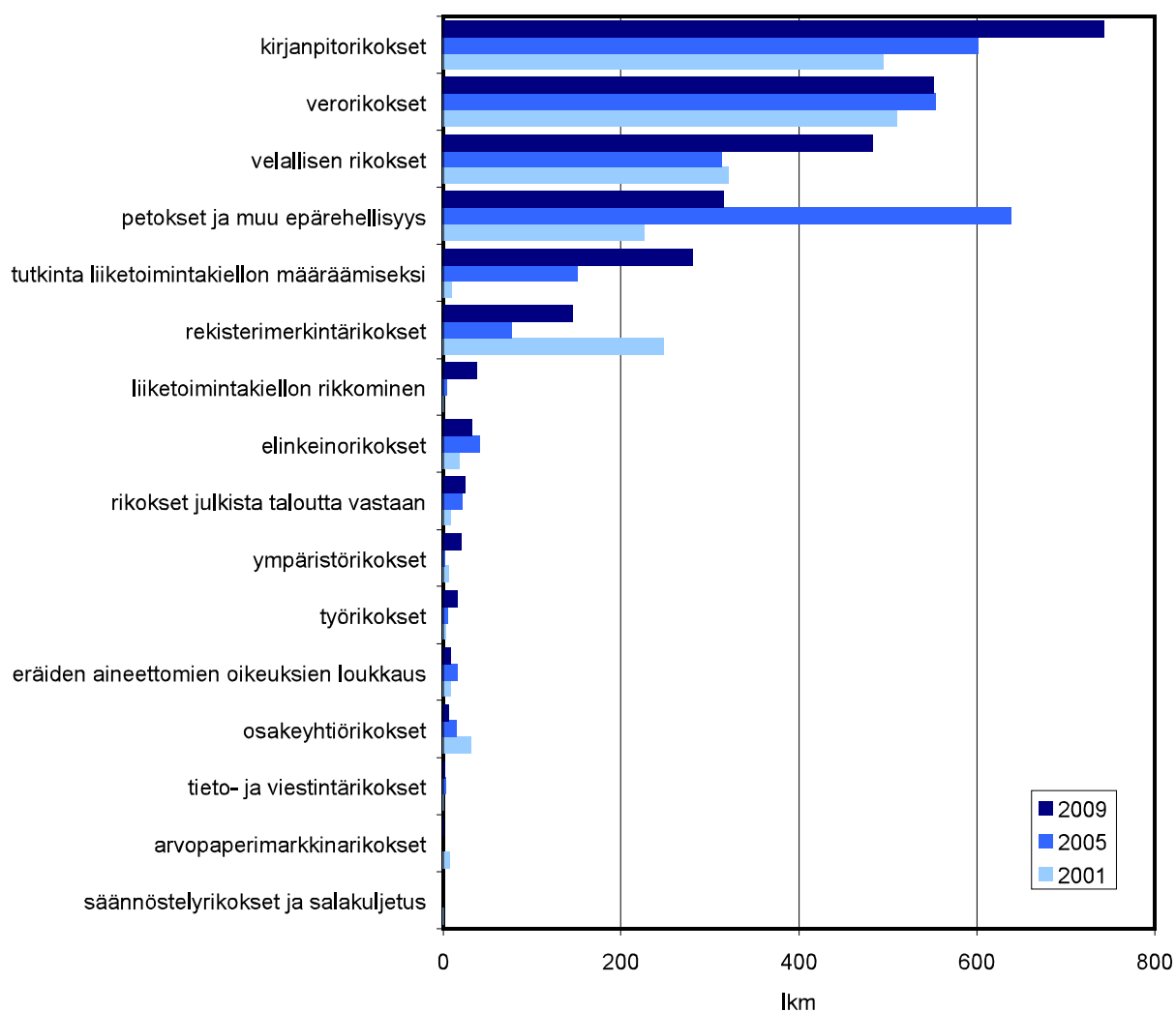
Muista rikoslain lukuihin perustuvista talousrikoksista aineettomien oikeuksien loukkauksia oli vuonna 2009 yhdeksän kappaletta. Ne olivat pääosin tekijänoikeusrikoksia. Talousrikosjuttujen tieto- ja viestintärikokset koostuivat vuonna 2009 kahdesta tietomurrosta. Arvopaperimarkkinarikoksia oli vain yksi ja se oli sisäpiirintiedon väärinkäyttö.

Muut tässä yhteydessä tarkasteltavat rikokset eivät perustu rikoslain lukujen mukaiseen jaotteluun, mutta liittyvät olennaisesti väärinkäyttöihin yritystoiminnassa. Osakeyhtiörikokset ja -rikkomukset kuuluvat aina talousrikoksiksi luokiteltaviin rikoksiin edellyttäen, että talousrikoksen peruskriteerit muutoin täyttyvät. Tekotavat liittyvät esimerkiksi tilintarkastuksen laiminlyönteihin, rikoksen välikätenä toimimiseen sekä osakkeenomistajien ja velkojien etujen loukkaamiseen. Vuonna 2009 näitä rikoksia tuli poliisin tietoon vain kuusi kappaletta. Määrä on vähentynyt 2000-luvulla.

Rekisterimerkintärikoksesta on kysymys, kun henkilö antaa viranomaisrekistereihin oikeudellisesti merkityksellisiä vääriä tietoja tai käyttää niitä hyötymis- tai vahingoittamistarkoituksessa. Vuonna 2010 näiden rikosten määrä oli noin 210 kappaletta. Tämä on selvästi enemmän kuin 2000-luvun alussa.

Talousrikosjuttuihin liittyi vuonna 2009 noin 370 tutkintaa liiketoimintakiellon määrittämiseksi. Nämä tapaukset ovat yleistyneet koko ajan 2000-luvulla. Keväällä 2010 noin 1 000 yrittäjää tai yrityksen muuta vastuuhenkilöä oli liiketoimintakiellossa.³³ Vuonna 2009 liiketoimintakielloa rikottiin 29 kertaa, mikä on selvästi vähemmän kuin vuotta aiemmin.

33 Suomen Asiakastieto (23.3.2010).

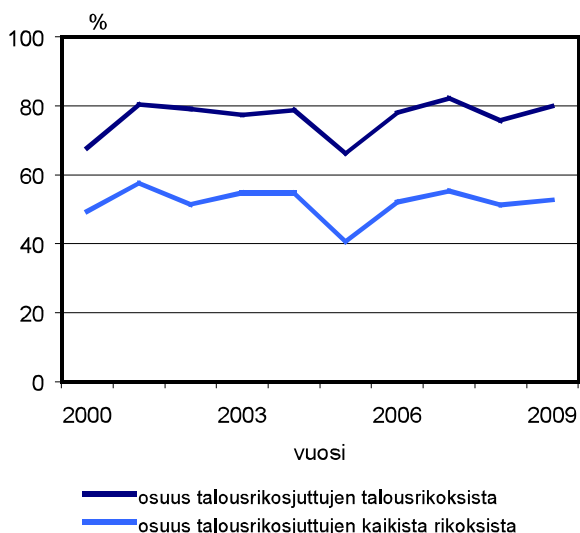

Kuvio 16 Talousrikokset rikoslain luvun mukaan ja eräät muut rikokset poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2001, 2005 ja 2009

6.2 Ver-, kirjanpito- ja velallisen rikosten erillistarkastelua

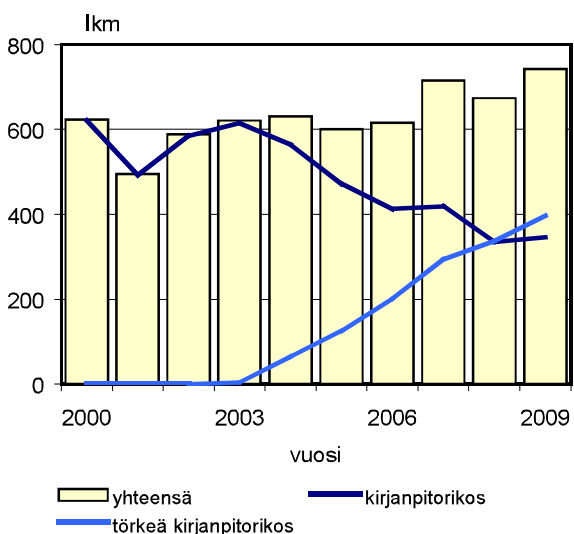
Talousrikosjuttuihin sisältyvien rikosten yleinen tarkastelu toi esiin, että vero-, kirjanpito- ja velallisen rikokset muodostavat merkittävän osa poliisin tietoon tulleesta talousrikollisuudesta. Näiden rikostyyppien yhteenlaskettu osuus talousrikosjuttujen kaikista rikoksista on vaihdellut 2000-luvulla välillä 41–58 prosenttia. Vuonna 2009 tämä osuus oli 53 prosenttia (kuvio 17).

Näiden rikoslajien osuus talousrikosjuttuihin sisältyvistä talousrikoksista on puolestaan vaihdellut 66 prosentista 82 prosenttiin. Vuonna 2009 tämä osuus oli 80 prosenttia. Molemmat edellä mainitut osuudet ovat pysyneet melko vakaana koko 2000-luvun ajan lukuun ottamatta vuosia 2000 ja 2005, jolloin ne jäivät keskimääräistä pienemmiksi.

Kuvio 17 Ver-, kirjanpito- ja velallisen rikosten yhteenlaskettu osuus poliisin luokittelemien talousrikosjuttujen kaikista rikoksista ja talousrikoksista vuosina 2000–2009

Kirjanpitorikoksia koskevat säännökset rikoslain muuttuivat vuonna 2003 siten, että törkeä tekemuoto tuli osaksi lainsäädäntöä.³⁴ Vuonna 2009 vähän yli puolet kaikista 740 kirjanpitorikoksista oli törkeitä tekoja (kuvio 18).

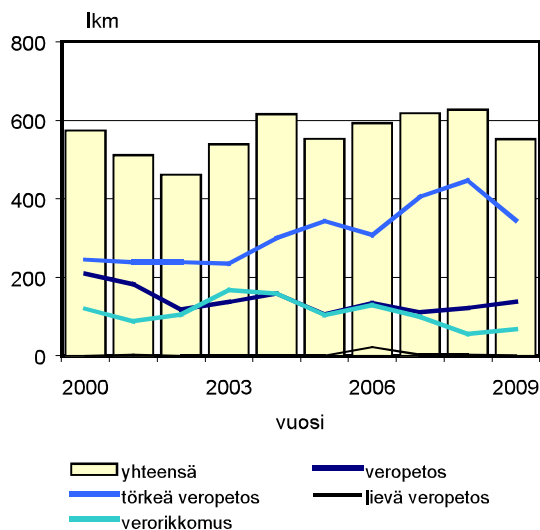

Kuvio 18 Kirjanpitorikosten määrä tekemuodon mukaan poliisin luokittelemisissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009

Vuonna 2009 törkeitä kirjanpitorikoksia tehtiin noin 400 kappaletta ja nämä rikokset olivat talousrikosjuttujen yleisin yksittäinen tekemuoto. Samana vuonna tavallisten kirjanpitorikosten

määrä oli noin 350 kappaletta. Tuottamuksellisia tekoja ei ollut lainkaan.³⁵

Vuoden 2009 noin 550 verorikoksesta runsas puolet oli törkeitä veropetoksia, reilu kolmannes veropetoksia ja loppuosa lievempiä tekemuotoja (kuvio 19). Törkeiden veropetosten määrä on lisääntynyt selvästi 2000-luvulla, kun taas veropetosten määrä on vähentynyt. Vuonna 2009 törkeät veropetokset vähenivät selvästi ja veropetokset lisääntyivät vähän. Törkeitä tekoja oli noin 350 ja veropetoksia 140. Muista verorikoksista verorikkomusten määrä on supistunut 2000-luvun alusta. Lievät veropetokset ovat olleet jatkuvasti harvinaisia.

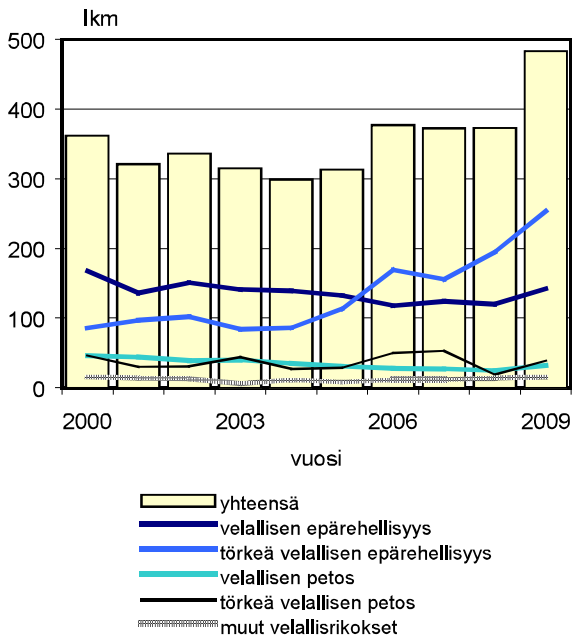

Kuvio 19 Verorikosten määrä tekemuodon mukaan poliisin luokittelemisissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009

Velallisen rikoksista näkyy niin ikään törkeiden tekotapojen määrän ja suhteellisen osuuden kasvu vuodesta 2005 lähtien (kuvio 20). Törkeät teot muodostivat vuonna 2009 noin 60 prosenttia kaikista 480 velallisen rikoksista. Tekemuodoista yleisin oli törkeä velallisen epärehellisyys. Näiden rikosten määrä kohosi yli 250:een.

34 Ks. tarkemmin rikoslain 30 luvun 9 a § (L 39/1889)

35 Tuottamuksellisia kirjanpitorikoksia koskevaa aikasarjaa ei ole selvyiden vuoksi otettu mukaan kuvioon. Näiden rikosten vuosittainen määrä on vaihdellut nollassa neljään

Kuvio 20 Velallisen rikosten määrä tekemuodon mukaan poliisin luokittelemissa talousrikosjutuissa vuosina 2000–2009

Velallisen epärehellisyys oli vuonna 2009 toiseksi yleisin velallisen rikos. Niiden määrä oli noin 140 kappaletta ja osuus noin 30 prosenttia kaikista velallisen rikoksista. Vielä vuonna 2005 velallisen epärehellisyys oli yleisin velallisen rikos. Näiden rikosten määrä on pysynyt melko vakaana koko 2000-luvun ajan. Velallisen petoksia ja törkeitä velallisen petoksia on tehty muutamia kymmeniä vuosittain. Nämä rikokset ovat jopa hieman vähentyneet 2000-luvun alusta. Muista kuin edellä mainituista velallisen rikoksista kaikki vuoden 2009 tapaukset liittyivät velkojan suosintaan. Velallisen vilpillisyyttä tai velallisrikkomusta ei tullut lainkaan ilmi.

7 Poliisin sidosviranomaisen toiminta talousrikosasioissa

7.1 Vero- ja tulliviranomaiset

7.1.1 Verohallinto

Verohallinnon tehtävänä on huolehtia siitä, että veronsaajat saavat verotulonsa oikean määrän, oikeaan aikaan ja kustannustehokkaasti.³⁶ Verohallinto keräsi veroja bruttomääräisesti 57,5 miljardia euroa vuonna 2009. Verokertymä väheni lähes kymmenesosan edellisvuodesta, mikä johtui ennen muuta nopeasti heikentyneestä taloudellisesta tilanteesta. Maksamatta jääneet verot eli verojäämät puolestaan kasvoivat 13 prosenttia vuodessa ja olivat 3,6 miljardia euroa vuoden 2009 lopussa. Verottajan arvion mukaan verovaje – lainmukaisen ja todellisen verokertymän ero – on Suomessa noin 4–6 miljardia euroa. Osa siitä johtuu talousrikollisuudesta.³⁷

Verohallinto on poliisin merkittävin yhteistyöviranomainen talousrikollisuuden torjunnassa. Harmaan talouden tarkastuksiin ja rikosasioiden valvontaan käytetään verohallinnossa nykyisin arviolta 170–180 henkilötyövuotta.³⁸

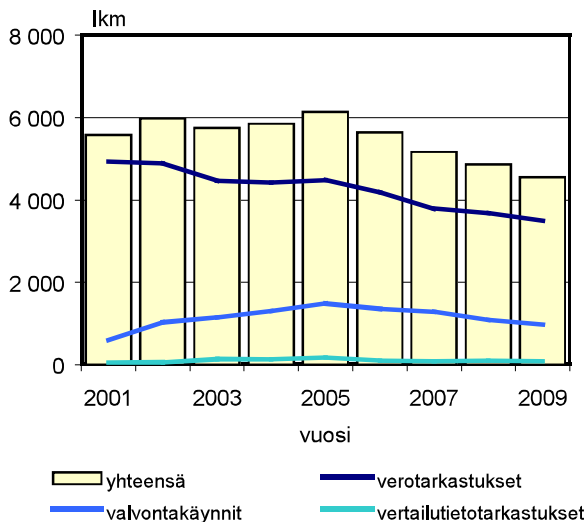
Kaikkiin veroasiakkaisiin kohdistuva perusvalvonta on osa verottajan päivittäistä toimintaa. Velvoitteitaan laiminlyöviin asiakkaisiin kohdistuva erityisvalvonta on puolestaan keskeisin keino harmaan talouden ja talousrikollisuuden paljastamisessa. Valvontatyössä verohallinnolla on käytettävissään sekä verotustietoa että

³⁶ Verottajaa koskeva tarkastelu perustuu verohallinnon vuosikertomuksiin (Verohallinto 2004–2009), tasokutilastoihin (Verohallinto 2005–2010) ja verkkosivujen muihin tietoihin verottajan toiminnasta (<http://www.vero.fi>). Vuosikertomuksiin ja -tilastoihin sisältyvät tiedot verovalvonnasta. Verottajan toiminnan keskeistä lainsäädäntöä ovat Laki verohallinnosta (L 237/2008), Veronkantolaki (L 609/2005) ja Laki verotusmenettelystä (L 1558/1995). Kokonaisuudessaan laaja-alaiseen verolainsäädäntöön sisältyy runsaasti omia säädöksiään eri veromuodoille.

³⁷ Harmaan talouden ilmenemismuodoista ja sen aiheuttamista kokonaisvahingoista yhteiskunnassa ks. lähemmin Eduskunnan tarkastusvaliokunnan teettämä selvitys Suomen kansainvälistyvä harmaa talous (2010).
³⁸ Ks. SM065:00/2009 (26.5.2010).

muualta kerättyä vertailutietoa henkilöistä ja yrityksistä.

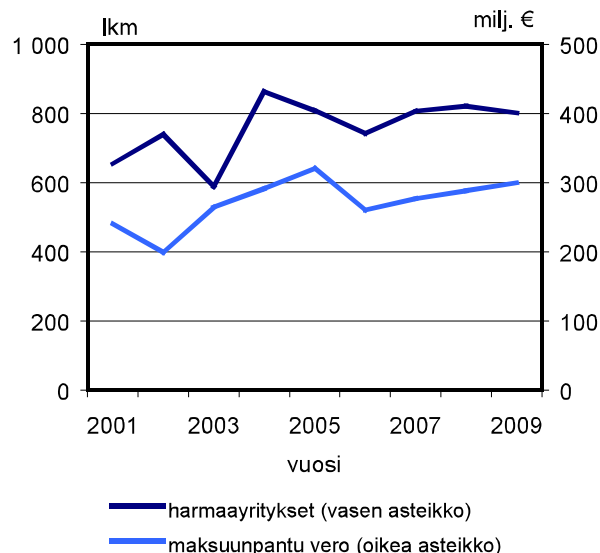
Vuonna 2009 verohallinnon valvontatoimenpiteiden yhteismäärä oli noin 4 550 kappaletta (kuvio 21). Tämä määrä on vähentynyt jo useamman vuoden ajan.

Kuvio 21 Verovalvonnan toimenpiteiden määrä vuosina 2001–2009

Toimenpiteisiin sisältyvät verotoimistojen ja alueyksiköiden tekemät verotarkastukset, valvontakäynnit ja vertailutietotarkastukset. Vuonna 2009 yleisimpiä valvontakeinoja olivat verotarkastukset (3 500 kpl) ja valvontakäynnit (970 kpl). Vertailutietotarkastusten määrä jäi 80:een.

Verotarkastusten perusteella tehdyt maksuunpanoesitykset olivat noin 300 miljoonaa euroa vuonna 2009 (kuvio 22). Vuonna 2009 tarkastustoimien avulla paljastui harmaata taloutta noin 800 yrityksessä. Molemmat edellä mainitut määrät vastaavat viime vuosien keskimääräistä tasoa.

Kuvio 22 Verotarkastuksissa löytyneiden harmaan talouden yritysten määrä ja tarkastusten perusteella maksuunpannun veron reaaliarvo vuosina 2001–2009

Verottaja teki harmaan talouden tarkastusten perusteella maksuunpanoesityksiä yhteensä 69 miljoonaa euroa vuonna 2009. Tämä määrä on kasvanut viime vuosina. Harmaan talouden muodoista rahamääräisesti suurimpia olivat niin sanotut mustat palkat (51 milj. €), puuttuva myynti (52 milj. €) ja peitelty osinko osakkaille (37 milj. €).³⁹

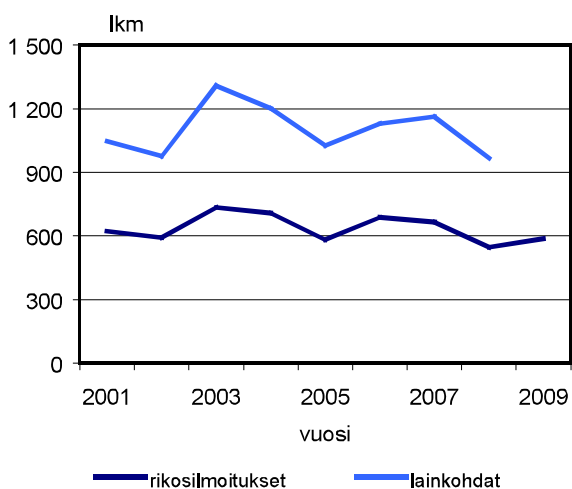
Vuonna 2009 harmaan talouden tarkastuksissa löytyi vääränsisältöisiä tositteita noin 6 520 kappaletta ja niiden yhteenlaskettu arvo oli 38 miljoonaa euroa. Yhden väärän tosittteen arvo oli siis keskimäärin runsaat 5 800 euroa. Tositteiden määrä on lisääntynyt jo vuosikausia, mutta niiden rahamääräinen arvo kääntyi laskuun voimakkaan kasvun jälkeen vuonna 2009.

Rakennusala on verovalvonnan erityiskohteena vuosina 2008–2011. Sitä varten perustettuun Raksa-hankeeseen osallistuvat verottajan lisäksi Rakennusteollisuus RT, Rakennusliitto, Kela, Eläketurvakeskus, Maahanmuuttovirasto, työsuojeluviranomaiset, poliisi, syyttäjä ja ulosotto. Vuoden 2008 aikana hankkeessa tarkastettiin noin 580 rakennusalan pk-yritystä sekä liikkeen- ja ammatinharjoittajia urakkaketjun hänniltä. Vuonna 2009 painopisteenä oli korjausrakentaminen.

³⁹ Nämä luvut ovat osittain päällekkäisiä, joten niitä ei voida laskea yhteen.

Rakennusalan rikosilmiöistä erityisesti kuitikauppa ja rikostorjunnan toimenpiteistä niin sanottu käännetty arvonlisäverojärjestelmä ovat olleet ajankohtaisia aiheita viime aikoina.⁴⁰ Käännettyä arvonlisäverojärjestelmää voidaan pitää periaatteellisesti merkittävänä uudistuksena talousrikollisuuden torjunnassa. Asia on ollut esillä talousrikollisuutta koskevassa keskustelussa jo 1990-luvulta alkaen.

Verohallinto ilmoitti poliisille yhteensä noin 590 rikosasiaa vuonna 2009 (kuvio 23). Määrä on pysynyt kohtalaisen vakaana koko 2000-luvun ajan. Verojuttuihin sisältyvien rikosten määrä on vaihdellut tyypillisesti 900:sta 1200:aan.

Kuvio 23 Verohallinnon rikosilmoitusten ja niihin sisältyneiden lainkohtien määrä vuosina 2001–2009

Aiemmin tässä raportissa esitellyt tiedot osoittivat, että törkeiden tekemuotojen osuus poliisin tietoon tulleista verorikoksista on lisääntynyt viime vuosina. Tämä kehitys voi viitata siihen, että valvonnassa on noussut esiin entistä vaikeampia juttuja ja verottajan on pitänyt keskittyä törkeimpiin teon piirteisiin.

Verottajan käsittelemien talousrikosepäilyjen yhteydessä on keskusteltu runsaasti niin sanotusta kaksoisrangaistavuudesta. Kysymys on siitä, onko samassa asiassa mahdollista an-

40 Ks. kuitikaupasta lähemmin Kankaanranta & Muttilainen (2010). Käännetystä arvonlisäverojärjestelmästä on annettu hallituksen esitys eduskunnalle keväällä 2010 (HE 41/2010). Siinä ehdotetaan muutettavaksi arvonlisäverolakia siten, että säädettäisiin rakentamispalvelujen ja päästöoikeuksien käännetystä arvonlisäverovelvollisuudesta. Käännettyä verovelvollisuutta sovellettaessa verovelvollinen olisi myyjän sijasta ostaja.

taa sekä hallinnollinen että rikosoikeudellinen seuraamus. Korkeimman oikeuden kesäkuussa 2010 antamien ratkaisujen perusteella lopullinen hallinnollinen seuraamus estää veropetosyytteen. Tämä linjaus voi vaikuttaa viranomaisten yhteistyön koordinointiin ja talousrikostutkiminnan käytäntöihin sekä veroasioissa että laajemminkin.⁴¹

Verottajan toiminta talousrikollisuuden torjunnassa perustuu monipuoliseen yhteistyöhön eri viranomaisten kanssa. Yhteistyössä poliisin kanssa korostuvat toimivallan käyttöön liittyvät asiat, kuten tietojen vaihto, molemminpuolinen virka-apu ja rikostorjunnan yhteistyö.⁴² Verottajalla on ollut tärkeä asema laaja-alaisen viranomaisyhteistyön kehittämisessä harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaa varten.

7.1.2 Tulli

Tullin tarkoituksena on muun muassa edistää ulkomaankaupan sujuvuutta, kerätä tullimaksuja ja muita veronluonteisia maksuja sekä torjua terveys- ja turvallisuusuhkia ja tullirikollisuutta.⁴³ Tullin kantamien verojen määrä

41 Ks. lähemmin KKO 2010:45 ja KKO 2010:46. Ensin mainitussa tapauksessa (KKO 2010:45) A:lle oli jälkiverotuspäätöksillä määrätty jälkiveroja, jotka A oli myös maksanut. Myöhemmin syyttäjä vaati samaan veronkorotukset aiheuttaneeseen menettelyyn perustuen rangaistusta törkeästä veropetoksesta. Koska veronkorotuspäätökset olivat tulleet lopullisiksi ennen syytteen vireille tuloa, A:lle määrätty veronkorotukset estivät veropetosta koskevan syytteen tutkimisen. Toisessa tapauksessa (KKO 2010: 46) A:lle oli määrätty jälkiverotuspäätöksissä jälkiveroa sekä veronkorotukset. A ei ollut tehnyt jälkiverotuspäätöksistä oikaisuvaatimusta. Syyttäjä vaati myöhemmin samaan veronkorotukset aiheuttaneeseen menettelyyn perustuen rangaistusta törkeästä veropetoksesta. Koska veronkorotuspäätökset eivät olleet lopullisia syytteen vireille tullessa, eivät A:lle määrätty veronkorotukset olleet esteenä veropetosta koskevan syytteen tutkimiselle.

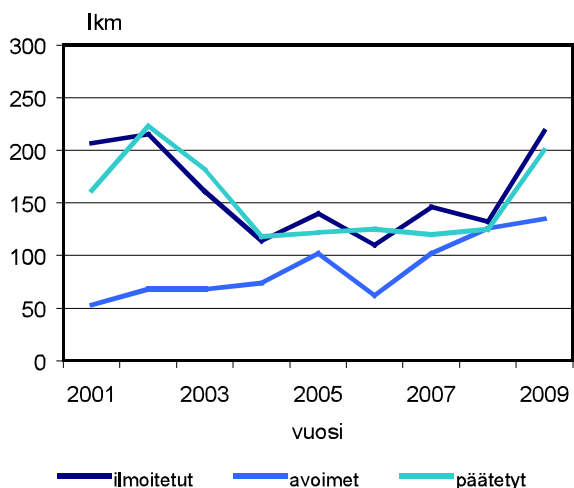
42 Ks. tarkemmin Alvesalo & Heiskanen & Virta (2006).

43 Tullia koskeva tarkastelu perustuu Tullilaitoksen vuosikertomusten (2008–2009) ja Tullirikostorjunnan vuosikirjojen (2008–2009) tietoihin, poliisin tulostietojärjestelmän tietoihin tullin tutkimista talousrikoksista (Tullin tutkimat talousrikokset 2000–2009) sekä verkkosivujen muihin tietoihin Tullin toiminnasta (<http://www.tulli.fi>). Tullin toimintaa sääntelee Tullilaki (L 1466/1994).

oli yhteensä 8,6 miljardia euroa vuonna 2009. Määrä väheni edellisvuodesta talouden taantumaksi. Suurimpia veronkannon kohteita olivat nestemäiset polttoaineet (2,6 mrd. €), arvonlisävero (2,5 mrd. €) ja alkoholijuomaverot (1,2 mrd. €).

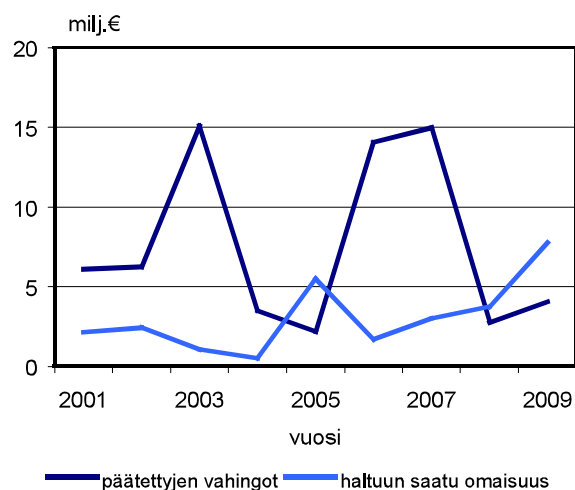
Tullivalvonta kohdistuu tavara-, kulkuneuvo- ja matkustajaliikenteeseen. Rikosten torjunnassa erikoiskoulutetulla henkilöstöllä on esitutkinnassa poliisiin rinnastettavat toimivaltuudet EU:n ulko- ja sisärajoilla sekä sisämaassa. Poliisi-, tulli- ja rajaviranomaiset tekevät yhteistyötä rikosten torjunnassa ja selvittelyssä.

Vuonna 2009 tulliviranomaisten tietoon tuli noin 5 910 rikosta. Määrä lisääntyi kuusi prosenttia edellisvuodesta. Poliisin tilastojen mukaan Tullille ilmoitettuja talousrikosjuttuja oli 218 kappaletta vuonna 2009. Määrä kasvoi selvästi edellisvuodesta (kuvio 24). Myös päätettyjen talousrikosasioiden määrä kasvoi jyrkästi. Avoimet jutut ovat lisääntyneet jo useita vuosia.

Kuvio 24 Tullin tutkimien talousrikosjuttujen määrä vuosina 2001–2009

Tullin tutkimissa talousrikosjutuissa vahinkojen arvo oli poliisin tulostietojärjestelmän mukaan vajaat 4,1 miljoonaa euroa vuonna 2009 (kuvio 25). Rikosten tutkinnassa haltuun saadun omaisuuden määrä oli puolestaan 7,8 miljoonaa euroa. Molemmat rahamäärät ovat vaihdelleet runsaasti eri vuosina. Ne kuitenkin lisääntyivät vuonna 2009, jolloin haltuun saadun omaisuuden arvo kohosi korkeimmilleen koko 2000-luvulla.

Kuvio 25 Rikosvahinkojen ja takaisin saadun omaisuuden reaalin rahamäärä Tullin tutkimissa talousrikosjutuissa vuosina 2001–2009

Vuonna 2009 Tullissa tutkittiin yhteensä 269 talousrikokseksi luokiteltua rikosta.⁴⁴ Nämä rikokset ovat enimmäkseen laittomasta tuonnista johtuvia verorikoksia tai immateriaalirikoksia. Talousrikoksiin sisältyy myös väärennösrikoksia.

Tulli paljasti vuonna 2009 noin 750 veropetosta. Talousrikokset ovat yleensä törkeitä veropetoksia, joiden osuus kaikista Tullin tutkimista veropetoksista oli 13 prosenttia. Sekä veropetosten yhteismäärä että törkeiden tekemuotojen osuus kaikista verorikoksista kasvoi vuonna 2009. Veropetokset liittyivät esimerkiksi alkoholin, savukkeiden ja nuuskan salakuljuttamiseen.

Immateriaalirikosten alueella Tulli paljasti 192 tapauksen yhteydessä lähes 730 000 väärennettyä ja laittomasti valmistettua tuotetta vuonna 2009.⁴⁵ Tuotteiden laskennallinen arvo oli aitojen tuotteiden arvon perusteella vajaat 23 miljoonaa euroa. Paljastettujen tuotteiden määrä väheni, mutta niiden rahamääräinen arvo lisääntyi edellisvuodesta. Vuonna 2009 teollisuus- ja tekijänoikeuksia loukkaavista tapauksista lähes 90 käsiteltiin rikosasioina.

Tullin toimialueella yksi kasvava uhka on liiketoiminnan muodossa harjoitettava talousrikollisuus, johon liittyy tullimenettelyjen vää-

⁴⁴ Lukuun sisältyy vähäinen määrä muita tullin tehtäviä.

⁴⁵ Immateriaalirikokset ovat teollisoikeusrikoksia ja tavaramerkkirikoksia sekä tekijänoikeusrikoksia ja -rikoksia.

rinkäyttöä ja virheellisiä asiakirjoja. Vientitoiminnan epäselvyydet sisältävät yhä useammin kaksoislaskutusta erityisesti Venäjän kaupassa.⁴⁶ Tärkeitä ilmiöitä tällä alueella ovat myös tullivarastoihin liittyvät ongelmat, kuten varastohävikki.

Rikollisuuden siirtyminen internetiin on ollut yksi Tullin valvoman rikollisuuden tärkeimpiä kehityspiirteitä viime vuosina. Esimerkiksi tekijänoikeusrikollisuus on yhä enemmän verkkorikollisuutta. Sähköinen kaupankäynti on laajeneva väylä alkoholin, tupakan ja lääkeväärennösten kaupassa.

7.2 Rahoitusalan viranomaiset

7.2.1 Finanssivalvonta

Finanssivalvonta (Fiva) on Suomen Pankin yhteydessä toimiva rahoitus- ja vakuutusvalvontaviranomainen.⁴⁷ Valvonta organisoiitiin uudella tavalla vuoden 2009 alusta lähtien, kun Rahoitustarkastus ja Vakuutusvalvontavirasto yhdistyivät Finanssivalvonnaksi.

Finanssivalvonnan ydintehtäviä ovat sääntelytoiminta ja valvonta. Sääntelytoiminta sisältää omaa norminantoa ja ohjeistusta sekä osallistumista lainsäädännön valmisteluun. Valvonta kohdistuu vakavaraisuuteen, menettelytapoihin ja markkinoiden toimintaan. Valvonnan kohteet raportoivat säännöllisesti viranomaiselle taloudellisesta tilastaan ja toimintansa riskeistä. Finanssivalvonta myöntää lisäksi toimilupia alan palveluntarjoajille.

Valvontatyössään Finanssivalvonta voi tehdä valvottaviin tai muihin finanssimarkkinoilla toimiviin organisaatioihin tarkastuksia ja saada käyttöönsä niiden tietoja. Viranomainen voi myös asettaa asiamiehen valvomaan organisaation toimintaa väärinkäytöstapauksissa tai omaisuuden rahaksi muuttoa selvitystila- tai konkurssitapauksissa. Lisäksi se voi kutsua

46 Ks. esim. Leppälä (2009).

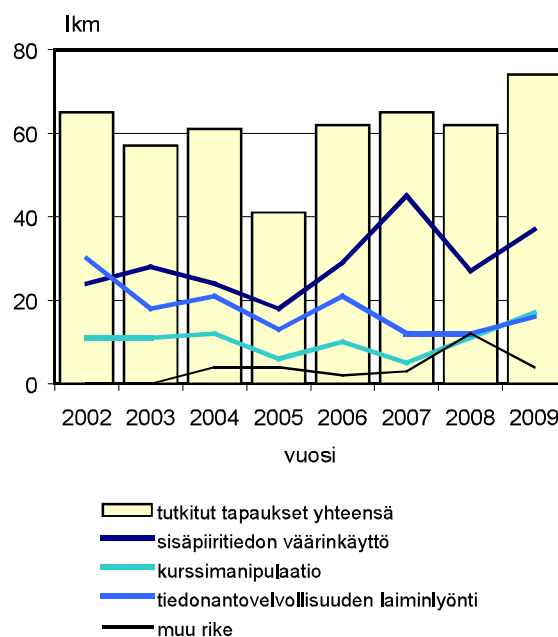
47 Finanssivalvontaa koskeva tarkastelu perustuu toimintakertomukseen vuodelta 2009 (Finanssivalvonta 2009), verkkosivujen tilastoihin arvopaperimarkkinoiden väärinkäyttöepäilyistä (Tutkitut arvopaperimarkkinoiden väärinkäyttöepäilyt 2002–2009) ja verkkosivujen muihin tietoihin (<http://www.finanssivalvonta.fi>). Toimintaa sääntelee Laki Finanssivalvonnasta (L 878/2008).

koolle päätös- ja hallintovaltaa käyttävien elinten kokoukset ja osallistua niihin.

Finanssivalvonnan toiminta liittyy osittain talousrikosten torjuntaan ja talousrikosepäilyjen selvittelyyn. Suorin yhteys talousrikollisuuteen ja poliisin toimintaan on rahanpesu- ja arvopaperimarkkina-asioilla.

Rahanpesun tunnistamiseksi viranomaisen valvonnan kohteilla on velvollisuus tuntea asiakkaansa toimintaa, havaita ja selvittää epäilyttäviä liiketoimia sekä ilmoittaa epäilyistään Rahanpesun selvittelykeskukselle.⁴⁸ Finanssivalvonta on antanut valvottavilleen asiaa koskevia ohjeita.

Arvopaperimarkkinoiden valvonnassa Finanssivalvonta tutki yhteensä 74 väärinkäyttöpäilyä vuonna 2009 (kuviokuva 26). Epäilyjen määrä oli suurempi kuin kertaakaan vuoden 2001 jälkeen. Taloudellisen taantuman vuoksi osakurssien vaihtelut olivat suuria, mikä heijastui todennäköisesti myös markkinoiden valvontaan.

Kuvio 26 Finanssivalvonnan tutkimien arvopaperimarkkinoiden väärinkäyttöpäilyjen määrä vuosina 2002–2009

Väärinkäyttöpäilyistä noin puolet koski sisäpiiritiedon väärinkäyttöä. Loppuosa koostui tapauksista, joissa oli kysymys kurssimanipulaatiosta, tiedonantovelvollisuuden laiminlyönnistä tai muusta rikkeestä.

48 Rahanpesua tarkastellaan erikseen tuonnempana omana kokonaisuutenaan.

Finanssivalvonnalla on käytössään monia hallinnollisia seuraamuksia päätöstensä tehostamiseksi.⁴⁹ Niitä ovat muun muassa uhkasakko, rikemaksu, julkinen huomautus, julkinen varoitus ja seuraamusmaksu. Viranomainen voi myös rajoittaa väärinkäytöksistä epäiltyjen henkilöiden toimintaa valvottavan kohteen hallituksessa tai johtotehtävissä. Viime kädessä seurauksena voi olla jopa toimiluvan rajoittaminen tai peruuttaminen.

Väärinkäyttöepäilyistä arvopaperimarkkinoilla seurasi hallinnollisena sanktiona julkinen huomautus viidessä tapauksessa vuonna 2009. Yhdessäkään tapauksessa ei tehty tutkintapyyntöä poliisille. Vuosina 2002–2008 tutkintapyyntöjen määrä vaihteli yhdestä seitsemään.

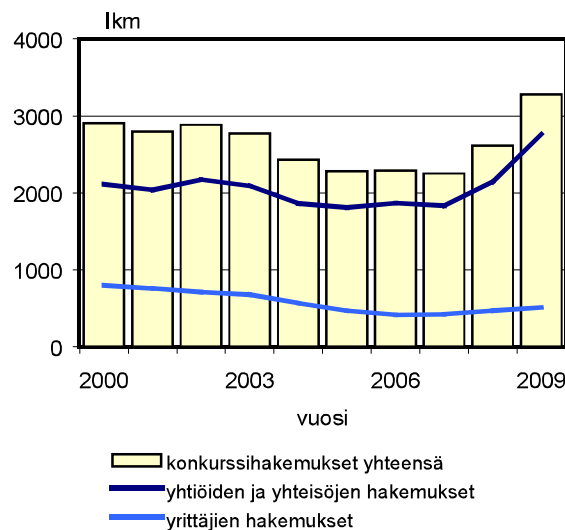
Vuonna 2008 käynnistynyt maailmanlaajuisen talouskriisi on asettanut uudenlaisia haasteita Finanssivalvonnalle. Rahoitusvalvonnan puutteet yhtenä tekijänä johtivat siihen, että laajamittainen ”systeminen riski” järkytti vakautta ja luottamusta globaaleilla rahoitusmarkkinoilla. Kriisin seurausten korjaaminen on edellyttänyt valvonnan ja sääntelyn uudelleenarviointia, mikä voi edesauttaa finanssialan väärinkäytösten torjuntaa tulevaisuudessa.

7.2.2 Konkurssiasiamies

Konkurssiasiamies on oikeusministeriön yhteydessä toimiva viranomainen, joka valvoo konkurssipesien hallintoa, edistää hyvää pesänhoitotapaa, tekee konkurssien julkisselvityksiä ja seuraa yrityssaneerausten toimeenpanoa.⁵⁰ Sen yhtenä tärkeänä tavoitteena on ennalta ehkäistä konkurssiin liittyvää talousrikollisuutta yhteistyössä muiden viranomaisen kanssa.

Konkurssihakemusten määrä lisääntyi huo-

mattavasti vuosina 2008–2009.⁵¹ Vuonna 2009 laitettiin vireille 3 275 konkurssia, mikä on noin neljännes enemmän kuin vuotta aiemmin (kuvio 27). Kasvu johtui lähes yksinomaan yhtiöiden ja yhteisöjen konkurssihakemusten lisääntymisestä. Vireille tulleet konkurssit keskittyivät toimialan mukaan palveluihin, majoitus- ja ravitsemistoimintaan sekä rakentamiseen. Rakennusala poikkeaa muista päätoimialoista siten, että konkurssit lisääntyivät vuonna 2009 jo neljättä vuotta peräkkäin.

Kuvio 27 Käräjäoikeuksissa vireille tulleiden konkurssihakemusten määrä vuosina 2000–2009

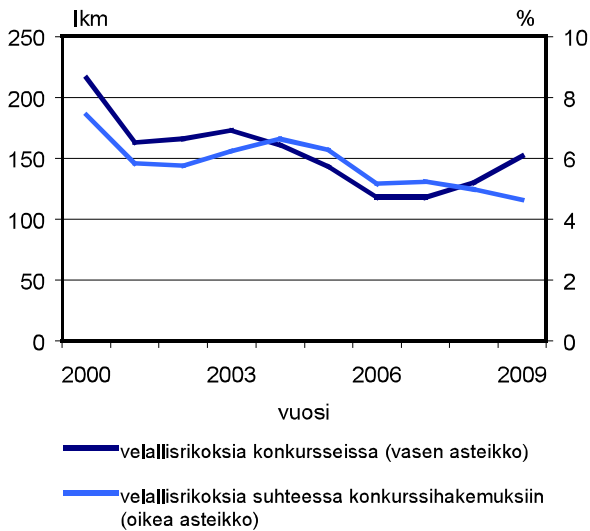
Konkurssien yhteydessä tehtiin vuonna 2009 yhteensä 152 velallisen rikosta (kuvio 28). Niiden määrä lisääntyi jo toista vuotta peräkkäin.⁵² Kaikkien velallisen rikosten yhteismäärä oli vuonna 2009 noin 520 kappaletta. Talousrikosjuttuihin samana vuonna sisältyneiden velallisen rikosten määrä oli 480. Konkurssien ja niihin liittyvän rikollisuuden lisääntyminen heijastuu viiveellä konkurssiasiamiehen toimintaan.

⁵¹ Tiedot konkurssihakemuksista ja yrityssaneerauksista perustuvat Tilastokeskuksen konkurssitilastoihin (Konkurssit 2000–2009). Velallisen rikoksia konkurssien yhteydessä kuvaava tilasto perustuu Tilastokeskuksen Stafin-tilastojärjestelmän tietoihin poliisiin tietoon tulleesta rikollisuudesta (Velallisen rikokset konkurssien yhteydessä 2000–2009). Yrityssaneerausta ei tarkastella tässä erikseen. Saneeraushakemusten määrä oli 528 kappaletta vuonna 2009. Sitä edeltäneen viiden vuoden aikana vastaava määrä on vaihdellut 300:n molemmin puolin.

⁵² Ks. tarkemmin Tilastokeskuksen rikollisuustilastoista Rikokset ja niiden selvittäminen (1980–2009). Ks. myös Korkea-aho (2008).

⁴⁹ Ks. myös Häyrynen (2006).

⁵⁰ Konkurssiasiamiestä koskeva tarkastelu perustuu toimintakertomuksiin ja niiden sisältämiin tilastoihin (Konkurssiasiamies 2005–2009) ja verkkosivujen tietoihin viranomaisen toiminnasta (<http://www.konkurssiasiamies.fi>). Konkurssimenettelyä sääntelee Konkurssilaki (L 120/2004) ja konkurssiasiamiehen toimintaa Laki konkurssipesien hallinnon valvonnasta (L 109/1995).

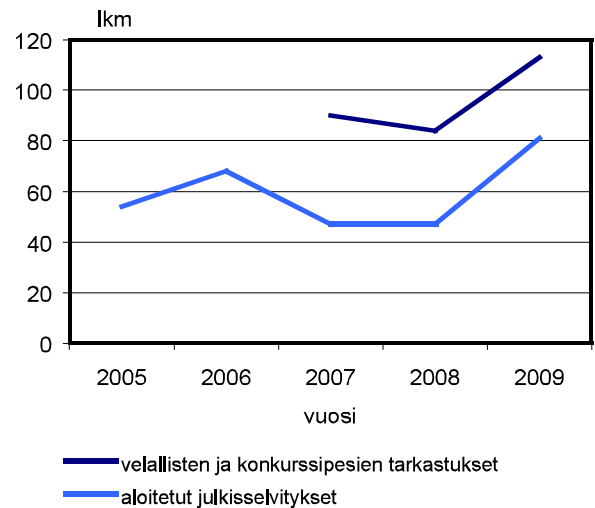

Kuvio 28 Velallisen rikokset konkurssien yhteydessä vuosina 2000–2009

Konkurssipesänhoitajien valvonnassa konkurssiasiamiehen toimet kohdistuvat pesänhoitajien toimintaan ja velallisselvitysten laatuun. Väärinkäytöksiä havaitessaan konkurssiasiamies voi vaatia tuomioistuinta vapauttamaan pesänhoitaja tehtävästään. Velallisselvityksissä esiin tulleet seikat voivat johtaa liiketoimintakieltoon. Konkurssiasiamies voi myös määrätä tehtäväksi konkurssipesän hallinnon sekä tilien ja toiminnan erityistarkastuksen. Havainnot väärinkäytöksistä johtavat asian ilmoittamiseen pesänhoitajalle, poliisille tai syyttäjälle.

Konkurssiasiamies voi hakea tuomioistuimelta määräyksen konkurssin jatkamisesta julkisselvityksenä, jos se on perusteltua pesän varojen vähäisyyden, velalliseen tai pesään kohdistuvan selvitystarpeen tai muun erityisen syyn vuoksi. Konkurssipesän selvittäjänä toimii konkurssiasiamiehen määräämä julkisselvittäjä valtion varoin. Tavoitteena on saattaa vähävaraisten konkurssien törkeimmät väärinkäytökset poliisin tutkittavaksi ja toteuttaa rikosvastuu konkurseihin liittyvissä talousrikoksissa.

Vuoden 2009 aikana konkurssiasiamies käynnisti julkisselvityksen 81 konkurssipesässä (kuvio 29). Päätettyjen julkisselvitysten määrä oli samana aikana 18 kappaletta. Julkisselvityksiä varten tehtiin 107 velallisen erityistarkastusta ja kuusi konkurssipesän hallinnon tarkastusta, joten näitä tarkastuksia oli yhteensä 113. Sekä julkisselvitysten että erilaisten tarkastusten määrä nousi selvästi edellisvuodesta.

Kuvio 29 Konkurssiasiamiehen tekemät velallisten ja konkurssipesien tarkastukset ja aloitetut konkurssien julkisselvitykset vuosina 2005–2009

Julkisselvitykset ja erityistarkastukset kohdistuvat konkurseihin, joissa on ollut syytä epäillä törkeitä talousrikkoksia, yrityksen lopettamiseen liittyvää ”saattohoitoa” tai konkurssien ketjuttamista. Vasta pieni osa käynnistyneistä julkisselvityksistä on saatu loppuun, joten järjestelmän vaikutuksista on vasta alustavaa tietoa. Osassa tapauksista ei ole ollut tarvetta käyttää valtion varoja julkisselvitykseen tai erityistarkastukseen, koska pesän varat ovat riittäneet sen selvittelyyn.

7.2.3 Valtakunnanvoudinvirasto ja ulosotto

Ulosotto huolehtii maksamattomien rahasaatavien ja muiden veloitteiden täytäntöönpanosta.⁵³ Ulosottoviranomaisille kuuluu myös muun muassa tuomioistuinten määräämien takavarikojen täytäntöönpano. Lisäksi ulosotossa peritään rikosoikeudelliset rahamääräiset seuraamukset, kuten sakot ja rikesakot.

⁵³ Ulosottoa koskeva tarkastelu perustuu oikeusministeriön ja Valtakunnanvoudin verkkosivujen tietoihin ulosottolaitoksesta ja sen toiminnasta (<http://www.om.fi> ja <http://www.oikeus.fi/vvv>) ulosoton vuositilastoihin (Ulosottotilastot 2000–2009), erikoisperinnän valtakunnallisiin tilastoihin (Ulosoton erikoisperintä 2008–2009) sekä Helsingin ulosottoviraston vuosikertomuksen tietoihin ulosoton erikoisperinnästä (Helsingin ulosottovirasto 2009). Ulosottomenettelyä sääntelevä laki on nimeltään Ulosottokaari (L 705/2007).

Vuoden 2010 alusta lukien ulosottotoimen keskusvirastona on toiminut Valtakunnanvoudinvirasto. Se ohjaa, johtaa ja valvoo ulosottoa. Nämä tehtävät kuuluivat aiemmin oikeusministeriön ulosottoyksikölle ja lääninhallitusten oikeushallintoviranomaisille.

Ulosottoon saapui vuonna 2009 yhteensä lähes 2,6 miljoonaa asiaa, joiden rahamääräinen arvo kohosi 2,6 miljardiin euroon. Ulosoton perimien rahatilitysten määrä oli vuonna 2009 yhteensä runsaat 730 miljoonaa euroa. Ulosoton kohteena oli vuoden lopussa noin 242 600 velallista. Velallisista runsaat 220 400 oli luonnollisia henkilöitä ja lähes 22 200 oikeushenkilöitä. Ulosoton rahasaamiset johtuvat useimmiten maksuvaikeuksista, mutta toisinaan myös väärinkäytöksistä.

Edellä poliisin talousrikosjuttujen tarkastelussa esitetyt luvut haltuun saadun omaisuuden määrästä kuvaavat osittain myös ulosottoa. Poliisin tulostietojärjestelmän tietojen mukaan vuonna 2009 haltuun saadun omaisuuden määrä oli lähes 37 miljoonaa euroa.⁵⁴ Tästä valtaosa on takavarikoitua tai muutoin takaisin saatua omaisuutta nettomääräisenä, ulosottomiehen tai muun luotettavan arvion mukaan. Summaan sisältyi lisäksi vajaan kolmen miljoonan euron arvosta juttujen tutkinnan yhteydessä löydettyä, ulosottomiehelle osoitettua omaisuutta.

Talousrikosjunnassa erikoisperintä on keskeinen ulosoton toimintamuoto. Sillä tarkoitetaan ongelmavelallisiin kohdistuvaa perintää, joka edellyttää erityisasantuntemusta. Erikoisperinnällä on mahdollista löytää omaisuutta, joka todennäköisesti muuten jäisi piiloon.

Erikoisperinnässä hyödynnetään viranomaisyhteistyötä poliisin, syyttäjän, Tullin ja veroviranomaisten kesken. Tällaisessa yhteistyössä on nykyisin mukana ulosotosta arviolta 40–50 henkilöä 15–20 paikkakunnalla.⁵⁵

54 Poliisin tietoon tullut talousrikollisuus (2000–2009).

55 Henkilömäärä perustuu Valtakunnanvoudinvirastosta syyskuussa 2010 saatuun tietoon. Esimerkiksi Helsingissä ulosoton ja poliisin yhteistyötä tehostaa niin sanottu yhdysmiesverkosto. Toiminnassa on keskeistä ulosmitattavan omaisuuden etsiminen. Yhteistyö talousrikosjutkinnan kanssa on tiivistä. Ulosotolla on edustaja muun muassa Virke-projektissa, Keskusrikospoliisissa ja usealla poliisilaitoksella Etelä-Suomessa.

Helsingin ulosottovirastossa erikoisperintää on harjoitettu erillisellä osastolla jo vuodesta 1997. Parhaillaan on vireillä hanke erikoisperinnän organisoimisesta valtakunnalliseksi toiminnaksi.⁵⁶

Valtakunnanvoudinvirasto on tilastoinut erikoisperintää vuosilta 2008–2009. Perittäväksi otettujen saatavien määrä oli noin 134 miljoonaa euroa ja peritty määrä lähes 36 miljoonaa euroa vuonna 2009. Erikoisperinnässä laadittiin samana vuonna noin 300 ulosottoselvitystä. Poliisille tehtyjen rikosilmoitusten tai tutkintapyyntöjen määrä oli 15 kappaletta. Ulosotto teki ilmoituksia myös liiketoimintakiellon noudattamatta jättämisistä ja muista väärinkäytöspäilyistä. Tilastossa on monia muitakin erikoisperinnän mittareita.

Valtakunnanvoudin tilastojen mukaan vuonna 2009 Helsingin ulosottoviraston osuus koko maassa erikoisperintään otetuista saatavista oli yli kaksi kolmasosaa ja ulosottoselvityksistä yli neljännes. Helsingissä asioiden määrä erikoisperinnässä on vähentynyt 2000-luvun alusta. Tuolloin ulosotossa oli vielä paljon 1990-luvun lamavuosien velkoja.

Erikoisperintä kohdistuu Helsingin piirin alueella vähintään satojentuhansien eurojen saataviin. Muita perusteita erikoisperintään ovat viitteet taloudellisiin väärinkäytöksiin velallisen taustassa tai yritystoiminnassa. Erikoisperintä edellyttää perusteellisempaa taustatyötä kuin tavanomainen perintä (mm. räätälöidyt ulosottoselvitykset, sivullisten kuulemiset). Sama työntekijä huolehtii yleensä kohteena olevan velallisen ja hänen lähipiiriinsä kuuluvien yritysten perintätoimista. Erikoisperinnän hoidettavaksi tulee runsaasti reaaliaikaisia rikosjuttuja.

Ulosottoselvityksiä ja omaisuuden selvittelyä silmälläpitäen talousrikosjutkinnassa on keskusteltu viime aikoina niin sanotusta itsekriminointisuojusta. Kysymys on lähinnä siitä, kaventavatko asiaa koskevat tuoreet

56 Oikeusministeriö on linjannut maksuhäiriöpolitiikan toimintaohjelmassa vuonna 2007, että erikoisperintä laajennetaan koko maahan ja erikoisperintäyksiköt keskitetään suurimpiin ulosottopiireihin (OM 2007).

oikeudelliset tulkinnat mahdollisuuksia saada kattavia tietoja velallisen omaisuudesta talousrikostutkinnan tueksi.⁵⁷

7.3 Työsuojelu ja sosiaalivakuuttamisen valvonta

7.3.1 Työsuojeluviranomaiset

Työsuojeluviranomaiset harjoittavat työsuojeluvalvontaa, jonka kohteita ovat työpaikan työolot ja työsuojelun järjestelmät.⁵⁸ Työsuojelun organisaatio muuttui, kun aluehallintoa uudistettiin vuoden 2010 alusta lukien. Entisten työsuojelupiirien (8 kpl) tehtävät siirtyivät aluehallintovirastojen (AVI) työsuojelun vastuualueille (5 kpl). Niille kuuluu asiakas- ja viranomaisaloitteinen työsuojelun valvonta, vakavien työtapaturmien ja työperäisten sairauksien selvittäminen ja ehkäisy sekä tuotevalvonta ja työrikosten käsittely. Työsuojeluasiat kytkeytyvät talousrikollisuuteen, jos työoloja on laiminlyöty taloudellisen hyödyntavoittelun nimissä.

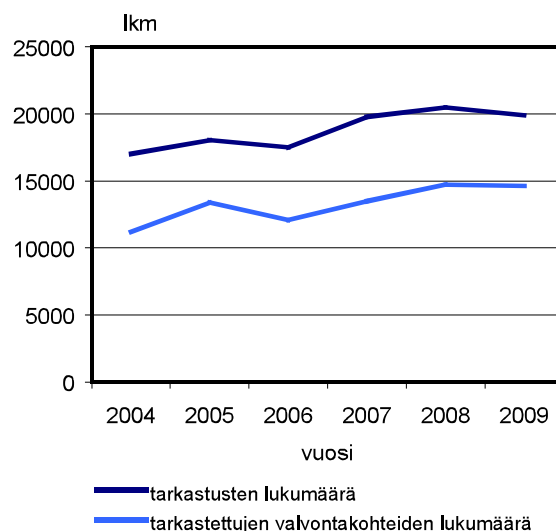
Työsuojeluviranomaisilla on laajat tiedonsaanti- ja tarkastusoikeudet sen selvittämiseksi, onko työsuojelua koskevia säädöksiä noudatettu. Tarkastus voi sisältää muun muassa havainnointia sekä työnantajan ja työsuojeluvaltuutetun kuulemista. Tarkastus tehdään yleensä työpaikalla tai työntekopaikalla.

Vuonna 2009 työsuojeluviranomaiset tekivät yhteensä runsaat 19 900 tarkastusta yli 14 600

57 Ks. KKO 2009:80. Henkilökohtaiseen konkurssiin asetettu ja samanaikaisesti velallisen epärehellisyystestä syytetty henkilö oli määrätty vannomaan pesäluettelo. Sitä vannoessaan hän oli jättänyt ilmoittamatta osan omaisuudestaan vedoten oikeuteen olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen. Korkein oikeus joutui purkamaan asiassa antamansa tuomion törkeästä velallisen petoksesta, koska tapauksessa oli rikottu Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksessa turvattua itseksiminointisuoja. Ks. myös KKO 2010:49.

58 Työsuojeluviranomaisia koskeva tarkastelu perustuu vuosikertomuksiin työsuojelutoiminnasta (Työsuojeluhallinto 2000–2009), niiden sisältämiin tilastoihin sekä verkkosivujen muihin tietoihin viranomaisen toiminnasta (<http://www.avi.fi> ja aiemmat työsuojelusivut osoitteessa <http://www.tyosuojelu.fi>). Työsuojelun valvonnan keskeisiä säädöksiä ovat Laki työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta (L 44/2006) sekä Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä (L 1233/2006) eli ns. tilaajavastuulaki.

kohteessa (kuvio 30). Hieman yli puolet tarkastuksista kohdistui alle kymmenen henkilön yrityksiin. Tarkastusten ja kohteiden määrä väheni hieman edellisvuodesta, mutta pidemmällä ajalla molemmat ovat lisääntyneet.

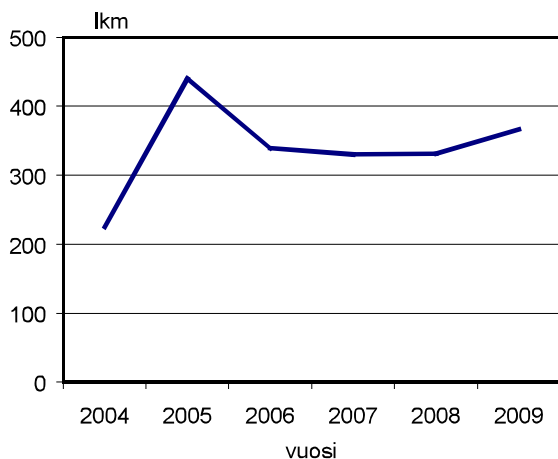
Kuvio 30 Työsuojeluviranomaisten tarkastusten ja valvontakohteiden määrä vuosina 2004–2009

Työsuojeluviranomaiset vastaanottavat ilmoituksia kuolemaan tai vaikealaatuiseen vammaan johtaneista työtapaturmista tai työstä johtuvista ammattitautitapauksista. Viranomaiset ilmoittavat niistä edelleen Tapaturmavakuutuslaitosten liitolle. Vuonna 2009 työsuojeluhallinto tutki yhteensä 700 työtapaturmaa. Samana vuonna työpaikalla tai työliikenteessä kuoli 32 henkilöä. Työtapaturmien ja kuolemantapausten määrä on vähentynyt viime vuosina.

Työsuojeluviranomaisella on monia keinoja työpaikoilla havaitsemiensa epäkohtien korjaamista varten. Niitä ovat muun muassa lakiin perustuvat toimintaohjeet, kehotukset ja päätökset. Tarvittaessa viranomaisen voi määrätä uhkasakon työnantajalle, asettaa työn teettämistä keskeyttämisen tai kieltää käyttämästä vaarallisia laitteita ja työmenetelmiä. Työsuojelutarkastaja voi myös antaa väliaikaisen kiellon luovuttaa tuotetta markkinoille tai käyttöön. Työsuojeluviranomaiset antoivat vuonna 2009 työnantajille yhteensä 184 velvoittavaa päätöstä rikkeiden korjaamiseksi. Tämä määrä on moninkertaistunut muutamassa vuodessa.

Työsuojeluviranomaiset ilmoittavat havaitsemastaan rikkomuksesta harkintansa mukaan syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle. Po-

liisille ilmoitettavat asiat koskevat epäilyjä viranomaisen valvottavana olevien lakien tai rikoslain 47 luvun rikkomisesta. Vuonna 2009 työsuojeluviranomaiset tekivät 366 ilmoitusta poliisille ja syyttäjille (kuviokuva 31). Määrä lisääntyi hieman edellisvuodesta.

Kuviokuva 31 Työsuojeluviranomaisten ilmoitukset poliisille ja syyttäjille vuosina 2004–2009

Poliisiin tietoon on tullut 2000-luvulla vuosittain noin 300–350 työririkosta.⁵⁹ Vuonna 2009 tämä määrä oli 346 kappaletta. Työririkokset koostuvat pääosin työturvallisuus- ja työsyRJintärikoksista. Poliisiin tietoon tulleiden talousrikosten tarkastelussa tuli esille, että vuoden 2009 talousrikosjuttuihin sisältyi alle 20 työririkosta.

Yrityksille harmaasta taloudesta ja epäterveestä kilpailusta aiheutuvien haittojen torjuntaa varten säädetyn tilaajavastuulain valvonta siirtyi aluehallintoa uudistettaessa Uudenmaan työsuojelupiiriltä Etelä-Suomen aluehallintovirastolle. Tilaajavastuutarkastajat tekivät vuonna 2009 koko maassa noin 790 tarkastusta. Niistä joka toisessa oli kohteena rakennusala. Muita kohteita olivat teknologiateollisuus, logistiikka-ala, majoitus- ja ravitsemisala, kemianteollisuus, siivous- ja kiinteistönhoitoala sekä kauppa. Noin 60 prosentissa tarkastuksista tuli esiin puutteita tilaajan selvitysvelvollisuuden noudattamisessa. Laiminlyöntimaksuja viranomaisen määräksi

77 tilaajalle yhteensä 384 000 euron arvosta.⁶⁰

Tilaajavastuulain valvonta on laajentanut työsuojeluviranomaisten tehtäväkuva. Työsuojeluviranomaisten mahdollisuudet lain valvontaan tehostuivat vuodesta 2009 lähtien, kun ne saivat käyttöönsä verottajan ja Eläketurvakeskuksen tietoja tilaajavastuuelvoitteiden noudattamisesta.⁶¹

Työsuojelun valvonnan tärkeitä ajankohtaisia haasteita ovat monikulttuuriset työympäristöt, ulkomaisen työvoiman ja vuokratyövoiman lisääntynyt käyttö, työvoiman liikkuvuus ja usean työnantajan yhteiset työpaikat. Varteenotettavia uhkia ovat jako tavanomaisiin ja pimeisiin työmarkkinoihin, työnantajien eriarvoinen kilpailu sekä harmaan talouden laajeneminen.

7.3.2 Sosiaalivakuuttamisen valvonta

Eläketurvakeskus (ETK) on työeläketurvan kehittämisen ja toimeenpanon lakisääteinen yhteistyö- ja asiantuntijaelin sekä yhteisten palvelujen tuottaja yksityisillä aloilla.⁶² ETK valvoo työntekijän eläkelakiin ja yrittäjän eläkelakiin perustuvaa työeläkevakuuttamista ja sen väärinkäytöksiä.⁶³ Toisaalta se tiedottaa ennakolta työnantajille ja yrittäjille vakuutusvelvollisuudesta. Työnantajan on järjestettävä työntekijöidensä eläketurva työeläkelaitoksessa. Yrittäjä huolehtii omasta eläkevakuutuksestaan.⁶⁴

Eläketurvakeskus valvoo vakuuttamisvelvollisuutta muilta viranomaisilta saamiensa tietojen perusteella. Havainto vakuutuksen laiminlyönnistä johtaa ensin korjauskehotukseen. Eläketurvakeskuksella on myös mahdollisuus ottaa eläkevakuutusyhtiöstä vakuutus sopi-

⁶⁰ Tilaajavastuulain valvontaa koskevat tiedot perustuvat työsuojeluhallinnon toimintakertomukseen vuodelta 2009 (Työsuojeluhallinto 2000–2009) sekä tiedotteeseen tilaajavastuuasioista (Työsuojeluhallinto 10.02.2010). Ks. myös tilaajavastuulakia koskeva arviointiraportti Alvesalo & Hakamo (2009).

⁶¹ L 524/2009.

⁶² Eläketurvakeskusta koskeva tarkastelu perustuu vuosikertomusten tietoihin (ETK 2009), niiden sisältämiin tilastoihin työeläkevakuuttamisen valvonnasta sekä verkkosivujen muihin tietoihin (<http://www.etk.fi>).

⁶³ L 395/2006 ja L 1272/2006.

⁶⁴ Työnantajan on vakuutettava myös palveluksessaan oleva ulkomainen työntekijä työntekijän eläkelain mukaan. Poikkeuksen tästä muodostavat työntekijät, jotka ulkomainen työnantaja lähettää Suomeen työhön enintään kahdeksi vuodeksi.

⁵⁹ Tässä tarkoitetaan työririkoksia rikoslain 47 luvun mukaan. Lukumääristä ks. Poliisiin tietoon tullut rikollisuus (2000–2009).

mustyönantajan puolesta ja kustannuksella tai ilmoittaa yhtiölle tilapäisen työnantajan vakuutustiedot. Pakkovakuutus päätös johtaa yleensä maksun laiminlyöntikorotukseen. Pääosin samat keinot soveltuvat yrittäjiin.

Vuonna 2009 Eläketurvakeskuksen toteuttamissa 3 800 valvontatapauksessa paljastui 9 300 vakuuttamatonta työntekijää ja 63 miljoonan euron arvosta ilmoittamattomia palkkoja. Viranomaisen kehotuksesta työnantaja otti vakuutuksen 250 tapauksessa ja pakkovakuutukseen päädyttiin 280 kertaa. Erityisesti vakuuttamattomien työntekijöiden ja pakkovakuutusten määrä kasvoi edellisvuodesta.

Yrittäjien valvontatapauksia oli noin 4 700 vuonna 2009. Valvonnan seurauksena yrittäjät ottivat 940 vakuutusta ja viranomainen määräsi 100 pakkovakuutusta. Yrittäjien valvonta väheni hieman edellisvuodesta.

Rikoslain 29 luvussa rikoksista julkista taloutta vastaan on ollut vuodesta 2006 lähtien säännökset työeläkevakuutusmaksupetoksesta. Vuonna 2009 näitä rikoksia tuli poliisin tietoon 22 kappaletta, mikä on hieman enemmän kuin edeltävänä vuonna.⁶⁵ Yli puolet teoista on ollut törkeitä, mikä edellyttää huomattavaa taloudellista hyötyä ja suunnitelmallisuutta. Lähes kaikki työeläkevakuutusmaksupetokset on luokiteltu talousrikoksiksi.

Työttömyysvakuutusrahasto huolehtii työttömyysetuuksien rahoittamisesta ja valvoo työttömyysvakuutusmaksun perinnän toimeenpanoa.⁶⁶ Palkkasumman pitäisi vastata todellisuutta ja vakuutusmaksut olisi perittävä sen mukaisesti.

Velvollisuus maksaa työttömyysvakuutusmaksuja perustuu työttömyysetuuksien rahoituksesta annettuun lakiin.⁶⁷ Maksut muodostuvat työnantajan ja palkansaajan työttömyysvakuutusmaksusta. Maksuja perii työnantajan lakisääteisestä tapaturmavakuutuksesta vastaava vakuutusyhtiö, joka tilittää ne edelleen Työttömyysvakuutusrahastolle.

65 Tiedot perustuvat poliisin tulostietojärjestelmän tilastoihin (Poliisin tietoon tullut rikollisuus 2000–2009).

66 Työttömyysvakuutusrahastoa koskeva tarkastelu perustuu vuosikertomusten tietoihin (TVR 2009), niiden sisältämiin tilastoihin työttömyysvakuutusten valvonnasta sekä verkkosivujen muihin tietoihin (<http://www.tvr.fi>).

67 L 555/1998.

Maksujen perinnän valvontaa varten Työttömyysvakuutusrahastolla on valvontarekisteri työttömyysvakuutusrekisterin osana.⁶⁸ Rekisteri sisältää työnantajakohtaista tietoa vakuutusmaksun perusteena olevista palkkasummista ja maksetuista työttömyysvakuutusmaksuista sekä vuosittaisen vertailutietoja verotuksesta. Rahasto lähettää valvontarekisterin tietojen perusteella tarkastuspyyntöjä vakuutuslaitoksille, jotka tarkastavat tarvittaessa työnantajan työttömyysvakuutusmaksut.

Vuoden 2009 aikana tarkastettavaksi valittiin noin 2 000 työnantajaa, joista 622 otettiin valvontaan.⁶⁹ Samana vuonna aloitetuista valvontatapauksista tulee löytymään puuttuvia maksuja arviolta 5–6 miljoonaa euroa. Tämä vastaa noin 0,3 prosenttia työttömyysvakuutusmaksutulosta.

Tapaturmavakuutuslaitosten liitto (TVL) koordinoi lakisääteisen tapaturmavakuutuksen toimeenpanoa.⁷⁰ Taloudellisiin väärinkäytöksiin kohdistuvista tehtävistä tärkeimpiä ovat tapaturmavakuutusten toimeenpanoon liittyvät tehtävät sekä työpaikkaonnettomuuksien tutkinta.

Lakisääteisen tapaturmavakuutuksen toimeenpanosta huolehtivat myös vahinkovakuutusyhtiöt, joiden on oltava TVL:n jäseniä. Työnantajat rahoittavat järjestelmän maksamalla vakuutusmaksun. Työnantajan on otettava työntekijöilleen lainmukainen tapaturmavakuutus lakisääteisestä tapaturmavakuutusta harjoittavasta vahinkovakuutusyhtiöstä. Vakuutuksen ottaminen on pakollista työntantajalle ja sen antaminen vakuutusyhtiölle. Kaikki työntekijät kuuluvat siis lakisääteisen tapaturmavakuutuksen piiriin.

TVL saa tietoja tapaturmavakuutuksen laiminlyöntitapauksista työsuojeluviranomaisilta ja muista lähteistä. Tapaturmavakuutuslain mukaan työsuojeluviranomaisten on valvottava työnantajien vakuuttamisvelvollisuutta ja ilmoi-

68 Valvonta toteutuu yhteistyössä Tapaturmavakuutuslaitosten liiton ja tapaturmavakuutuslaitosten kanssa.

69 Valvonta kohdistui vakuutusvuoteen 2006 ja osittain vuoteen 2007.

70 Tapaturmavakuutuslaitosten liittoa koskeva tarkastelu perustuu verkkosivujen tietoihin tapaturmavakuutuksista ja niiden valvonnasta (<http://www.tvl.fi>) sekä työpaikkaonnettomuuksien valvontaa kuvaaviin tilastoihin (TVL 2010). Alan keskeinen säädös on tapaturmavakuutuslaki (L 608/1948).

tettava laiminlyönneistä TVL:lle. Vakuuttamisvelvollisuutensa laiminlyönyt työnantaja joutuu maksamaan TVL:lle ns. laiminlyöntimaksun.

Kuolemaan tai vaikealaatuiseen vammaan johtaneesta työtapaturmasta on tehtävä viipymättä ilmoitus työsuojeluviranomaiselle, poliisille ja vakuutusyhtiölle. Työpaikkaonnettomuuksien tutkintajärjestelmässä (TOT) tutkitaan lähes kaikki työpaikoilla ja vastaavissa olosuhteissa sattuneet kuolemaan johtaneet työtapaturmat. Kuolemantapausten yhteismäärä on vaihdellut 2000-luvulla noin 60:stä 90:een.

Kansaneläkelaitos (Kela) on sosiaaliturvan alueella toimiva viranomainen, joka huolehtii Suomessa asuvien perusturvasta eri elämäntilanteissa.⁷¹ Sen toiminta kytkeytyy taloudellisiin väärinkäytöksiin, jos etuutta on haettu tietoisesti väärin perustein.

Kun etuutta on maksettu aiheettomasti tai määrältään liian suurena, syntyy takaisinperintätilanne. Näihin sisältyy myös tapauksia, joissa etuudensaaja on menetellyt vilpillisesti. Takaisinperinnästä voidaan luopua erityisin perustein, mutta ei kuitenkaan vilppitilanteessa.

Vuoden 2009 lopussa Kelan takaisinperinnän saatavakanta oli runsaat 131 miljoonaa euroa, mikä vastaa runsasta yhtä prosenttia kaikista maksetuista etuuksista. Tästä määrästä opintotuen takaisinperintä muodosti lähes 44 miljoonaa euroa. Takaisinperittävien työttömyysturvaetuuksien (35 milj. €) ja yleisen asumistuen (31 milj. €) takaisinperintä oli vähäisempää. Loppuosa kokonaissummasta muodostuu eläkkeiden ja muiden etuuksien takaisinperinnästä (21 milj. €).

Vain osa etuuksien takaisinperinnästä johtuu väärinkäytöksistä. Esimerkiksi vuonna 2007 tehdyn selvityksen mukaan Kelan toimistoista lähti eteenpäin runsaat 1500 ilmoitusta mahdollisista väärinkäytöksistä. Väärin perustein maksetut etuudet muodostivat 0,03 prosenttia kaikista Kelan maksamista etuuksista. Vuonna 2009 maksettujen etuuksien määrään suhteutuna tämä osuus vastaa noin 3,5 miljoonaa eu-

71 Kansaneläkelaitosta koskeva tarkastelu perustuu verkkosivujen tietoihin viranomaisen toiminnasta (<http://www.kela.fi>) sekä vuositilastojen tietoihin etuuksien takaisinperinnästä (Kela 2010). Toimintaa sääntelevät Laki Kansaneläkelaitoksesta (L 731/2001) sekä sosiaaliturvan lukuisat säädökset.

roa. Väärinkäytökset liittyvät useimmiten tarveharkintaisiin etuuksiin, kuten työttömyysturvaan ja asumisen tukiin.⁷²

7.4 Muita viranomaisia

7.4.1 Tuotteiden ja palvelujen turvallisuuden valvonta

Turvatekniikan keskus (Tukes) valvoo lähinnä teknistä turvallisuutta sekä suojelee ihmisiä, omaisuutta ja ympäristöä turvallisuusriskeiltä.⁷³ Valvonta kohdistuu tuotteisiin, laitteistoihin, laitoksiin ja teknisiin palveluihin. Tukes toimii poikkihallinnollisesti useiden hallinnonalojen asiantuntija- ja valvontaviranomaisena. Käytännössä toiminta painottuu työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalle. Tuotteiden ja palvelujen turvallisuusasioilla on kytkentöjä talousrikollisuuteen siten, että yritys voi esimerkiksi hakea kilpailuetua tuotteiden tai palvelujen laadun ja turvallisuuden kustannuksella.

Tuotteiden turvallisuudesta vastaavat ensisijaisesti valmistajat, maahantuojat ja myyjät. Palvelujen tarjoajilla on vastuu palvelujen turvallisuudesta. Yritysten toimia täydentää viranomaisten markkinavalvonta EU:n sisämarkkinoilla. Se on jälkikäteistä ja perustuu riskiarvioihin. Tavoitteena on määräysten mukainen toiminta ja viime kädessä markkinoiden turvallisuus.

Tukesin toimialueella sattui vuonna 2009 yhteensä 327 onnettomuutta, mikä vastaa edellisvuoden tasoa. Yleisin onnettomuuksien aiheuttaja oli vaaralliset kemikaalit ja seuraavaksi yleisimpiä olivat sähkölaitteet sekä ilotulitteet ja muut räjähteet. Onnettomuudet johtuvat usein teknisten puutteiden lisäksi myös muista syistä, kuten esimerkiksi inhimillisistä tekijöistä. Onnettomuuksissa kuoli 29 henkilöä, joista 22 sähköpaloissa. Loukkaantuneita oli yhteensä 145.

Tukesin monipuolinen valvontatoiminta sisältää muun muassa lupa- ja ilmoitusmenet-

72 Ks. lähemmin Niemelä & Kangas (2008).

73 Turvatekniikan keskusta (Tukes) koskeva tarkastelu perustuu tuoreimpaan toimintakertomukseen (Tukes toimintakertomus 15.3.2010), Tukesin vuosikatsauksiin (Tukesin vuosi 2000–2009) sekä näiden sisältämiin tilastoihin ja verkkosivujen muihin tietoihin viranomaisen toiminnasta (<http://www.tukes.fi>).

telyjä, tutkintojen myöntämistä, tuotteiden rekisteröintejä, selvityksiä ja valvontakäyntejä. Valvontakäyntien määrä oli runsaat 5 700 kappaletta vuonna 2009. Määrä on samaa suuruusluokkaa kuin edeltävänä vuonna. Sähkölaitteiden ja hissien valvonnan seurauksena Tukes teki poliisille neljä tutkintapyyntöä.

Tukesin toiminta on laajenemisvaiheessa. Tuoteturvallisuuden valvonta siirtyi Kuluttajavirastolta Tukesille vuoden 2010 alussa. Valvonta kohdistuu kuluttajatuotteisiin ja -palveluihin. Tuotevalvonnan toimenpiteiden – palauttamismenettely, myyntikielto ja toimituskielto – yhteismäärä oli 204 kappaletta.⁷⁴ Lisäksi Tukesin yhteyteen on kaavailtu kansallista kemikaalivirastoa. Uuteen virastoon siirtyisivät kemikaalivalvonnan toiminnot Suomen ympäristökeskuksesta, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastosta (Valvira) ja Elintarviketurvallisuusvirastosta (Evira).

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira) ehkäisee ja valvoo elinympäristön terveysriskejä.⁷⁵ Kohteena ovat muun muassa alkoholi, tupakka, geeniteknologia ja kemikaalit. Viraston toiminta käynnistyi vuoden 2009 alussa, kun Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskus ja Terveydenhuollon oikeusturvakeskus yhdistettiin.

Valviran toiminnassa lähin yhteys talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaan on alkoholielinkeinon valvonnalla. Ravintola-ala on perinteisesti ollut yksi harmaan talouden ydinalueita.

Virasto kontrolloi markkinoita myöntämällä lupia ja valvomalla alan toimijoita. Suora sähköinen yhteys alkoholihallinnon tietojärjestelmästä verohallinnon järjestelmään mahdollistaa verovelkatietojen ajantasaisen selvittämisen lupahallinnossa ja -valvonnassa. Valvontaa tukee laaja-alainen viranomaisyhteistyö.

Alkoholiluvan haltijoiden valvonnassa Valvira tarkasti 2 600 kohdetta 175 tarkastuksessa vuonna 2009. Rikkomuksia tuli esille 25 kap-

74 Ks. myös L 75/2004.

75 Sosiaali- ja terveydenhuollon lupa- ja valvontavirastoa (Valvira) koskeva tarkastelun perustuu viranomaisen toimintakertomukseen vuodelta 2009 (Valvira 2009), sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskuksen (STTV) vuosikertomuksiin (STTV 2008) sekä verkkosivujen tietoihin (<http://www.valvira.fi>; <http://www.sttv.fi>).

paletta. Näiltä osin valvonnan määrä ja tulokset eivät juuri ole muuttuneet viime vuosina.⁷⁶

7.4.2 Kilpailuvirasto

Kilpailuvirasto edistää tervettä kilpailua elinkeinotoiminnassa ja valvoo alan sääntelyn noudattamista.⁷⁷ Valvontatoiminnassa keskeisiä kohdealueita ovat kilpailun rajoitusten valvonta ja yrityskauppavalvonta. Kilpailun epäkohdat voivat johtaa huomattaviin taloudellisiin vahinkoihin yhteiskunnassa.

Kilpailunrajoituslaki antaa valvontaviranomaisille mahdollisuudet turvata kilpailua edistävät rakenteet markkinoilla ja puuttua kilpailua vahingoittavaan käyttäytymiseen.⁷⁸ Yrityskauppavalvonta on ennaltaehkäisevää. Käytännössä virasto tutkii toimivaltaansa kuuluvat yrityskaupat. Se voi edellyttää niihin ehtoja tai esittää markkinaoikeudelle yrityskaupan kieltämistä. Kilpailunrajoitusten valvonta on jälkikäteistä ja kohdistuu laajasti eri toimialoille. Sen kohteena ovat horisontaaliset, vertikaaliset ja julkiset kilpailunrajoitukset, määräävän markkina-aseman väärinkäyttö sekä kartellit ja monopolit. Kilpailunrajoitusten rikkominen voi johtaa esimerkiksi seuraamusmaksuun, jonka markkinaoikeus määrää Kilpailuviraston esityksestä.

Tilastojen mukaan kilpailuvirasto otti vuonna 2009 käsiteltäväkseen yhteensä vajaat 450 kotimaista tapausta, joista 38 oli yrityskauppasioita. Molemmat määrät pysyivät osapuilleen edellisvuoden tasolla.

Virasto on raportoinut viime vuosina kahdesta kolmeen merkittävää kilpailunrajoitustapausta vuodessa EU-maiden ECN Interactive-tietokantaan. Vuonna 2009 Suomessa ei tullut esille yhtään tällaista tapausta.

76 Muita tuotteiden ja palvelujen turvallisuutta valvovia viranomaisia ei tarkastella erikseen tässä raportissa. Tosin esimerkiksi Elintarviketurvallisuusviraston (Evira) tai liikenneturvallisuusviraston (TraFi) kaltaisten viranomaisten toiminnalla voi yhtä lailla olla liittyvä vaikutus tuotteiden turvallisuuteen sekä taloudellisen hyödyn tavoitteluun turvallisuuden kustannuksella. Ks. tarkemmin <http://www.evira.fi> ja <http://www.trafi.fi>.

77 Kilpailuviranomaisia koskeva tarkastelu perustuu Kilpailuviraston vuosikirjoihin ja niiden sisältämiin tilastoihin (Kilpailuvirasto 2000–2009) sekä verkkosivujen tietoihin viranomaisten toiminnasta (<http://www.kilpailuvirasto.fi>; <http://www.avi.fi>).

78 L 480/1992.

7.4.3 Ympäristönsuojeluviranomaiset

Kilpailuviraston lisäksi aluehallintovirastolla (AVI) on kilpailun valvontaan liittyviä tehtäviä, jotka siirtyivät lääninhallituksilta vuoden 2010 alussa. Lääninhallitukset käsittelivät vuonna 2009 yhteensä 84 kilpailuasiasia, joista noin viidennes oli Kilpailuvirastolta siirtyneitä juttuja.

Markkinaoikeus teki kilpailuasioissa 21 ja Korkein hallinto-oikeus kolme päätöstä vuonna 2009. Poliisin tietoon tuli vuonna 2009 kahdeksan kilpailumenettelyrikosta, joista kolme sisältyi talousrikosjuttuihin.⁷⁹

Kilpailun rikkomistapauksissa voi olla kysymys huomattavasta taloudellisesta hyödystä. Korkein hallinto-oikeus (KHO) antoi vuonna 2009 kilpailuasioissa merkittävän ennakkopäätöksen ns. asfalttikartellijutussa.⁸⁰ Vuosina 1994–2002 Suomessa toimineeseen kartelliin osallistuneet yritykset tuomittiin maksamaan seuraamusmaksuja yhteensä runsaat 82 miljoonaa euroa. EU:n alueella kartelleista määrättyt sakot ovat lisääntyneet jyrkästi.⁸¹ Ajanjaksolla 2005–2009 niiden määrä oli lähes 10 miljardia euroa, kun koko 1990-luvulla vastaava määrä jäi selvästi alle miljardiin euroon. Kovat taloudelliset seuraamukset ovat merkki tekojen moitittavuudesta, mutta niillä voi olla myös ennalta estävää vaikutusta.

Kilpailulain uudistaminen on parhaillaan vireillä. Asiaa koskeva hallituksen esitys annettiin eduskunnalle kesäkuussa 2010.⁸² Keskeisimmät lakiin ehdotetut muutokset koskevat yritysten sakkomaksua, vahingonkorvausta ja yrityskauppa- ja valvontaa. Lakiesityksen mukaan viranomaisten valtuudet kilpailun valvonnassa lisääntyvät. Tavoitteena on parantaa vaikutuksiltaan merkittävimpien kilpailuongelmien ehkäisyä ja tutkintaa.

Taluskriisi seurauksineen vaikuttaa kilpailuviranomaisten toimintaympäristöön. Kilpailupolitiikkaan uusia haasteita tuovat muun muassa taluskriisin hoitamiseen osoitetut tukipaketit ja niiden kohdentaminen, vaatimukset rahoitusmarkkinoiden sääntelyn ja valvonnan lisäämisestä sekä havainnot protektionismin noususta.

Ympäristölakien valvonnasta vastaavat pääosin alue- ja paikallistason ympäristönsuojeluviranomaiset.⁸³ Valtion aluehallinnon uudistuttua vuoden 2010 alussa alueellisten ympäristökeskusten ympäristölupatehtävät ja ympäristölupavirastojen tehtävät siirtyivät aluehallintovirastoille (AVI). Alueellisten ympäristökeskusten muut tehtävät siirtyivät puolestaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksille (ELY). Ympäristörikokset voivat saada aikaan taloudellisesti merkittäviä ja kauaskantoisia haittoja yhteiskunnassa.

Alueellisilla ympäristökeskuksilla oli vuonna 2008 valvottavanaan yhteensä 6408 laitosta. Valvontaviranomaisen käytössä olevia hallinnollisia keinoja ovat muun muassa asian selvittely (esim. käynti, tarkastus, selvityspyyntö), kehoitus rikkeiden korjaamiseksi ja huomautus. Väärinkäytöstapauksissa valvottavalle voidaan asettaa myös hallintopakko eli määräys tai kieltotoimia tietyllä tavalla. Sitä tehostavat esimerkiksi uhkasakko tai työn keskeyttämisen uhka. Viranomainen voi myös edellyttää haitan tai vaaran poistamista tai ilmoittaa asiasta esitutkintaviranomaiselle.

Vuonna 2008 alueellisten ympäristökeskusten valvontatoimista yleisimpiä olivat selvityspyynnöt (172 kpl) ja kehotukset (148 kpl). Näiden yhteenlaskettu määrä väheni hieman edellisvuodesta. Järeämmistä hallinnollisista keinoista viranomaiset ovat tehneet vuosittain kymmenkunta hallintopakkomääräystä. Hallinnollisista seuraamuksista painottuivat siis kevyimmät keinot (kuvio 32).

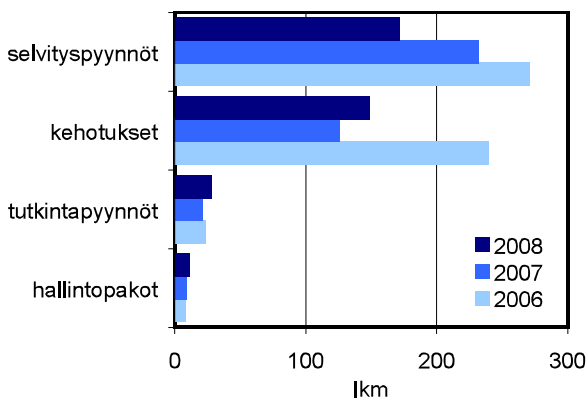
79 Poliisin tietoon tullut rikollisuus (2000–2009).

80 KHO 2009:83.

81 Cartel statistics (1990–2010). Ks. EU:n kilpailuasioista lähemmin <http://ec.europa.eu/competition>.

82 HE 88/2010.

83 Ympäristönsuojeluviranomaisia koskeva tarkastelu perustuu ympäristörikoksia kuvaaviin vuosiraportteihin (Ympäristörikosseurantatyöryhmä 2000–2009) ja niiden sisältämiin tilastoihin sekä verkkosivujen muihin tietoihin viranomaisten toiminnasta (<http://www.avi.fi>; <http://www.ely-keskus.fi>).

Kuvio 32 Ympäristönsuojeluviranomaisten toimenpiteitä ympäristölainsäädännön valvonnassa vuosina 2006–2008

Vain pieni osa ympäristörikoksista tulee esille alueellisten ympäristöviranomaisten toiminnassa. Ne tekivät vuonna 2008 poliisille yhteensä 28 tutkintapyyntöä ympäristörikosepäilyistä. Samana aikana poliisin tietoon tuli yhteensä 507 rikoslain 48 luvussa määriteltyä ympäristörikosta.⁸⁴ Vuonna 2009 rikosten määrä pysyi samalla tasolla. Vain pieni osa ympäristörikoksista sisältyy poliisin luokittelemiin talousrikoksiin.

Ympäristöön liittyviä ja taloudelliseen hyötyyn tähtääviä tekoja sisältyy muuallekin rikoslakiin (esim. luonnonvararikokset, eräät terveyttä ja turvallisuutta vaarantavat rikokset). Lisäksi niitä on myös muun lainsäädännön kattamalla alueella (esim. vesilaki, jätelaki, maaineslaki).

Rajavartioloitoksella ja Tullilla on erityistehtäviä ympäristörikosasioissa. Rajavartioloitos muun muassa havainnoi ja torjuu alusöljypäästöjä ja muita ympäristövahinkoja. Vuonna 2008 Rajavartioloitos havaitsi 96 öljypäästöä Suomen alueella, teki hallinnollisen tutkinnan kahdeksassa tapauksessa ja määräsi niistä yhdessä öljypäästömaksun. Tulli puolestaan valvoo radioaktiivisten ja muiden vaarallisten aineiden kuljetuksia. Vuonna 2008 Tulli paljasti yhteensä 86 vaarallisten aineiden kuljetusrikosta.

Talousrikollisuuden näkökulmasta ympäristörikokset ovat haasteellinen alue. Näkyviä haittoja ympäristölle aiheuttavat rikokset tulevat todennäköisimmin viranomaisten tietoon. Viime vuosina on tullut esiin esimerkiksi joita-

⁸⁴ Poliisin tietoon tullut rikollisuus (2000–2009).

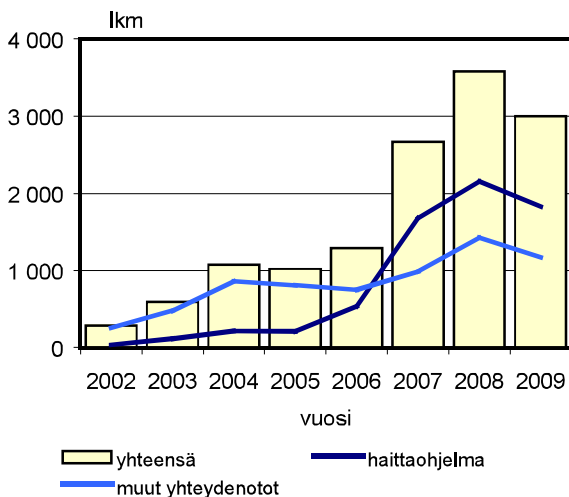
kin laajamittaisia jätteiden ”dumppaustapauksia” liiketoiminnan yhteydessä. Taloudellisen hyödyn tavoittelu luvan vastaisen toiminnan avulla ilman näkyviä ympäristövahinkoja ei tule yhtä helposti ilmi.

7.4.4 Tietoturvan valvoja CERT-FI

CERT-FI on Viestintävirastossa toimiva kansallinen tietoturvaviranomainen, jonka tehtävänä on estää, havainnoida ja ratkaista tietoturvaloukkauksia sekä tiedottaa tietoturvauhkista.⁸⁵ Tietoturvaloukkaus tarkoittaa lyhyesti määriteltynä oikeudetonta vaikuttamista tietojärjestelmän tietoihin. Esimerkiksi organisaation tai yksityishenkilön tietojärjestelmän toimivuuden tahallinen vaikeuttaminen kuuluu tällaisiin tekoihin. Tietoturvaloukkauksesta on kysymys myös silloin, kun tietojärjestelmiä tai tietoja käytetään ilman lupaa. Tällaiset teot voivat johtaa mittaviin taloudellisiin vahinkoihin.

Tilastojen mukaan tietoturvaviranomaiselle tuli vuonna 2009 yhteensä noin 3 000 yhteydenottoa tietoturva-asioista (kuvio 33). Yhteydenottojen määrä moninkertaistui vuosina 2002–2009, mutta viimeisen vuoden aikana kasvu taittui. Vuoden 2009 yhteydenotoista noin 1 830 liittyi haittaohjelmiin. Muita yleisimpiä tietoturvauhkia olivat ns. social engineering, tietojärjestelmän haavoittuvuus tai uhka, tietomurto, palvelunestohyökkäys ja muu tietoturvaongelma. Näiden keinojen avulla tekijät pyrkivät saamaan haltuunsa esimerkiksi yrityssalaisuuksia tai muita rahaksi muutettavissa olevia tietoja.

⁸⁵ Kansallista tietoturvaviranomaista (CERT-FI) koskeva tarkastelu perustuu vuosikatsauksiin (CERT-FI 2004–2009), tilastotietoihin tietoturvan tilasta (Tietoturvatilastot 2002–2009) ja verkkosivujen muihin tietoihin viranomaisen toiminnasta (<http://www.cert.fi>).

Kuvio 33 Viestintäviraston Cert-Fi -palveluun tulleiden yhteydenottojen määrä vuosina 2002–2009

Poliisin luokittelemia tietotekniikkarikosjuttuja oli vuonna 2009 yhteensä 202. Juttujen määrä on lisääntynyt 2000-luvulla selvästi, mutta vuonna 2009 ne vähenivät. Vuoden 2009 tietotekniikkarikoksista (275 kpl) kolme yleisintä olivat tietomurto, kunnianloukkaus ja petos. Näihin juttuihin voi siis sisältyä muitakin kuin tietotekniisiin laitteisiin tai järjestelmiin liittyviä rikoksia. Tietotekniikkarikosjutut ovat vain harvoin myös talousrikosjuttuja.⁸⁶

Cert-FI on kehittänyt tietoturvaongelmien seurantaan varten myös niin sanotun Autoreporter-palvelun. Se kokoaa automaattisesti tietoja suomalaisten tietoverkkojen tietoturvaloukkauksista. Vuonna 2009 järjestelmä lähetti verkkojen ylläpitäjille runsaat 215 000 ilmoitusta. Määrä yli kaksinkertaistui edellisvuodesta, mikä johtui pääosin yksittäisestä laajalle levinneestä verkkomadosta.

Tietoturvaviranomaisen arvion mukaan tietoturvauhkia tulee esiintymään lähitulevaisuudessa erityisesti kolmella alueella. Ensimmäisin luottokorttinumerot ja käyttäjätunnukset ovat jatkuvasti rikollisia kiinnostavia kohteita. Toiseksi yhteisöpalvelut ovat otollista aluetta erilaisille huijausyrityksille. Kolmanneksi älypuhelin ja matkaviestinverkkojen haavoittuvuudet ovat kasvavaa huomiota vaativia tietoturvan osa-alueita.

8 Poliisin talousrikostutkimuksen yhteistyömuotoja

8.1 Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti (Virke)

Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti (Virke) aloitti toimintansa vuonna 2000 määrällänsä ensimmäisessä talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelmassa. Projektissa koordinoidaan eri viranomaisten yhteistyötä harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnassa. Projekti koostuu verottajan, poliisin, Tullin ja Helsingin ulosottoviraston edustajista. Viranomaiset edustavat virastoaan omilla toimintavaltuuksillaan. Henkilöstöä on yli 20 ja heistä pääosa on verottajan palveluksessa.

Virke ei itse toteuta operatiivisia toimenpiteitä, kuten esitutkintaa tai verotarkastuksia. Sen tarkoituksena on tehostaa poliisin ja yhteistyöviranomaisten jokapäiväistä operatiivista talousrikostorjuntaa ja -tutkintaa. Keskeisiin toimintamuotoihin kuuluu yritysten ja niiden vastuuhenkilöiden taustaa, riskiominaisuuksia ja liikesuhteita kuvaavien tietojen välittäminen yhteistyöviranomaisille tutkittavina olevissa sekä tiedustelu- tai kartoitusvaiheessa olevissa jutuissa. Näihin tietoihin perustuvia koosteita hyödyntävät sekä poliisi että syyttäjä.

Virken toiminnan laajuutta kuvaavat vastaukset tietoluovutuspyyntöihin ja ”impulssit” talousrikosepäilyistä. Projektin henkilöstö vastasi vuonna 2009 noin 600 tietoluovutuspyyntöön. Ne liittyivät yleensä verotarkastukseen, poliisin ja Tullin talousrikostutkintaan, ulosotto-perintään tai alkoholilupavalvontaan. Vuonna 2009 projektin työryhmässä käsiteltiin noin 370 ilmiäntoita tai vihjettä talousrikosepäilyistä.

Virke tuottaa myös tilannekuvaraportteja ja antaa lausuntoja lakiehdotuksista. Lisäksi sen tehtäviin kuuluvat työryhmätyö, koulutus, menetelmäkehitys, harmaan talouden tietopankki sekä erilaiset erillishankkeet, selvitykset ja kartoitukset.

⁸⁷ Viranomaisyhteistyön kehittämisprojektiä koskeva tarkastelu perustuu projektin toimintaa kuvaaviin tietoihin ja tilastoihin (Virke 2009).

⁸⁶ Poliisin tietoon tullut rikollisuus (2000–2009).

Vuonna 2009 projektin erityisen kiinnostuksen kohteena olivat rakennusalan harmaa talous (ns. Raksa-hanke), käytettyjen autojen maahan-tuonti, kansainvälisen tavarakaupan valvonta yhdessä Tullin kanssa, konkursseihin liittyvä ”saattohoito” ja sosiaalietuuksien väärinkäyttö. Asialistalla olivat myös sähköiseen kaupankäyntiin ja päästökauppaan liittyvät asiat sekä veroparatiiseihin kytkeytyvä osake- ja kiinteistökauppa.

Virke-projekti on saanut useita kertoja jatkoaikaa ja pysyvän yhteistyökeskuksen perustamisesta on valmisteltu lakiesitystä vuosikautia.⁸⁸ Harmaan talouden selvitysyksikkö aloittaa toimintansa vuoden 2011 alussa ja sijoittuu hallinnollisesti osaksi verohallintoa. Yksikön toiminnassa korostuvat harmaan talouden tunnistaminen ja torjunta sekä aihetta koskevien tietojen tuottaminen eri viranomaisille.

8.2 Poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen PTR-yhteistyö

PTR-yhteistyö on poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen harjoittama yhteistoiminnan muoto. Vuodesta 2001 alkaen toiminta on perustunut valtioneuvoston asetukseen poliisi-, tulli- ja rajavirtoviranomaisten yhteistoiminnasta ja vuoden 2010 alusta alkaen vastaavaan lakiin.⁸⁹ Yhteistyössä on mukana useita kymmeniä henkilöitä, joista pääosa on poliiseja.

Yhteistyön tarkoituksena on, että rikostorjuntaan, valvontaan sekä niitä koskevaan kansainväliseen yhteistyöhön liittyvät tehtävät tulevat hoidetuiksi tarkoituksenmukaisesti, tehokkaasti ja taloudellisesti. Pyrkimyksenä on myös edistää rikoksista ilmoittamista viranomaisten kesken ja pyydetessä myös rikosten torjuntaa toisen viranomaisen puolesta.

Viranomaisten rikostiedustelu- ja rikosanalyysitoimintaa varten voidaan perustaa valta

kunnallisia, alueellisia ja paikallisia yksiköitä. Viranomaiset voivat perustaa myös yhteisen tiedonhankinta- ja tutkintaryhmän. Vakavaa tai laajamittaista rikollisuutta koskevaa rikostorjuntatehtävää varten on mahdollista perustaa tilapäinen rikosanalyysirekisteri. Viranomaisilla on toimintansa tueksi käytössään yhteinen tietojenhakujärjestelmä.

PTR-toiminnalla on mahdollista paljastaa rikollisuutta, joka yksittäisten viranomaisten toiminnassa voisi jäädä havaitsematta. Yhteistyöllä on merkitystä erityisesti vakavan ja rajat ylittävän rikollisuuden torjunnassa sekä rikosten sarjoittamisen estämisessä. Muun muassa järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnan seuranta kuuluu yhteistyön piiriin.

Poliisin tulostietojärjestelmään on muodostettu tärkeimpiä PTR-rikoksia kuvaava osio. Näiden tietojen avulla on mahdollista arvioida yleisesti toiminnan kohdistumista ja talousrikollisuuden osuutta. Tilasto sisältää noin 60 rikosnimikettä. Vuonna 2009 rikoksia tehtiin yhteensä runsaat 11 300 kappaletta. Yleisimpiä rikosnimikkeitä olivat törkeä varkaus, törkeä pahoinpitely, törkeä petos ja rahanväärennys. Taloudellisiin väärinkäytöksiin viittaavista rikoksista kymmenen yleisimmän joukkoon sisältyivät myös törkeä veropetos, törkeä kirjanpitorikos ja törkeä kavallus.

8.3 Pääkaupunkiseudun talousrikosten esikäsittely-yksikkö (EKY)

Pääkaupunkiseudun talousrikosten esikäsittely-yksikkö EKY perustettiin vuonna 2005.⁹⁰ Yksikkö käynnistettiin palvelemaan Helsingin, Espoon, Vantaan ja KRP:n talousrikostutkintaa. Pyrkimyksenä oli vähentää jutturuuhkia, yhdenmukaistaa asioiden käsittelyä, tiivistää viranomaisten yhteistyötä ja parantaa kokonaiskuvaa alueen talousrikollisuudesta.

Espoossa sijaitseva esikäsittely-yksikkö käsittelee alustavasti pääkaupunkiseudun talous-

88 Ks. lähemmin VN periaatepäätös (17.12.2009) talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelmasta Hallituksen esityksen luonnos (25.1.2008), HE 163/2010 ja L 1207/2010.

89 A 257/2001 ja L 687/2009. Lain sisällön lisäksi PTR-yhteistyötä koskeva tarkastelu perustuu Valtiontalouden tarkastusviraston kertomukseen (VTV 2007) sekä poliisin tulostietojärjestelmän tietoihin PTR-rikoksista (Poliisin tietoon tullut rikollisuus 2000–2009).

90 Pääkaupunkiseudun talousrikosten esikäsittely-yksikköä (EKY) koskeva tarkastelu perustuu poliisin toimintakertomukseen yksikön perustamisvuodelta (Poliisi 2005), yksikön toiminnasta Poliisiammattikorkeakoulussa tehtyyn seurantatutkimukseen (Laukkanen 2006) sekä pääkaupunkiseudun talousrikollisuuden tilannekuvan tietoihin (EKY 2010).

rikosyksiköiden talousrikosilmoitukset ja laatii niihin alustavat tutkintasuunnitelmat. Käytännössä on kysymys juttujen kohdentamisesta, rajaamisesta ja luokittelemisesta. Rikosilmoitus tai tutkintapyyntö otetaan edelleen vastaan paikallisessa yksikössä, joka voi lähettää sen esikäsittelyyn tarkempaa selvittelyä varten.

Pääkaupunkiseudun talousrikosyksiköt lähettävät noin kolmanneksen jutuistaan esikäsittelyyn. Ajanjaksolla 2005–2009 esikäsittelyyksikössä on laadittu vuosittain keskimäärin vajaat 160 tutkintasuunnitelmaehdotusta.

Tutkintasuunnitelmaehdotukseen sisältyy lyhyt kuvaus teosta sekä yhteydet muihin talousrikosjuttuihin ja muuhun rikollisuuteen. Lisäksi siinä otetaan kantaa tutkintalinjaa ja todistamista koskeviin asioihin sekä tapauksen kiireellisyyteen ja aikatauluun. Asiat käsitellään kuukausittain yhteistyökokouksissa, joissa päätetään tutkiva yksikkö. Syyttäjä on mukana yhteistyössä.

Tutkintasuunnitelmaehdotuksia on laadittu pääosin niin sanottuihin tavanomaisiin juttuihin. Vain pieni osa ehdotuksista koskee pitkäkestoisia, laajoja ja vaativia talousrikosjuttuja. Joissakin yksikön arvioimissa tapauksissa tutkinta on jo käynnistynyt tai sitä ei ole tarpeen käynnistää.

Talousrikosten esikäsittelyn lisäksi yksikkö seuraa talousrikollisuuden kehitystä alueellaan. Tehtäviin kuuluu nykyisin myös talousrikollisuuden valtakunnallisen tilannekuvan laadinta.

8.4 Rahanpesun selvittelykeskus

Rahanpesun selvittelykeskus on Keskusrikospoliisin yksikkö, joka hoitaa rahanpesun selvittämiseen liittyviä tehtäviä.⁹¹ Rahanpesun avulla rikoksen tekijät pyrkivät piilottamaan rikoksella hankkimiansa varojen alkuperän.

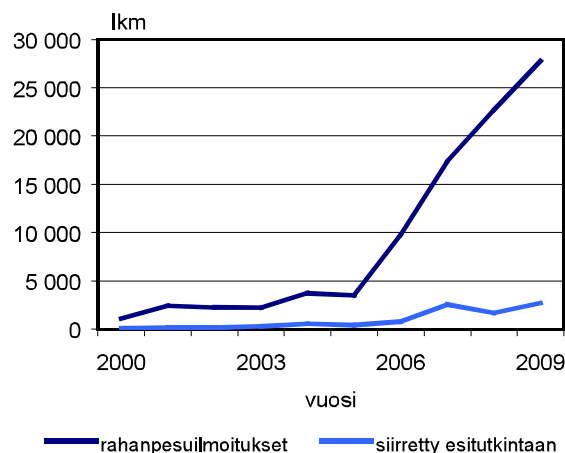
Suomessa rahanpesu kriminalisoitiin vuonna 1994 kätkemisrikoksena, mutta erotettiin vuonna 2003 itsenäiseksi rikokseksi. Rahanpesun sään-

⁹¹ Rahanpesun selvittelykeskusta koskeva tarkastelu perustuu vuosikertomuksiin ja niiden sisältämiin tilastoihin (Rahanpesun selvittelykeskus 2000–2009) sekä verkkosivujen muihin tietoihin (<http://www.rahanpesu.fi>). Ks. myös Sahavirta 2008 ja Peurala 2009. Rahanpesun vastaista työtä sääntelee Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä (L 503/2008). Ks. myös rikoslain 32 ja 34a luku (L39/1889).

telyä uudistettiin vuonna 2008, mihin vaikutti EU:n kolmas rahanpesunvastainen direktiivi.⁹²

Rahanpesulain mukaan ilmoitusvelvollisten joukkoon kuuluu laaja joukko yrityksiä ja yhteisöjä. Niitä ovat muun muassa rahoitus- ja vakuutusala, vedonlyöntipalvelut, kiinteistöväliittäjät, muut taloudenpitoon liittyvät palvelut (mm. kirjanpito- ja veroneuvonta, omaisuuden hoito) sekä ammattimainen tavarakauppa tietyin edellytyksin. Laki koskee nykyisin myös viranomaisia. Tulli-, rajavartiolaitos-, vero- ja ulosottoviranomaisten sekä konkurssiasiamiehen on kiinnitettävä toiminnassaan huomiota rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen ja selvittämiseen.

Vuonna 2009 rahanpesun selvittelykeskuksen vastaanottamien ilmoitusten määrä oli noin 27 800 (kuvio 34). Vielä 2000-luvun ensimmäisinä vuosina vastaava määrä jäi muutamaan tuhanteen. Vuoden 2009 rahanpesuilmoituksista 55 koski terrorismin rahoitusta. Näiden ilmoitusten määrä oli enimmillään lähes 600 vuonna 2004.

Kuvio 34 Rahanpesun selvittelykeskukselle ilmoitetut rahanpesuepäilyt ja esitutkintaan siirretyt ilmoitukset vuosina 2000–2009

Vuonna 2009 siirrettiin esitutkintaan noin 2 700 rahanpesutapausta, mikä on noin kymmenesosa kaikista rahanpesuilmoituksista. Esitutkintaan siirrettyjen asioiden määrä on lisääntynyt viime vuosina. Vuoden 2009 ilmoituksista yli puolet liittyi talousrikollisuuteen.

Valuutanvaihtoyhtiöt tekivät vuonna 2009 yli kolme neljäsosaa ja rahapeliyhtiöt vajaan viidenneksen rahanpesuilmoituksista. Pankit il-

⁹² Directive 2008/20/EC.

moittavat vain runsaat kolme prosenttia rahanpesutapauksista.

Vuonna 2009 rahanpesuasioiden selvittelyssä jäädytettiin varoja noin 1,9 miljoonaa euroa ja saatiin haltuun omaisuutta noin 1,4 miljoonaa euroa. Nämä määrät vähenivät edellisvuodesta. Muiden turvaamistoimien arvo oli poikkeuksellisen suuri, peräti 11,8 miljoonaa euroa. Kaikki rahamäärät ovat vaihdelleet runsaasti eri vuosina.

Tärkeimpinä syinä rahanpesun laajenemiseen voidaan pitää muun muassa pääomien vapaata liikkuvuutta ja tietoverkkojen käytön lisääntymistä. Ilmitulleiden tapausten kasvuun ovat voineet vaikuttaa ilmoitusvelvollisuuden laajeneminen, mahdollisuus ilmoitusten tekemiseen internetissä ja entistä suurempi tietoisuus rahanpesuilmiöstä.

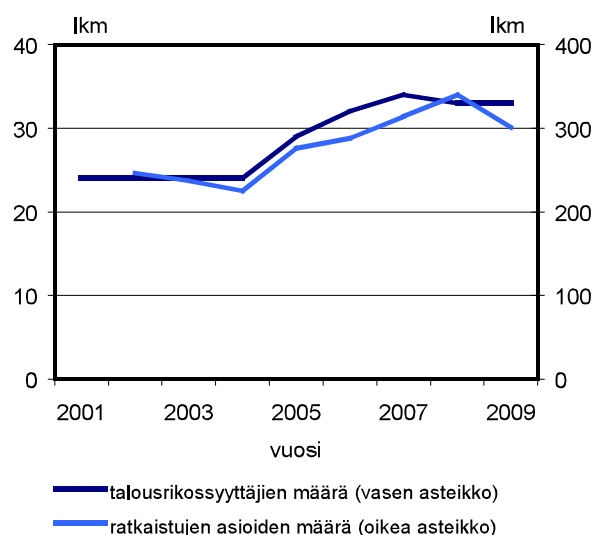
8.5 Syytälaitos ja talousrikossyyttäjät

Syyttäjäorganisaatio koostuu toimintaa johtavasta Valtakunnansyyttäjänvirastosta (VKSV) sekä 15 paikallisesta syyttäjänvirastosta.⁹³ Syyttäjät ovat osa oikeuslaitosta ja heidän tehtävänä on huolehtia siitä, että rikoksesta seuraa lain tarkoittama rangaistus. Vuonna 2009 syyttäviranomaisen käsiteltäväksi saapui yli 85 200 asiaa. Syytälaitoksessa työskenteli vuoden 2009 lopussa yhteensä 514 henkilöä, joista 339 oli syyttäjiä.

Talousrikosjuttuja käsittelevät sekä tavalliset syyttäjät että talousrikosjuttujen erikoissyyttäjät. Talousrikosten päätoimisia erikoissyyttäjiä oli vuonna 2009 yhteensä 33 (kuvio 35).⁹⁴ Vielä 2000-luvun ensimmäisinä vuosina vastaava määrä jäi vähän yli 20:een. Nykyisin jokaisessa manner-Suomen syyttäjänvirastossa on vähintään yksi päätoiminen talousrikossyyttäjä.

⁹³ Syyttäviranomaisten kuvaus perustuu vuosikertomusten tietoihin eri vuosilta (VKSV 2000–2009), niiden sisältämiin tilastoihin sekä Valtakunnansyyttäjänviraston (<http://www.vksv.oikeus.fi>) ja syytälaitoksen verkkosivujen tietoihin (<http://www.oikeus.fi/4314.htm>).

⁹⁴ Määrään sisältyvät sekä Valtakunnansyyttäjänvirastossa että paikallisissa syyttäjänvirastoissa työskentelevät henkilöt.

Kuvio 35 Talousrikossyyttäjien ja heidän ratkaisemiensa asioiden määrä vuosina 2001–2009

Talousrikossyyttäjät hoitavat yleensä vaikeimmat talousrikosasiat. Vuonna 2009 talousrikossyyttäjät ratkaisivat yhteensä 301 asiaa. Tämä määrä väheni edellisvuodesta, mutta on lisääntynyt pidemmällä ajalla. Keskimääräinen syyteharkinta-aika talousrikossyyttäjien jutuisa oli 233 vuorokautta. Kaikki syyttäjän asiat mukaan lukien vastaava aika oli noin kaksi kuukautta. Syyteharkinta-aika kasvoi edellisvuodesta, mutta jäi vielä jälkeen vuoden 2006 ennätysmäärästä. Päätoimiset talousrikossyyttäjät toimivat muiden syyttäjien neuvonantajina ja kouluttajina talousrikosasioissa.

Syyttäviranomaisella oli vuonna 2009 talousrikollisuuden alueella avainsyyttäjryhmän tapaan toimiva erikoissyyttäjryhmä, jossa oli edustajia Valtionsyyttäjänvirastosta ja paikallisista syyttäjänvirastoista. Ryhmän tehtävänä oli kehittää tutkintasuunnitelmia ja esitutkintayhteistyötä, edistää sähköisen esitutkinta-aineiston käyttöä sekä seurata järjestäytyneiden rikollisryhmien talousrikollisuutta. Lisäksi ryhmä suunnitteli ja toteutti koulutusta syyttäjille. Koulutus rakentuu kaikkien syyttäjien peruskoulutuksesta sekä erikois- ja avainsyyttäjien jatkokoulutuksesta.

8.6 Talousrikollisuuden torjuntaohjelmat viranomaisyhteistyön välineenä

Suomessa on torjuttu talousrikollisuutta ja harmaata taloutta poikkihallinnollisten toimenpideohjelmien avulla jo vuodesta 1996. Näitä ohjelmia voidaan pitää tärkeinä viranomaisten yhteistyön välineinä. Ohjelmissa sovitut toimenpiteet ovat ulottuneet laajalti eri hallinnonaloille.

Neljäs talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelma päättyi vuoden 2009 lopussa. Valtioneuvoston periaatepäätöksellä vahvistettiin saman vuoden lopulla viides torjuntaohjelma vuoden 2011 loppuun saakka.⁹⁵ Seuraavaksi kuvataan viimeisimmän ohjelman keskeistä sisältöä.

Lainsäädäntöön tehtävien muutosten avulla pyritään vähentämään harmaan talouden ja rikollisen yritystoiminnan mahdollisuuksia saavuttaa kilpailuetuja rehellisesti toimivien yritysten kustannuksella. Ohjelman aikana toteutetaan esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilain kokonaisuudistus, jonka on tarkoitus tehostaa rikostutkintaa. Viranomaisten toimivaltuuksia tarkistetaan talousrikostorjunnan vaikuttavuuden lisäämiseksi.

Ohjelman mukaan viranomaisten toimintaa ja erityisesti viranomaisyhteistyötä kehitetään. Samalla luodaan edellytykset yhteisen talousrikollisuuden tilannekuvan ylläpitämiselle. Talousrikosten käsittelyprosessia tehostetaan rikosvastuun toteuttamiseksi. Lisäksi parannetaan viranomaisten toimintamalleja harmaan talouden ja talousrikoksien ehkäisemiseksi, vähentämiseksi ja rikoshyödyn poisottamiseksi.

Ohjelmaan sisältyy 18 yksittäistä hanketta. Niistä kiireellisimmiksi on arvioitu seuraavat ehdotukset:

- käännetyn arvonlisäverojärjestelmän käyttöönotto rakennusallalla,
- rakennushankkeen tilaajan tai rakennusalan urakanantajien ilmoitusvelvollisuuksien lisääminen,
- verohallinnon vertailutietotarkastuksien mahdollistaminen luottolaitoksissa,

⁹⁵ VN periaatepäätös (17.12.2009). Runsaasti toimenpideohjeita talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaa varten sisältyy myös tuoreeseen selvitykseen Suomen kansainvälistyvä harmaa talous (2010).

- esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilain kokonaisuudistus,
- talousrikosten käsittelyn tehostaminen tuomioistuimissa,
- tilaajavastuulain toimeenpanon kehittäminen,
- viranomaistietojen julkisuuden lisääminen.

Neljästä ensimmäisestä torjuntaohjelmasta tehdyn arvioinnin mukaan ohjelmia voidaan pitää kokonaisuudessaan onnistuneina.⁹⁶ Neljäs ohjelma oli selvitystä tehtäessä vielä kesken, mutta kolmessa ensimmäisessä ohjelmassa toteutuneiden toimenpiteiden osuus ehdotetuista toimenpiteistä vaihteli runsaasta puolesta noin kolmeen neljäsosaan. Tosin ohjelmissa on ollut mukana myös sellaisia hankkeita, jotka olisivat todennäköisesti toteutuneet muutenkin. Osa hankkeista on siirtynyt ohjelmasta toiseen.

9 Täydentäviä näkökulmia talousrikollisuuteen

9.1 Yritysten talousrikosuhat kyselyjen valossa

9.1.1 PWC:n talousrikollisuuskyselyt

The Global Economic Crime Survey on maailmanlaajuisesti yritysten ja muiden organisaatioiden toimintaa tukevaa informaatiota tuottavan PWC-yhtiön toteuttama kysely talousrikollisuudesta.⁹⁷ Yritys pyrkii lisäämään tietoisuutta talousrikollisuudesta ja siihen varautumisesta.

Kysely on toteutettu viisi kertaa 2000-luvulla. Viimeisin tiedonkeruu on vuodelta 2009, jolloin sähköiseen kyselyyn vastasi yritysten puolesta 3 037 henkilöä 54 maasta. Suomesta oli vastaajina 52 henkilöä eri alojen suuryrityksistä. Suomi on ollut kyselyssä mukana kaksi kertaa.

Vuoden 2009 kyselyn painopistealueena olivat talousrikokset taantuman aikana. Kaikista

⁹⁶ Ks. torjuntaohjelmien toteutumisesta lähemmin Ruuskanen (2007).

⁹⁷ Tarkastelu perustuu kyselyn maailmanlaajuisiin ja Suomea koskeviin tuloksiin pääosin vuodelta 2009 (PWC Global 2009 ja PWC Finland 2009).

vastaajista 30 prosenttia raportoi kokemuksia talousrikoksista edeltäneen 12 kuukauden aikana.⁹⁸ Suomi kuuluu vähäisen talousrikollisuuden maiden ryhmään (17 %). Eniten talousrikollisuutta esiintyi Venäjällä.

Yrityksen varojen väärinkäyttö eri muodoissaan on yleisin talousrikollisuuden muoto sekä koko aineistossa että Suomessa. Tähän sisältyy lähinnä erilaisia petos- ja kavallusrikoksia. Niistä oli havaintoja kahdella kolmesta vastaajasta koko aineistossa ja 56 prosentilla suomalaisista vastaajista. Kirjanpidon vääristely oli koko aineistossa toiseksi yleisin (38 %) ja korruptio kolmanneksi yleisin (27 %) talousrikos. Suomessa näin sijoittuivat kirjanpitorikokset ja aineettomien oikeuksien loukkaukset, joita molempia ilmoitti havainneensa kolmannes vastaajista.

Aineettomien oikeuksien loukkaukset ovat Suomessa selvästi yleisempiä kuin koko aineistossa. Ne kohdistuvat tekijänoikeuksiin, patentteihin, tavaramerkkeihin ja yrityssalaisuuksiin. Nämä rikokset nousivat listan kärkeen, kun suomalaiset vastaajat arvioivat keskeisimpiä talousrikosriskejä lähitulevaisuudessa.

Suomen tuloksista on tarpeen ottaa esille vielä muutamia tarkentavia tietoja. Organisaatioiden sisäiset rikokset ovat yleisempiä kuin ulkopuolisten tekemät. Lähes puolet yritysten havaitsemista talousrikoksista tulee esille sattumalta. Yhtä usein yrityksessä ei ollut lainkaan arvioitu talousrikosriskejä etukäteen.

Talousrikollisuuden aiheuttamia taloudellisia vahinkoja kysely kuvaa melko yleisesti. Suomalaisista vastaajista puolet arvioi välittömien vahinkojen määräksi edeltävänä vuonna vähintään 76 000 euroa.⁹⁹ Rikoksista syntyy lisäksi epäsuoria vahinkoja, joiden määrää on hankalaa arvioida. Talousrikokset voivat vaikuttaa muun muassa yrityksen maineeseen, rahoituksen saantiin, liikesuhteisiin, osakekurssiin, työntekijöiden moraaliin ja viranomais-suhteisiin.

9.1.2 Keskuskauppakamarin yritysturvallisuuskyselyt

Yritysten rikosturvallisuus -kyselyt sisältävät tietoja suomalaisten yritysten rikosturvallisuudesta sekä yrityksiin kohdistuvien rikosten ja väärinkäytösten torjunnasta.¹⁰⁰ Uusimmat tiedot vuodelta 2008 perustuvat 1 286 suomalaisen yrityksen vastauksiin. Kyselyn toteutti Taloustutkimus Keskuskauppakamarin ja Helsingin seudun kauppakamarin toimeksiannosta.

Vuonna 2008 enemmistössä yrityksistä (72 %) rikosten määrä oli pysynyt ennallaan verrattuna samanlaiseen kyselyyn vuodelta 2005. Lähes neljännes vastaajista ilmoitti rikosten määrän kasvaneen, kun taas niiden vähenemisestä raportoi viisi prosenttia vastaajista. Kokonaisuudessaan tilanne parantui vuodesta 2005. Rikosten määrän kasvua havainneita vastaajia oli eniten yrityksen koon mukaan suuryrityksissä, työtehtävän mukaan turvapäälliköiden ryhmässä sekä toimialan mukaan kaupan ja palvelujen aloilla.

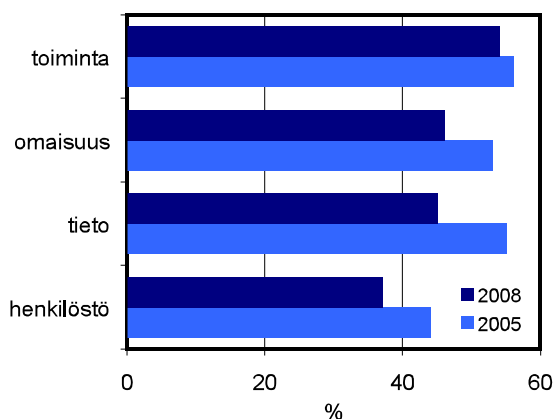
Kyselyssä tarkasteltiin erikseen henkilöstöön, tietoon, omaisuuteen ja toimintaan liittyviä riskejä sekä niihin varautumista.¹⁰¹ Vuonna 2008 yleisimpiä olivat toimintoja koskeneet riskit (54 %) ja harvinaisimpia henkilöstöön kohdistuneet riskit (37 %) (kuvio 36). Omaisuusriskit (46 %) ja tietoon liittyneet riskit (45 %) sijoittuivat edellisten välimaastoon. Kaikki riskit vähenivät vuodesta 2005. Jokaiseen ryhmään voi sisältyä talousrikollisuuden näkökulmasta olennaisia tekoja.

98 Suomen osalta tutkimus kohdistuu kotimaiseen talousrikollisuuteen. Tämä rajausta antaa todellista paremman kuvan suomalaisyritysten tilanteesta.

99 Yhdysvaltojen dollarit on muutettu euroiksi vuoden 2009 tammikuun kurssilla, jolloin 1 € oli noin 1,3 \$. Samaa kurssia on käytetty muissakin vastaavissa muunnoksissa tästä eteenpäin.

100 Yritysten rikosturvallisuuskyselyjä on toteutettu tähän mennessä kahdesti. Ks. lähemmin Keskuskauppakamari (2005) ja (2008). Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on toteuttanut valikoiduille toimialoille kohdistetun yritysuhrikyselyn (ks. lähemmin Salmi 2010).

101 Tämä tarkastelu sisältää vähintään viisi henkilöä työllistävät yritykset.

Kuvio 36 Yritysten toteutuneet rikosriskit Keskuskauppakamarin yritysturvallisuuskyselyissä vuosina 2005 ja 2008. Osuus vastanneista vähintään viisi henkilöä työllistävistä yrityksistä.

Henkilöstöön kohdistuneista riskeistä yleisimpiä olivat työntekijän uhkailu tai häirintä (23 %) sekä työntekijän syylistyminen rikokseen tai väärinkäyttöön yritystä kohtaan (18 %). Nämä teot keskittyivät kauppaan ja palvelu-aloille. Avainhenkilöiden tai heidän läheistensä uhkailu kohdistui pääosin suuriin yrityksiin. Vuoden 2008 kyselyn mukaan joka neljännen suuryrityksen avainhenkilöitä oli uhkailtu. Erityisesti yleisimmät henkilöriskit vähenivät vuodesta 2005.

Henkilöriskeihin varautumisessa vastaajat pitivät tärkeimpinä keinoina työntekijöiden kannustamista kertomaan havaitsemistaan turvallisuuspuutteista sekä työympäristön teknisiä ratkaisuja. Riskienhallintakeinoista käytetyimpiä olivat asiakkaiden luottokelpoisuusselvitykset ja salassapitosopimukset.

Tietoon kohdistuneista riskeistä yleisimpänä vastaajat pitivät tietoverkkoon murtautumisen tai hakkeroinnin yritystä (26 %). Muita tärkeitä tietoturvariskejä olivat kriittisistä yritysasioista kertominen luvatta kolmannelle osapuolelle (15 %) sekä tietojen luvaton kopiointi ennen siirtymistä pois yrityksen palveluksesta (13 %). Kriittisten yritysasioiden kertominen lisääntyi, kun taas muut yleisimmät tietoturvariskit vähenivät. Näiden riskien hallinnassa tärkeimpänä keinona pidettiin tietojen suojaamista rajatuilla käyttöoikeuksilla.

Yrityksiin kohdistuvista omaisuusriskeistä yleisimpiä olivat työväline- ja laitevarkaudet (28 %). Tämän lajin riskeihin kuuluivat myös

tiloihin ja omaisuuteen kohdistunut ilkivalta sekä murrot. Ilkivaltaa lukuun ottamatta omaisuuteen kohdistuneet rikokset lisääntyivät. Oman riskinsä muodostavat tapaukset, joissa yrityksellä on hallussaan asiakasyrityksen tietoja tai omaisuutta.

Keskeisimpinä omaisuuden suojakeinoina vastaajat pitivät murtohälytysjärjestelmiä, henkilöstön koulutusta ja yrityksen tilojen vartiointia. Irtainta omaisuutta suojaavat parhaiten lukitut tilat ja kassakaapit sekä omaisuusrekisteri.

Yritysten toimintaa kohdanneista riskeistä keskeisimpiä olivat yhteistyökumppanin epäluotettavuus (34 %) ja tahallinen perättömän tiedon levittäminen yrityksen asioista (29 %). Erityisesti perättömän tiedon levittäminen lisääntyi vuodesta 2005. Harvinaisemmista toimintariskeistä talousrikollisuuden näkökulmasta kiinnostavia ovat muun muassa pimeä työvoima toimialalla (12 %) sekä epätavallinen hävikki tuotannossa tai jakeluketjussa (11 %). Kolme prosenttia vastaajista oli havainnut lahjontaa yritystoiminnassa ja yksi prosentti viranomaisien kanssa asioidessa. Yhtä moni oli huomannut väärinkäytöksiä taloushallinnossa ja kiristämistä vahingollisella tiedolla.

Yrityksen toimintaan liittyvien riskien hallinnassa sopimusten laadinta ja valvonta on avainasemassa. Tärkeää on, että toiminnassa käytetään asiantuntijoiden laatimia kirjallisia sopimuksia, ja että yrityksen johto tarkistaa tärkeimmät liiketoimintasopimukset.

Kyselyn tulokset kuvaavat myös turvallisuusjohtamista, yrityksen jatkuvuutta ja turvallisuuden parantamista. Turvallisuusjohtamisessa on olennaista sekä työntekijöiden että yrityksen johdon osallistuminen turvallisuuden kehittämiseen. Toiminnan jatkuvuuden näkökulmasta tärkeitä asioita ovat asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden sekä toimintojen ja tietojen määrittely. Turvallisuuden parantamisessa tietoturvallisuutta pidetään avainasiana.

9.2 Eräitä talousrikollisuuteen kytkeytyviä rikosilmiöitä

9.2.1 Järjestäytynyt rikollisuus

Järjestäytynyt rikollisuus on tärkeä tekijä talousrikollisuuden alueella.¹⁰² EU:n määritelmän mukaan järjestäytynyt rikollisuus edellyttää rikollisryhmän täyttävän vähintään kuusi seuraavan luettelon 11 ominaisuudesta. Niistä neljä ensimmäistä on pakollisia.

Järjestäytyneen rikollisuuden EU-kriteerit:

Pakolliset kriteerit

- useamman kuin kahden henkilön yhteistyö
- ryhmä toimii pitkän tai rajoittamattoman ajan
- ryhmää epäillään törkeistä rikoksista
- ryhmän toiminnassa taloudellisen hyödyn ja/tai vallan tavoittelu on määräävänä tekijänä.

Muut kriteerit

- ryhmän jäsenillä omat määrätyt tehtävät
- ryhmä käyttää sisäistä kuria
- ryhmä toimii kansainvälisellä tasolla
- ryhmä käyttää väkivaltaa tai muita uhkailukeinoja
- ryhmä käyttää peiteyhtiöitä
- ryhmä harjoittaa rahanpesua
- ryhmä pyrkii vaikuttamaan poliitikkoihin, julkiseen hallintoon, tiedotusvälineisiin, oikeusviranomaisiin tai talouselämän edustajiin

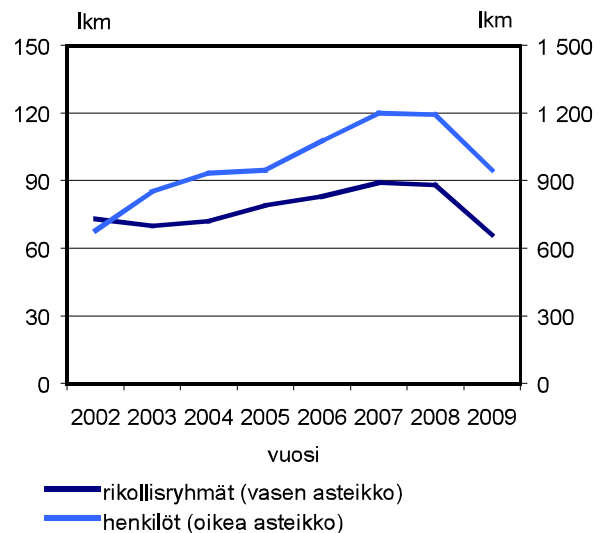
Pakollisista edellytyksistä erityisesti viimeisenä mainittu ominaisuus kytkee järjestäytyneen rikollisuuden kiinteästi talousrikollisuuteen.

¹⁰² Järjestäytynyttä rikollisuutta koskeva kotimainen tarkastelu perustuu KRP:n toimintakertomuksiin ja niiden sisältämiin tilastoihin (KRP 2009), Valtiontalouden tarkastusviraston kertomukseen PTR-yhteistyöstä vakavan rikollisuuden torjunnassa (VTV 2007) sekä poliisin tulostietojärjestelmän tietoihin järjestäytyneeksi rikollisuudeksi luokitelluista rikoksista (Poliisin tietoon tullut rikollisuus 2000–2009). Ks. järjestäytyneen rikollisuuden määrittelystä myös Council Framework Decision 2008/841/JHA.

Muista ominaisuuksista kolmella viimeisellä on suoria kiinnekohtia talousrikollisuuteen.

Suomessa KRP seuraa järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa säännöllisesti. Poliisi-, tulli- ja rajaviranomaisten keräämien rikostiedustelutietojen mukaan vuoden 2009 lopussa näitä ryhmiä oli toiminnassa 66 ja niihin kuului noin 950 henkilöä (kuvio 37). Ryhmien jäsenet ovat pääosin suomalaisia, mutta myös virolaisia, venäläisiä ja ruotsalaisia.

Viime vuosina sekä rikollisryhmät että niiden jäsenet ovat jakaantuneet melko tasaisesti EU-kriteerit täyttäviin ryhmiin ja muihin ryhmiin. Sekä rikollisryhmien että niiden jäsenten määrä on vähentynyt jonkin verran parin viime vuoden aikana. Vähennys on kohdistunut pääosin muihin kuin EU-ryhmiin.

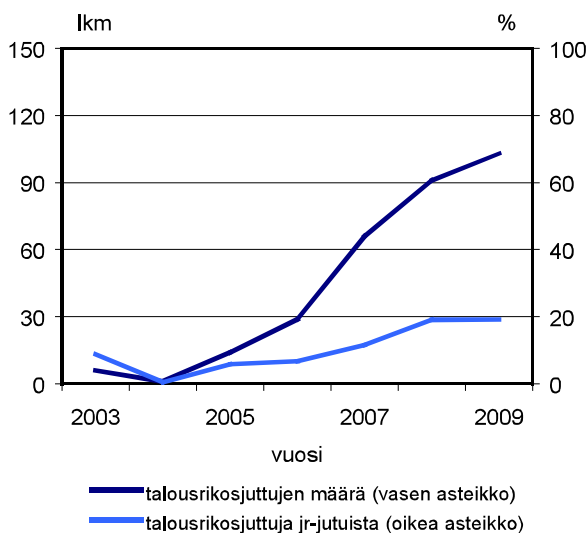

Kuvio 37 Poliisin tiedossa olleet järjestäytyneet rikollisryhmät ja niihin kuuluneet henkilöt vuosina 2002–2009

Järjestäytyneen rikollisuuden keskeisimpänä toimialana Suomessa on huumausainerikollisuus. Siihen liittyy monenlaista oheisrikollisuutta, kuten väkivalta-, omaisuus- ja talousrikollisuutta. Osa rikollisryhmistä on erikoistunut talousrikollisuuteen. Nämä ryhmät käyttävät määrätietoisesti yritystoimintaa rikollisen toiminnan tukemiseen ja peittelyyn. Siirtymistä talousrikollisuuden puolelle kannustavat hyvät tuotot, pieni kiinnijäämisriski ja alhainen rangaistustaso.¹⁰³

¹⁰³ Järjestäytyneiden rikollisryhmien rikosvastuusta ks. Palo (2010).

Poliisin tilastojen mukaan 537 rikosjuttua luokiteltiin järjestäytyneeksi rikollisuudeksi vuonna 2009. Juttujen määrä kasvoi edellisvuodesta. Samana vuonna poliisin tietoon tuli runsaat 100 järjestäytyneiden rikollisryhmien talousrikosjuttua. Ne muodostavat lähes viidennesjärjestäytyneen rikollisuuden rikosjutuista. Vielä 2000-luvun alkupuolella vastaava osuus jäi alle kymmeneen prosenttiin (kuvio 38).

Kuvio 38 Poliisin luokittelemat järjestäytyneiden rikollisryhmien talousrikosjutut ja niiden osuus kaikista järjestäytyneen rikollisuuden rikosjutuista vuosina 2003–2009

Talousrikollisuuden alueella järjestäytyneillä rikollisryhmillä on runsaasti erilaisia toimintamuotoja. Ryhmät toimivat muun muassa rakennus-, ravintola- ja siivousaloilla, jotka ovat perinteisesti olleet talousrikollisuuden ydinalueita. Rikolliseen toimintaan sisältyy pimeän työvoiman käyttöä ja kuittikauppaa sekä työsuhteiden ja yritystoiminnan lakisääteisten velvoitteiden kiertämistä. Muita toimintoja ovat esimerkiksi korkeasti verotettavien tuotteiden salakuljetus, ihmiskauppa, ulkomaisen työvoiman välittäminen, paritus, asekauppa ja ympäristöririkokset. Kiinnostuksen kohteena ovat myös logistiikkapalvelut ja telakat. Rahanpesu on tärkeä osa rikollista toimintaa.

Eri rikollisuuden alat kytkeytyvät entistä selvemmin toisiinsa ja samat tekijäryhmät verkostoituvat toimimaan useilla sektoreilla. Laajoja rikoskokonaisuuksia johdetaan yhä useammin ulkomailta, jonne myös ohjautuu merkittäviä

määriä rikoshyötyä. Järjestäytyneen rikollisuuden yrittää kytkeytyä lailliseen liiketoimintaan, yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja muihin yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin.

EU:n alueella Europol vastaa järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan seurannasta ja julkaisee havainnoistaan vuosittain tietoja ns. OCTA-raportissaan (Organised Crime Threat Assessment).¹⁰⁴ Vuoden 2009 raportin mukaan Euroopassa toimii viisi järjestäytyneen rikollisuuden alueellista verkostoa: luoteinen, lounainen, eteläinen, kaakkoinen ja koillinen.

Suomen rikollisuuteen vaikuttaa eniten koillinen verkosto ”North East Hub”, jolle on ominaista yhteistyö EU:n itärajan molemmin puolin. Toimintamuotoja ovat muun muassa naiskauppa, laittoman maahantulon järjestäminen, savukkeiden salakuljetus, tuoteväärennökset ja huumekauppa. Pietari on tärkeä logistinen risiteysasema.

EU:n ja Venäjän kaupankäynti on avannut rikostilaisuuksia järjestäytyneelle rikollisuudelle ja talousrikollisuuden toimijoille. Esimerkkeinä voidaan mainita salakuljetus eri muodoissaan, rahanpesu, arvonnisäveropetokset ja kaksoislasitus.

Kansainvälisellä järjestäytyneellä rikollisuudella on useita toimintatapoja tavoitteidensa saavuttamiseksi. Niihin kuuluu systemaattinen väkivalta ja uhkailu paikallisyhteisöissä. Uusia jäseniä on mahdollista rekrytoida erityisesti yhteisöistä vieraantuneista henkilöistä. Rikolliset sijoittavat tuottojaan paikallisyhteisöihin. Tämä takaa rauhan toteuttaa tavoitteita ja laajentaa rikollista toimintaa. Toimintamuotoihin sisältyy myös vaikuttaminen oikeusjärjestelmään, talouselämään ja muuhun yhteiskuntaan korruption ja uhkailun avulla.

Eurooppalainen järjestäytyneen rikollisuus on yhteydessä vastaaviin verkostoihin muualla maailmassa. YK:n huume- ja rikollisuustoimiston katsauksessa globaalia rikollisuudesta esitellään yhdeksän rikollisuuden markkinoiden ajankohtaista kohdetta.¹⁰⁵ Ne ovat pääosin samoja kuin edellä esiteltyt eurooppalaiset toimintamuodot. Rikosten luetteloon sisältyy kui-

¹⁰⁴ Järjestäytyneen rikollisuuden kansainvälinen tarkastelu perustuu pääosin Europolin OCTA-raportteihin (OCTA 2006–2009).

¹⁰⁵ Ks. tarkemmin rikollisuuden globalisoitumisesta UNODC (2010).

tenkin omat erikoisuutensa, kuten esimerkiksi merirosvous. Raportin mukaan laitton toiminta voi ulottua rikollisverkostojen yhteistoiminnan avulla useille mantereille, minkä vuoksi rikosten paljastaminen ei onnistu ilman globaalia lähestymistapaa.

9.2.2 Korruptio

Korruptiolla tarkoitetaan yleensä vallan väärinkäyttöä yksityiseksi eduksi. Suppeimmillaan korruption yhteydessä puhutaan lahjusten antamisesta ja ottamisesta. Korruptiorikollisuus on kuitenkin laajempi ilmiö kuin lahjonta. Korruptio puolestaan ulottuu korruptiorikollisuutta laajemmalle. Enin osa korruptiosta jää organisaatioiden sisäiseksi asiaksi tai kokonaan piiloon.¹⁰⁶

Korruptio pitää sisällään monenlaista toimintaa rahamääräisesti vähäisistä lahjuksista laajamittaiseen vaikutusvallan väärinkäyttöön.¹⁰⁷ Korruptiota voivat olla esimerkiksi epäasialliset lobbauskäytännöt, julkisen vallan ja liike-elämän hämärät kytkennät kaavoitus- ja rakennushankkeissa, asioista sopiminen ”hyvä veli” -verkostoissa sekä tuttavien ja sukulaisten suosiminen virkanimityksissä. Siihen sisältyvät myös julkisiin tukiin, avustuksiin ja hankintoihin liittyvät väärinkäytökset sekä epäasiallinen vaikuttaminen poliittiseen toimintaan ja lainsäädäntövaltaan.

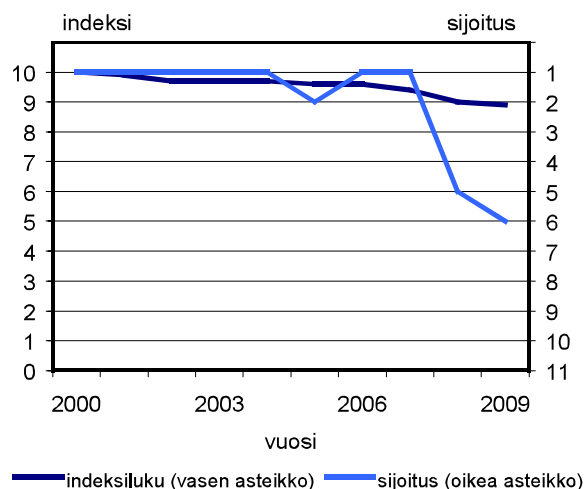
Kansainvälisissä vertailuissa Suomi on yleensä havaittu vähäisen korruption maaksi. Transparency Internationalin CPI-indeksi (Corruption Perceptions Index) kuvaa asiantuntijoiden havaintoja lahjusten ottamisesta viranomaistoiminnassa tai poliittisessa toiminnassa.¹⁰⁸ Tällainen korruptio on Suomessa kansainvälisesti vertaillen harvinaista (kuvio 39).

106 Korruptiota koskevat kansainväliset vertailut perustuvat Transparency International -järjestön selvityksiin korruption laajuudesta ja sisällöstä eri maissa. Näitä tietoja lähteineen esitellään erikseen tässä jaksossa. Kotimaiset tilastot perustuvat poliisin tulostietojärjestelmään (Poliisin tietoon tullut rikollisuus 2000–2009). Muilta osin tarkastelussa on hyödynnetty Poliisiammattikorkeakoulussa tehtyä esitutkimusta suomalaisen korruption ydinalueista (Juslén & Muttilainen 2009).

107 Englanninkieliset termit ”petty corruption” ja ”grand corruption” kuvaavat osuvasti näitä ääripäitä ja samalla ilmiön laajuutta.

108 TI CPI (1995–2009).

Suomi putosi ensimmäiseltä sijalta viidenneksi vuonna 2008 ja edelleen kuudenneksi vuonna 2009.¹⁰⁹ Tämä johtui todennäköisesti vaali- ja puoluerahoitukseen liittyvistä epäselvyyksistä.

Kuvio 39 Lahjusten vastaanottamista viranomais-toiminnassa ja poliittisessa toiminnassa mittaavan indeksin (CPI) arvo Suomessa ja sijoitus kansainvälisessä vertailussa vuosina 2000–2009

Kansalaisten näkemyksiä korruptiosta on selvitetty Transparency Internationalin GCB-tutkimuksessa (Global Corruption Barometer).¹¹⁰ Vuonna 2009 kaksi prosenttia suomalaisista ilmoitti maksaneensa lahjuksia edeltävänä vuonna. Esimerkiksi 18–74-vuotiaaseen väestöön suhteutettuna tämä osuus tarkoittaa 70 000–80 000 henkilöä. Muissa länsimaissa edellä mainittu osuus oli samaa suuruusluokkaa. Suomessa eniten korruptiolle alttiita toimintoja olivat poliittiset puolueet ja elinkeinoelämä. Poliittiset puolueet olivat listan kärjessä myös koko maailmassa ja EU:n alueella.

Eurobarometri-tutkimuksissa 2000-luvulla Suomi on sijoittunut kansalaisten arvioimana vähiten korruptoituneisiin maihin. Vuoden 2009 kyselyssä puolet suomalaisista arvioi, että korruptio on kansallisesti vakava ongelma.¹¹¹ Osuus kaksinkertaistui vuodesta 2007. Missään muussa Euroopan maassa muutos ei ollut näin voimakas.

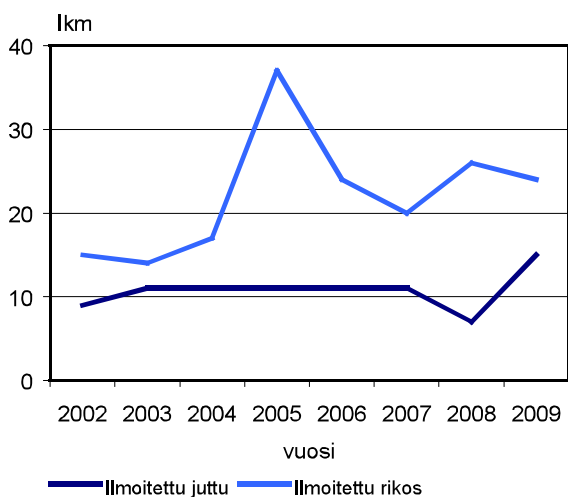
109 Lahjusten maksamista yritystoiminnassa koskevassa Transparency Internationalin vertailussa (BPI, Bribe Payers' Index) Suomi ei ole ollut mukana. Se kuvaa korruption ja lahjonnan lähteitä elinkeinoelämän vertaisarvioinnein. Ks. lähemmin TI BPI (1999–2009).

110 TI GCB (2003–2009).

111 EB 325 (2009).

Suomalaisten mielestä EU:n instituutioissa on perinteisesti esiintynyt selvästi enemmän korruptiota kuin kotimaan hallinnossa. Vuoden 2009 Eurobarometri-kyselyssä tämä ero kuitenkin tasoittui vuoteen 2007 verrattuna. Kotimainen poliittinen toiminta, julkiset hankinnat ja rakennuslupien myöntäminen olivat eniten korruptiolle alttiita toimintoja. Poliittisen toiminnan asema heikentyi tässä vertailussa vuodesta 2007. Poliisi kuului vähiten korruptoituneisiin toimijoihin.

Suomessa poliisille on tehty lahjusrikosilmoituksia 2000-luvulla keskimäärin 10 kappaletta vuosittain. Määrä kääntyi kasvuun vuonna 2009 (kuvio 40). Vuonna 2009 yhteensä 15 lahjusrikosilmoitukseen sisältyi 24 lahjusrikosta.

Kuvio 40 Poliisin tietoon tulleet lahjusrikosjutut ja lahjusrikokset vuosina 2002–2009

Lahjusrikokset ovat yleensä niin sanottua katu-korruptiota, joissa esimerkiksi poliisi-, tulli- tai rajaviranomaiselle tarjotaan lahjusta. Toisaalta lahjusrikoksiin sisältyy myös talousrikoskokonaisuuksiin ja poliittiseen toimintaan kytkeytyviä tapauksia.

Lahjusrikollisuuden lisäksi muita tärkeimpiä korruptiota sisältäviä rikoksia ovat eräät virkarikokset, luottamusaseman väärinkäyttö ja yritysalaisuusrikokset. Korruptiota voi sisältyä muihinkin rikostyyppeihin, kuten esimerkiksi petos- ja kavallusrikoksiin tai arvopaperimarkkinarikoksiin.

Yritystoiminnan korruptiota edustavat elinkeinotoiminnan lahjusrikokset, joita on tullut esille vain muutamia vuodessa. Niiden tekijä on yleensä onnistunut toimimaan työnantajansa

rakenteita hyödyntäen ja tältä salassa. Yrityssalaisuuksilla voi olla huomattavia taloudellisia vaikutuksia, jos esimerkiksi kilpailija pääsee käyttämään yrityksen tietovarantoja joko omaksi edukseen tai vahingoittamistarkoituksessa.

Korruptio on vaikeasti havaittava ilmiö, mikä tekee sen torjunnasta haasteellista. Viime vuosina korruption torjuntaan on luotu Suomessa uudenlaisia toimintatapoja.¹¹² Kansainvälisesti lukuisat tahot julkisella, yksityisellä ja kolmannella sektorilla osallistuvat korruption torjuntaan.

9.2.3 Piratismi

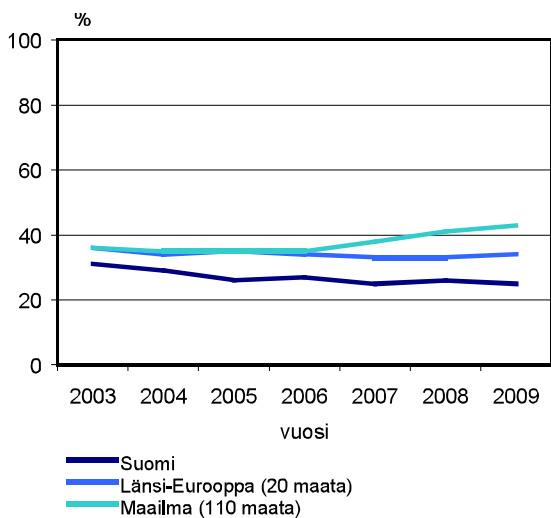
The BSA-IDC Global Software Piracy Study on maailmanlaajuinen tietokoneohjelmien piratismia kuvaava kysely, joka on toteutettu vuosittain vuodesta 2003 lähtien.¹¹³ Vuonna 2009 tutkimusta varten kerättiin tietoja 111 maasta. Tutkimuksen kohteena olivat ohjelmapaketit, joita käytetään pöytäkoneilla, kannettavilla koneilla tai minitietokoneilla. Tällaisia ohjelmia ovat esimerkiksi tietoturvaohjelmat, toimisto-ohjelmat ja pelit. Internet-ympäristössä näitä ohjelmia on helppo ladata laittomasti ja jakaa edelleen.

Vuonna 2009 piraattiohjelmien osuus oli maailmanlaajuisesti 43 prosenttia tietokoneohjelmista.¹¹⁴ Suomessa laittomien ohjelmien osuus jäi 25 prosenttiin ja koko Länsi-Euroopassa 34 prosenttiin (kuvio 41). Pohjois-Amerikassa tilanne oli parempi ja piraattiohjelmien osuus oli vain 21 prosenttia. Muilla tutkimuksessa tarkastelluilla alueilla eri puolilla maailmaa osuus vaihteli välillä 59–66 prosenttia.¹¹⁵ Yksittäisistä maista osuus oli matalin Yhdysvalloissa (20 %) ja korkein Georgiassa (95 %).

¹¹² Niihin kuuluvat esimerkiksi korruptiorikollisuuden seurantahanke KRP:ssa ja poikkialhollinen korruptioasioiden yhteistyöverkosto. Korruption torjuntaa varten ei ole erillistä viranomaista, kuten esimerkiksi Ruotsissa.

¹¹³ BSA (2009).

¹¹⁴ Laillisiin ohjelmiin sisältyy maksullisten ohjelmien lisäksi ilmaisiohjelmia ja avoimen lähdekoodin ohjelmia. ¹¹⁵ Näitä raportissa tarkasteltuja alueita ovat Aasia ja Tyynenmeren alue, Keski- ja Itä-Eurooppa, Latinalainen Amerikka sekä Lähi-Itä ja Afrikka.

Kuvio 41 Laittomien tietokoneohjelmien osuus kaikista tietokoneohjelmista Suomessa, Länsi-Euroopassa ja koko maailmassa vuosina 2003–2009

Vuosina 2003–2009 piratismi lisääntyi maailmanlaajuisesti, mutta Suomessa ja muulla Länsi-Euroopassa se pysyi suurin piirtein ennallaan. Maailmanlaajuinen kasvu johtui muun muassa tietokonemarkkinoiden nopeasta laajenemisesta korkean piratismien alueilla. Toinen tärkeä syy on, että rikolliset ovat oppineet yhä paremmin hyödyntämään internetiä ja muita uusia ohjelmien jakelukanavia.

Laittomista tietokoneohjelmista lisenssien haltijoille aiheutuneet taloudelliset tappiot olivat koko maailmassa yhteensä lähes 35 miljardia euroa vuonna 2009. Tämän rahamäärän reaalin arvo pysyi edellisvuoden tasolla, mutta on lähes kaksinkertaistunut vuodesta 2003. Suomessa piratismien laskennalliset tappiot kohosivat 120 miljoonaan euroon vuonna 2009. Määrä väheni edellisvuodesta, mutta on kasvanut viidenneksen vuodesta 2003.

Piratismia voidaan vähentää muun muassa lisäämällä kansalaisten tietoisuutta asiasta, kehittämällä alan lainsäädäntöä ja parantamalla lainsäädännön toimeenpanon edellytyksiä.¹¹⁶ Hallinnon pitäisi näyttää esimerkkiä tiukassa suhtautumisessa piratismiin. Piratismien torjunta on tärkeää, koska ilmiö on samalla tavoin haitallinen kuin monet muutkin harmaan talouden ja talousrikollisuuden muodot. Se vähentää kilpailua, verokertymiä, talouskasvua ja työpaik-

¹¹⁶ Näihin edellytyksiin kuuluvat muun muassa asiaan erikoistuneet yksiköt, kansainvälinen poliisiyhteistyö ja tekninen apu asioita käsitteleville viranomaisille.

koja. Välillisesti vaikutukset voivat heijastua esimerkiksi kansalaisten moraaliin.

Tekijänoikeusbarometri on kotimainen kyselytutkimus nettipiratismista. Se kuvaa 15–79-vuotiaiden suomalaisten kokemuksia ja näkemyksiä asiasta. Toimeksiantajana tutkimuksessa on Luovan työn tekijät ja yrittäjät ry ja toteuttajana Taloustutkimus. Tiedot on kerätty vuoden 2009 lopulla ja 2010 alussa yli 3000 henkilöltä.¹¹⁷

Tutkimuksen mukaan joka kuudennessa kotitaloudessa ladataan internetissä ilman lupaa levitettyjä tiedostoja. Vuositasolla ladattujen tiedostojen määrä on yhteensä 154 miljoonaa kappaletta. Laiton toiminta on yleisintä 15–24-vuotiaiden ja miesten joukossa.

Musiikkitiedostoja oli ladannut yli neljä viidesosaa ja elokuvia lähes 60 prosenttia kotitalouksista. Pelien ja muiden tietokoneohjelmien lataaminen on harvinaisempaa. Molempia on ladannut lähes 30 prosenttia kotitalouksista.

Tutkimuksessa arvioitiin myös laittomasta tiedostojen lataamisesta aiheutuneita taloudellisia tappioita. Vastaajilta kysyttiin, kuinka suuren osan laittomasti lataamistaan tiedoista he olisivat ostaneet laillisesti, jos luvaton vaihtoehto ei olisi ollut tarjolla. Tämän mukaan 30 prosenttia tiedostoista olisi ostettu joko kaupoista tai internetistä laillisesti. Näin lasketut vahingot kohoavat 355 miljoonaan euroon.¹¹⁸ Vahinkojen määrästä elokuvien osuus on yli puolet. Muista piratismien kohteista pelit aiheuttavat enemmän vahinkoa kuin musiikki. E-kirjojen ja televisioiden internet-yhteyksien yleistyessä vahingot laajenevat kustannusosalalle.

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry (TTVK) arvioi suomalaisten aktiivisten nettipiraattien määräksi yli 100 000 henkilöä vuonna 2009.¹¹⁹ Niin sanottu ”fyysinen piratismi” on nykyisin kohtalaisen vähäistä, koska Tulli puuttuu tehokkaasti piraattitalenteiden yksityiseen maahantuontiin.

TTVK teki vuonna 2009 tekijänoikeuslain nojalla yhteensä 82 niin sanottua tiedonsaanti-

¹¹⁷ Ks. tutkimuksen keskeisiä tuloksia kuvaava TTVK tiedote (25.5.2010).

¹¹⁸ Tällaiseen arvioon perustuva menetelmä saattaa hieman liioitella kustannusten todellista määrää.

¹¹⁹ Tiedot TTVK:n toiminnasta perustuvat avainlukuun vuodelta 2009 sekä verkkosivujen tietoihin. Ks. lähemmin TTVK tiedote (15.2.2010) ja <http://www.antipiracy.fi>.

hakemusta, mikä on yli neljännes enemmän kuin vuotta aiemmin. Näissä hakemuksissa tuomioistuimelta pyydetään määräystä, joka velvoittaa teleoperaattorin kertomaan keskukselle laittomuuksiin käytetyn IP-osoitteen haltijan henkilöllisyys ja yhteystiedot. Menettely tuli mahdolliseksi vuonna 2006. Ensisijainen ratkaisu asiaan on sovinto, mutta myös rikos- tai siviiliprosessi on mahdollinen.

9.2.4 Eräitä petosrikollisuuden muotoja

Petosrikokset ovat kansainvälisten havaintojen perusteella yksi keskeinen talousrikollisuuden muoto. Vuonna 2009 Suomessa poliisin tietoon tuli yhteensä runsaat 25 000 petosrikosta.¹²⁰ Törkeiden tekojen määrä oli noin 1 500.¹²¹ Sekä petosrikosten kokonaismäärä että törkeiden tekojen määrä on noussut viime vuosina. Talousrikosjuttuihin sisältyi vuonna 2009 yhteensä noin 320 petosrikosta.

Seuraavaksi esitellään esimerkkejä talousrikollisuuteen liittyvistä petoksen muodoista.¹²² Ensin kuvataan vakuutuspetoksia, jotka edustavat petosten perinteistä aluetta. Sen jälkeen tarkastellaan verkkorikollisuuden alueelta eräitä poliisin ja muiden viranomaisten tietoon tulleita huijauksen muotoja. Viimeisenä käsitellään julkisten varojen väärinkäyttöä, jolloin kohteena ovat EU:n varoihin kohdistuvat petokset.

Vakuutuspetokset ja muut vakuutusalaan kohdistuneet väärinkäytökset ovat ainakin kahdesta syystä kiinnostava kohde talousrikollisuuden tarkastelussa.¹²³ Ensiksikin vakuutuskorvausten tapaus- ja rahamäärät kohoavat kokonaisuudessaan huomattavan suuriksi. Toiseksi alan tilastojen avulla on mahdollista kuvata monipuolisesti

120 Tässä tarkoitetaan petosrikoksia rikoslain 36 luvun mukaan.

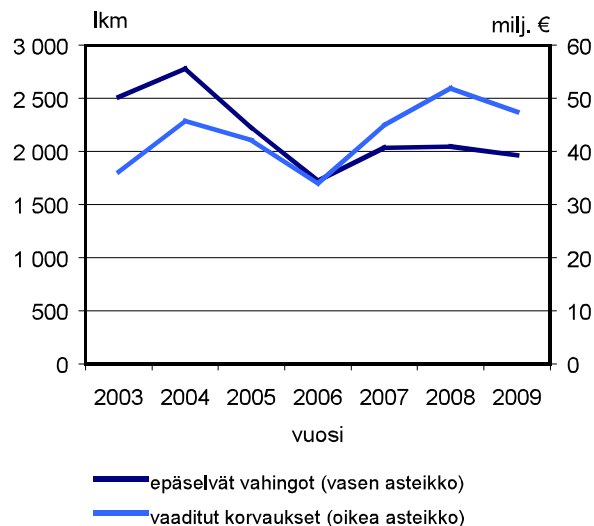
121 Tähän määrään sisältyvät tässä yhteydessä törkeät petokset ja niiden yritykset sekä törkeät maksuvälinepetokset.

122 Poliisin tietoon tulleiden talousrikosten keskeisiin tekoihin kuuluvat veropetokset ja velallisen petokset jäävät tämän tarkastelun ulkopuolelle.

123 Vakuutuspetoksia koskeva tarkastelu perustuu Finanssialan keskusliiton tilastoihin epäselvistä vahingoista, poliisille ilmoitetuista tapauksista ja vakuutustutkinnasta (FK vakuutustilastot 2003–2009) sekä Poliisiammattikorkeakoulussa aiheesta tehtyyn erillistutkimukseen (Lohiniva & Muttilainen 2009).

vakuutuskorvausten, vakuutusalan sisällä käsiteltävien epäselvien vahinkojen ja poliisille ilmoitettavien petosten keskinäisiä mittasuhteita.

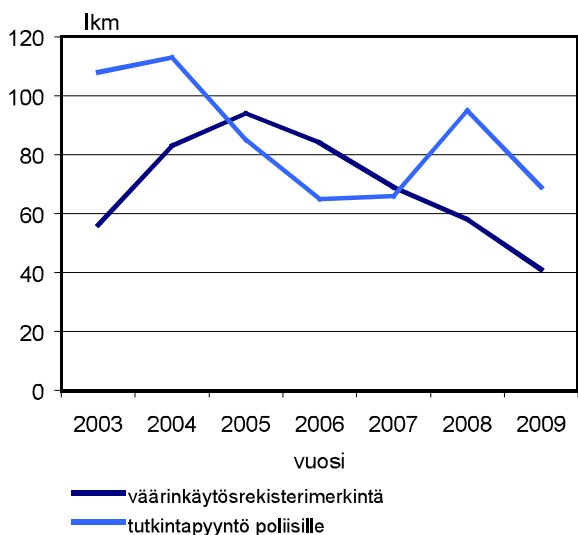
Vuonna 2009 vakuutusosalalla työskentelevät vakuutusetsivät selvittelivät noin 1 960 epäselvää vahinkotapausta (kuvio 42). Näissä tapauksissa vakuutuksenottajat vaativat korvauksia yhteensä yli 47 miljoonaa euroa ja tapausta kohden runsaat 24 000 euroa. Epäselvien vahinkojen tutkintaan on erikoistunut noin 30 henkilön joukko.

Kuvio 42 Vakuutusalan tutkimien epäselvien vahinkojen määrä ja niissä vaadittujen korvausten reaalin rahamäärä vuosina 2003–2009

Vakuutusosalalta on tehty 2000-luvulla poliisille vuosittain keskimäärin alle 90 tutkintapyyntöä petosasioissa. Vuonna 2009 tämä määrä oli Finanssialan keskusliittoon kuuluvilla toimijoilla 69 kappaletta (kuvio 43). Petoksia tulee poliisin tietoon myös muista lähteistä ja muiden rikosten tutkinnan yhteydessä.

Poliisin tietoon tulleet vakuutusyhtiöihin kohdistuneet petokset ovat vähentyneet viime vuosina. Tämä saattaa johtua osaksi siitä, että vakuutusosalalla on tehokkaita rikostorjunnan välineitä. Vahinkorekisterissä on yli 5,5 miljoonaa vahinkotapahtumaa, joiden tietoja vakuutuksenantajat voivat käyttää myöntäessään vakuutuksia ja selvitellessään epäselviä vahinkoja. Väärinkäytösrekisterissä on yhteensä noin 400 henkilön tiedot. Niiden tallentamisen perusteena on rikosilmoitukseen johtanut petosasia. Vuonna 2009 rekisteriin kirjattiin noin 40 uutta henkilöä (ks. kuvio 43).

Kuvio 43 Vakuutusalan vahingoista kirjatut väärinkäytösrekisterimerkinnät ja poliisille ilmoitetut petosepäilyt vuosina 2003–2009

Vakuutuspetokset ja muut vakuutuksiin liittyvät väärinkäytökset ovat enimmäkseen yksityishenkilöiden pienimuotoista päivittäisrikollisuutta. Niitä ovat esimerkiksi monet kotitalouksien esinevahingot ja autovahingot. Toisaalta yritysvahingoissa taloudelliset intressit voivat kohota huomattavan suuriksi. Vuonna 2009 epäselvissä yritysten esinevahingoissa vaaditut korvaukset olivat keskimäärin yli 88 000 euroa.

Suurista summista voi olla kysymys vaikkapa yritysten palovahingoissa, jotka usein lisääntyvät talouden taantuman aikana. Vuonna 2009 yritysten toimitiloihin kohdistui yli 550 tuhopolttoa, joista runsaat 130 oli tahallisia. Molemmat lisääntyivät yli puolella kahdessa vuodessa.¹²⁴

Vakuutusyhtiöille on ilmoitettu viime vuonna yli miljoona vahinkotapausta vuodessa. Maksettujen vakuutuskorvausten vuosittainen määrä on ylittänyt kahden miljardin euron rajan. Näin ollen epäselvien vahinkojen osuus kaikista ilmoitetuista vahingoista jää 0,2 prosenttiin. Vastaava osuus vaadituista korvauksista on vajaat kaksi prosenttia. Poliisille ilmoitetuissa tapauksissa nämä osuudet jäävät häviävän pieniksi.

Internet-petokset eri muodoissaan ovat lisääntyneet tietoverkkojen käytön yleistyttyä. Nykyisin yli neljällä viidestä 16–74-vuotiaasta suomalaisesta on käytössään internet-yhteys.¹²⁵

124 SM Pronto (2007–2009).

125 Tilastokeskus (8.9.2009).

Internet onkin tarjonnut 2000-luvulla uudenlaisen ja alati laajenevan väylän taloudelliseen hyötyyn tähtäävälle rikollisuudelle.

Näissä rikoksissa on kysymys yhtäältä perinteisen rikollisuuden siirtymisestä internetiin ja toisaalta uudenlaisista rikosten tekotavoista. Tietoverkkorikollisuuteen sisältyy aiemmin tunnettujen tekojen (esim. petokset) lisäksi myös laittoman sisällön julkaisemista uudella tavalla (esim. rasistinen materiaali) ja ainoastaan sähköisessä verkossa esiintyviä rikoksia (esim. hakkerointi).¹²⁶

Kansainvälinen tilintarkastukseen ja veroasioihin erikoistunut yhtiö KPMG on tehnyt vuodesta 2005 lähtien tietojen häviämistä maailmanlaajuisesti kuvaavaa ”The Data Loss Barometer” -selvitystä.¹²⁷ Vuoden 2009 barometrissa suurimpia tietohävikkiä aiheuttaneita ryhmiä olivat tietokoneen varastaminen tai kadottaminen, verkko-ongelmat, inhimillinen virhe tai laitevika, tietojen epäasianmukainen käsittely ja hakkerointi. Uhrien määrän perusteella hakkerointi on selvästi vaarallisin uhka. Internet-ympäristössä rikollisten kiinnostuksen kohteena ovat yleensä henkilötunnukset sekä pankki- ja luottokorttitiedot. Näitä ”identiteettivarkauksilla” saatavia tietoja on mahdollista hyödyntää edelleen monenlaisissa rikoksissa tai kaupata eteenpäin.

Huijausten muotoja on nykyisin olemassa runsain määrin. Internet ja sähköposti ovat niiden pääasiallisia välineitä. Poliisi ja Kuluttajavirasto ovat laatineet listoja tunnetuimmista huijausten muodoista ja ohjeita huijausten välttämiseksi.¹²⁸ Ohjeissa on mainittu muun muassa seuraavia tekoja, joissa tekijän tavoitteena on yleensä taloudellinen hyöty.

- ns. nigerialaiskirjeet, niihin verrattavat lotto- ja arpajaisvoitot, muut tekaistut avunpyynnöt
- myyjän huijaaminen internet-kaupassa: ostaja ei saa tilattua tai maksettua tuotetta ja myyjä katoaa

126 Nämä verkkorikollisuuden kolme muotoa on mainittu EU:n komission tiedonannossa tietoverkkorikollisuuden torjumiseksi. Ks. lähemmin COM (2007) 267 final.

127 KPMG (2009). Suomi ei ollut tiedonkeruun kohteena, joten tarkastelu koskee ajankohtaisia kansainvälisiä kehityspiirteitä.

128 Kuluttajavirasto (19.03.2008), KRP (13.06.2008).

- ostajan huijaaminen internet-kaupassa: esim. ylihintaiset tarjoukset ja vaatimuksen rahapanteista
- ketjukirjettä tai verkostomarkkinointia muistuttava rahankeruu, josta hyötyy organisaation ylin taso
- sijoituspetokset: alun hyvät tuotot hukkuvat lisäsijoituksiin, jonka jälkeen yhteydet katkeavat
- pankkitili-, luottokortti- ja henkilötietojen kalastelu (ns. phishing)
- tietojen kalastelu ohjaamalla käyttäjä valesivustolle (ns. pharming)
- tietokoneen tai matkapuhelimen vakoilu, käyttö ja tietojen anastaminen haittaohjelmien avulla
- valelasku tai huijauslasku: lasku hyödykkeestä, jota yritys tai yksityishenkilö ei ole tilannut
- tilaamatta lähetetyt tuotteet
- lomaosakkeiden kauppaan liittyvät huijaukset

Eräät suuret yksittäiset tapaukset kuvaavat paremmin modernien huijausten ammattimaisia piirteitä. Maamme talousrikollisuuden historian suurimpiin petostapauksiin kuuluva WinCapitan pyramidihuijaus on tästä yksi tärkeä esimerkitapaus. WinCapita -tapauksessa on asianomistajia lähes 3 200 ja ilmoitettujen vahinkojen määräksi on arvioitu 41 miljoonaa euroa. Näin ollen sijoitukset ovat olleet henkeä kohden keskimäärin 12 800 euroa.¹²⁹ Muitakin vastaavia tapauksia on poliisin tutkittavana. Tällaisten tapausten selvittely sitoo runsaasti poliisin resursseja, mikä hidastaa muiden talousrikosten tutkintaa.

Toisessa laajassa tapauksessa oli kysymys poliisin arvion mukaan kaikkien aikojen suurimmasta kotimaisesta maksukorttitietojen varkauksesta. Vuoden 2010 alussa huonosti suojatusta helsinkiläisen yrityksen järjestelmästä anastettiin yli 100 000 maksukortin tiedot.¹³⁰ Rikolliset pääsivät magneettijuovatekniikkaan perustuvien korttien tietoihin käsiksi internetin avulla. Ulkomaiset tekijät ehtivät käyttää vain muutamaa varastetuista tiedoista tehtyä kopiokorttia.

Laajamittaisten talousrikosten osuus poliisin tietoon tulleista tietotekniikkarikosjutuista jää varsin pieneksi, kuten jo aiemmin raportissa todettiin. Taloudellisesti merkittävää tietotekniikkaan ja tietoverkkoihin liittyvää rikollisuutta voi sisältyä muihinkin rikoksiin, kuten esimerkiksi petosrikollisuuteen.

Tietoverkkojen kasvava merkitys ja rikosuhat on pantu merkille EU:n turvallisuus- ja oikeusasioita koskevassa Tukholman ohjelmassa.¹³¹ Sen mukaan verkkotalous on merkittävä kehitystekijä. Siksi EU:n on edistettävä tietoverkkojen korkean turvallisuustason varmistamiseen tähtäviä toimia. Tietoverkkoja koskevaa sääntelyä on selvennettävä rikostapausten tutkintaa ajatellen. Verkkohyökkäysten torjunta edellyttää lainvalvontaviranomaisten ja verkkooperaattoreiden yhteistyötä. Rikosten torjuntaa varten ohjelmassa esitetään kansallisia yhteistyöverkostoja ja Europolin yhteyteen luotavaa sivustoa rikosten ilmoittamista varten.

EU-petokset ovat yksi merkittävä petosrikollisuuden muoto. Näiden Euroopan unionin varoihin kohdistuvien väärinkäytösten selvittelystä vastaa Euroopan petostentorjuntavirasto (OLAF).¹³² Viraston tavoitteena on suojata EU:n ja sen kansalaisten taloudellisia etuja sekä EU:n toimielinten mainetta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että virasto tutkii petoksia, korruptiota, muuta laitonta toimintaa ja laiminlyönnejä EU:n toimielimissä sekä avustaa kansallisia viranomaisia. Lisäksi se osallistuu petosten torjuntaan ja lainsäädännön kehittämiseen sekä seuraa suositustensa noudattamista.

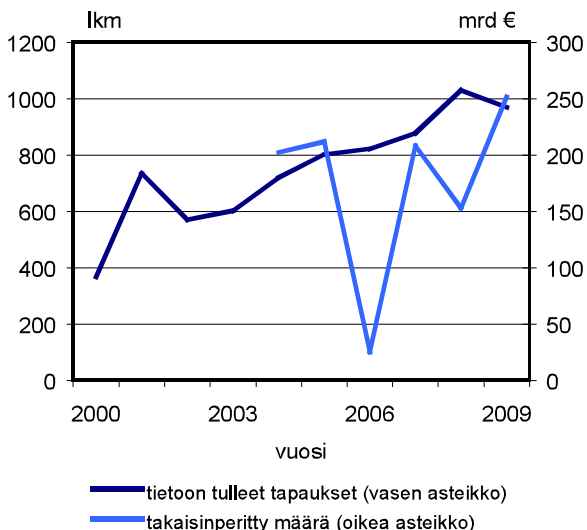
OLAF sai vuonna 2009 tietoonsa yhteensä 969 petosepäilyä (kuvio 44). Määrä väheni edellisvuodesta, mutta on kasvanut selvästi pidemmän ajan kuluessa. Näiden tietojen perusteella virasto teki yhteensä 700 päätöstä, mikä on hieman enemmän kuin edeltävänä vuonna.

¹³¹ The Stockholm Programme (2010).

¹³² Tarkastelu perustuu Euroopan petostentorjuntaviraston (OLAF) toimintakertomuksiin (OLAF 2000–2009) sekä verkkosivujen muihin tietoihin viranomaisen toiminnasta (http://ec.europa.eu/anti_fraud/).

¹²⁹ KRP tiedote (28.06.2010).

¹³⁰ HS (19.2.2010).

Kuvio 44 EU:n petoksentorjuntaviraston (OLAF) tietoon tulleet tapaukset ja takaisinperitty reaalin rahamäärä vuosina 2000–2009

Vuonna 2009 virasto otti 220 tapausta käsitteilyyn ja 148 tapausta varsinaiseen tutkintaan. Tutkittavien tapausten osuus käsitellyistä tapauksista on lisääntynyt 2000-luvun kuluessa. Koordinointitehtävät ja kansallisten viranomaisten avustaminen ovat vähentyneet. Tutkitut tapaukset ovat olleet entistä vakavampia, koska niiden valintakriteereitä on tiukennettu. Kohteena ovat tapaukset, joissa taloudelliset, maineeseen liittyvät tai systeemiset riskit ovat suurimmat.

OLAF tekee sekä sisäistä että ulkoista tutkintaa. EU:n toimielimiin tai EU:n talousarvioista rahoitusta saaviin elimiin kohdistui vuonna 2009 yhteensä 48 sisäistä tutkimusta. Ulkoiset tutkimukset tehdään kansallisella tasolla ja ne kohdistuvat EU:n talousarviovarojen käyttöön. Niiden määrä oli 99 kappaletta vuonna 2009. Suurimmat kohderyhmät olivat ulkomaanapu, välittömät kustannukset ja rakennerahastot. Suomi oli ainoa maa, jossa ei ollut vuoden 2009 lopussa käynnissä yhtään OLAF:in tutkintaa ja edeltävä vuonnakin niitä oli vain yksi. Selvästi eniten tutkimuksia oli käynnissä Bulgariassa ja seuraavaksi eniten Belgiassa ja Italiassa. Määrään vaikuttaa petosten selvittelytarpeiden lisäksi myös EU:n toimielinten sijainti.

OLAF:in tutkimukset ovat johtaneet yleensä erilaisiin oikeudellisiin, hallinnollisiin tai taloudellisiin seuraamuksiin. Vuonna 2009 loppuun saatetuissa tapauksissa perittiin takaisin tukira-

hoja yhteensä yli 249 miljoonaa euroa (kuvio 33).¹³³ Tästä määrästä noin 60 prosenttia liittyi maatalouteen. Seuraavaksi suurimpia kohteita olivat rakennerahastot (20 %) ja tulliasiat (17 %). Yksi 113 miljoonan euron tapaus lisäsi olennaisesti maatalouden osuutta. Yleensä pääosa takaisinperinnästä on liittynyt rakennerahastoihin.

10 Yhteenvetoa ja päätelmiä

Tutkimustehtävä

Tämä raportti kuvaa talousrikollisuuden kehityssuuntia 2000-luvulla. Tutkimus kohdistuu alueelle, jossa yhdistyvät taloudellinen toiminta, rikollisuus sekä yrityksen tai muun organisaation toiminta. Tutkimus liittyy keskusteluun yritysten ja muiden organisaatioiden rikosturvallisuudesta sekä viranomaisten toimintaan väärinkäytösten torjunnassa. Lisäksi se kytkeytyy keskusteluun talouden ja turvallisuusympäristön muutoksista.

Raportissa tarkastellaan ensiksi poliisin tietoon tullutta talousrikollisuutta poliisin tulostietojärjestelmän aikasarjojen avulla. Toiseksi kuvataan talousrikosepäilyjä käsittelevien poliisin sidosviranomaisten toimintaa. Lähteenä ovat vuosikatsaukset ja -tilastot sekä verkkosivujen tiedot. Kolmanneksi esitellään tietoja yrityksissä havaituista rikoksista ja talousrikollisuuteen liittyvistä vakavan rikollisuuden muodoista. Näiltä osin hyödynnetään yrityskyselyjä sekä tilastoja ja viranomaistietoja tarkasteltavista ilmiöistä.

Keskeisiä kehityssuuntia

Poliisin tietoon tullut talousrikollisuus

Poliisi luokittelee rikosasian talousrikosjutuksi sisäasiainministeriön antaman luokitteluohjeen mukaisesti. Ohjeen mukaan talousrikoksessa

¹³³ Tämä rahamäärä kuvaa takaisinperinnän määrää vain osittain, koska jäsenvaltion huolehtivat usein siitä itse olemalla yhteydessä OLAF:iin. Kuviossa ei ole esitetty perintätietoja vuotta 2004 edeltävältä ajalta, jolloin niiden vuosittainen määrä jäi alle kolmeen miljoonaan euroon.

on yleensä kysymys laittomasta teosta tai laiminlyönnistä, jolla tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä yrityksen tai muun organisaation toiminnassa. Ohjeessa luetellaan talousrikoksiksi tulkittavat rikosnimikkeet.

Uusien talousrikosjuttujen määrä kääntyi kasvuun vuonna 2009 useita vuosia jatkuneen laskun jälkeen. Poliisin tietoon tuli noin 1 780 talousrikosjuttua. Myös avoimien juttujen määrä lisääntyi, kun taas päätettyjen juttujen määrä pysyi ennallaan. Tämä voi ennakoita ruuhkia asioiden käsittelyyn lähivuosina.

Päätyneet talousrikosjutut viipyivät poliisin tutkittavana keskimäärin 296 vuorokautta. Rikostapahtumasta jutun päättymiseen oli kulunut aikaa keskimäärin 770 vuorokautta. Talousrikosjuttujen keskimääräiset käsittelyajat eivät kuitenkaan pidentyneet vuonna 2009. Pitkäkestoisten yli kaksi vuotta avoimena olleiden juttujen määrä kasvoi vain vähän.

Vuonna 2009 poliisin tietoon tulleiden talousrikosten vahingot olivat yhteensä 109 miljoonaa euroa, mikä on noin yksi promille bruttokansantuotteesta. Juttua kohden lasketut vahingot olivat 116 000 euroa. Vahinkojen määrä on kehittynyt melko tasaisesti 2000-luvulla. Poliisin tietoon tulleiden talousrikosjuttujen rikosvahingot sisältävät vain pienen osan talousrikoksista yhteiskunnalle aiheutuvista kokonaisvahingoista.

Talousrikosten tutkinnassa haltuun saadun omaisuuden määrän perusteella voidaan arvioida tutkinnan tuloksellisuutta. Vuonna 2009 haltuun saadun omaisuuden arvo oli yhteensä 37 miljoonaa euroa. Tämän määrän voidaan arvioida kattavan yli 400 henkilötyövuoden kustannukset, jotka poliisi käyttää talousrikosten torjuntaan ja tutkintaan.

Talousjuttuihin sisältyi vuonna 2009 yhteensä noin 3 380 rikosta ja 2 200 talousrikosta. Juttua kohden vastaavat määrät olivat 2,2 ja 1,4. Näiden tietojen perusteella talousrikosjutut eivät vaikuta erityisen laajoilta. Rikosten määrä talousrikosjutuissa on kuitenkin lisääntynyt 2000-luvulla. Yksittäistapauksissa voi olla kysymys hyvinkin laajoista ja monimutkaisista jutuista.

Vuonna 2009 yleisimpiä talousrikoksia olivat kirjanpitorikokset (n. 740 kpl), verorikokset (n. 550 kpl) ja velallisen rikokset (n. 480 kpl).

Ne yhdessä muodostivat 53 prosenttia kaikista talousrikosjuttujen rikoksista ja 80 prosenttia juttuihin sisältyneistä talousrikoksista.

Yleisimpien talousrikosten kehityksessä vuonna 2009 kiinnittää huomiota velallisen rikosten voimakas kasvu. Tähän on todennäköisesti vaikuttanut talouden kansainvälinen taantuma. Pidemmällä ajalla tärkeä kehityssuunta on ollut törkeiden tekojen lisääntyminen rikoslajista riippumatta. Talousrikosepäilyjä käsittelevät viranomaiset eivät ehdi puuttua kaikkiin laittomuuksiin, vaan joutuvat keskittämään huomionsa törkeimpiin tekoihin.

Muista kuin edellä mainituista talousrikoksista selvästi yleisimpiä ovat petosrikokset. Lisäksi talousrikokset kattavat suuren määrän harvinaisempia rikoksen muotoja. Niitä sisältyy esimerkiksi elinkeinorikoksiin, rikoksiin julkista taloutta vastaan, työrikoksiin, ympäristörikoksiin, tieto- ja viestintär rikoksiin ja teki- jänöikeusrikoksiin.

Rikoksen yleisyys ei suoraan kuvaa sen taloudellista merkitystä. Talousrikollisuuden alue sisältää joitakin sinänsä harvinaisia rikostyyppisiä, joilla voi olla runsaasti taloudellista merkitystä. Hyviä esimerkkejä tästä ovat kilpailurikokset ja arvopaperimarkkinarikokset.

Poliisin sidosviranomaisten toiminta

Talousrikollisuuden torjunta tai talousrikosepäilyjen käsittely kuuluvat monien viranomaisten tehtäväkuvaan. Joillekin viranomaisille talousrikostorjunta on merkittävä osa toimintaa, kun taas toisten viranomaisten toiminnassa yhteys talousrikosasioihin on etäisempi.

Verottaja on poliisin keskeisin sidosviranomaisena talousrikosasioissa. Talouden taantuma on lisännyt maksamatta jääneitä veroja. Verottaja kohdistaa erityisvalvontaa maksujaan laiminlyöviin asiakkaisiin. Yleisimpiä valvontakeinoja ovat verotarkastukset ja valvontakäynnit. Vuonna 2009 tarkastuksissa paljastui harmaata taloutta yli 800 yrityksessä. Tarkastusten perusteella verottaja määräsi näiden yritysten maksettavaksi veroja 69 miljoonaa euroa. Verottaja ilmoitti poliisille 590 rikosasiaa vuonna 2009.

Tulli tutki vuonna 2009 yhteensä 218 talousrikosjuttua. Rikokset ovat pääosin laittomas-

ta tuonnista johtuvia verorikoksia ja tekijänoikeusrikoksia. Takaisin saadun rikoshyödyn määrä on kasvanut 2000-luvulla ja oli noin 7,8 miljoonaa euroa vuonna 2009. Tekijänoikeusrikosten alueella paljastettujen 730 000 laittoman tuotteen laskennallinen arvo oli 23 miljoonaa euroa. Tulliasioihin liittyvä rikollisuus on siirtynyt yhä enemmän internetiin.

Rahoitusalan viranomaisista Finanssivalvonnan tutkimien arvopaperimarkkinoiden väärinkäyttöepäilyjen määrä (74 kpl) kohosi vuonna 2009 korkeimmilleen 2000-luvulla. Tähän vaikutti osakemarkkinoiden voimakas vaihtelu. Finanssivalvonnalla on tärkeä asema myös rahanpesun sekä markkinoiden ”systeemisten riskien” valvonnassa. Ulosotossa erikoisperintä on entistä tärkeämpi omaisuuden jäljittämisen keino. Vuonna 2009 erikoisperinnässä tehtiin noin 300 ulosottoselvitystä ja saatiin perittyä varoja 36 miljoonan euron arvosta. Erikoisperintä on tarkoitus laajentaa koko maahan. Konkurssi-asiamiehen toimintaa on leimannut konkurssien määrän ja velallisen rikosten voimakas kasvu vuosina 2008–2009. Vuonna 2009 konkurssi-asiamies teki 113 konkurssivelallisiin tai konkurssipesien hallintoon kohdistunutta erityistarkastusta. Lisäksi se käynnisti 81 konkurssin julkisselvityksen valtion varoin.

Työsuojelun ja sosiaalivakuuttamisen valvonnan kohteena ovat työolot ja työsuojelun järjestelmät sekä työsuhteisiin liittyvät maksuvelvoitteet. Työsuojeluviranomaiset tekivät vuonna 2009 yhteensä noin 19 900 tarkastusta ja tutkivat 700 työtapaturmaa. Samana aikana viranomaiset ilmoittivat poliisille 366 tapausta. Lisäksi työsuojeluviranomaiset tekivät vuonna 2009 yhteensä 789 tilaajavastuulakiin perustuvaa tarkastusta, joista 60 prosentissa tuli ilmi puutteita. Sosiaalivakuuttamisen alalla Eläketurvakeskus paljasti vuonna 2009 työnantajiin kohdistuneessa valvonnassa 9 300 vakuuttamatonta työntekijää ja 63 miljoonaa euroa ilmoittamattomia palkkoja. Työttömyysvakuutusrahasto löysi vuonna 2009 käynnistämässään valvontatapauksissa useita miljoonia euroja puuttuvia vakuutusmaksuja.

Muiden viranomaisten tarkastelu osoittaa, että laaja kirjo yhteiskunnan toimintoja kytkeytyy tavalla tai toisella talousrikollisuuteen. Turvatekniikan keskus valvoo teknistä turvalli-

suutta ja tuoteturvallisuutta. Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskuksen toiminnan kohteena ovat elinympäristön terveysriskit. Kilpailuviraston tehtävälleen kuuluvat yrityskauppojen ja kilpailun valvonta. Ympäristönsuojelun valvontaa varten on erillisiä viranomaisia. Tietoturvan valvontaa hoitaa Viestintävirastossa toimiva viranomaisen (CERT-FI).

Raportissa esitellään lisäksi eräitä poliisin ja muiden viranomaisten yhteistyön muotoja talousrikosasioissa. Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti (Virke) toimii keskeisimpien viranomaisten työn koordinoijana talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjunnassa. Poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen yhteistyöllä on merkitystä erityisesti vakavan ja rajat ylittävän rikollisuuden torjunnassa (PTR-yhteistyö). Pääkaupunkiseudun talousrikosten esikäsittely-yksikkö (Eky) pyrkii parantamaan talousrikostutkintaa ja sen koordinaatiota alueellaan. Rahanpesun selvittelykeskus on Keskusrikospoliisin yksikkö, joka muun muassa selvittää rikoksilla hankittujen varojen alkuperää. Syyttäjälaitoksessa yli 30 syyttäjää on erikoistunut talousrikosasioihin. Lisäksi talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaa varten 1990-luvulta alkaen laaditut toimenpideohjelmat ovat tärkeitä poikkihallinnollisen yhteistyön suuntaajia.

Yritysten turvallisuusuhkat ja eräät vakavan rikollisuuden ilmiöt

Raportin viimeinen osio sisältää sellaisia täydentäviä tietoja, jotka eivät tulleet esille poliisin luokittelemien talousrikosten tai eri viranomaisten toiminnan tarkastelusta. Niitä ovat tiedot yrityksiin kohdistuneista rikoksista ja eräistä talousrikoksiin liittyvistä vakavan rikollisuuden ilmiöistä.

Suuryritysten edustajien havaintoihin perustuvan maailmanlaajuisen talousrikollisuuskyseleyn (PWC) mukaan Suomi kuuluu vähäisen rikollisuuden maihin. Suomessa yleisimpiä talousrikoksia vuonna 2009 olivat yrityksen varojen väärinkäyttö eri muodoissaan, kirjanpitorikokset ja aineettomien oikeuksien loukkaukset.

Kotimaisessa Keskuskauppakamarin teettämässä kyselyssä on selvitetty yritysten rikosturvallisuutta vuosina 2005 ja 2008. Tuoreimman

kyselyn mukaan yritysten rikosturvallisuus parani. Arvio perustuu vastaajien näkemyksiin erilaisten yritystoimintaan liittyvien rikosten yleisyydestä ja kehityksestä. Kyselyssä on tarkasteltu erikseen henkilöihin, tietoon, omaisuuteen ja toimintaan liittyviä riskejä. Ne kaikki vähenivät vuodesta 2005. Jokaiseen ryhmään sisältyy taloudellisen hyödyn tavoitteluun tällaisia tekoja.

Raportissa tarkasteltavia vakavan rikollisuuden ilmiöitä ovat järjestäytyneet rikollisuus, korruptio, piratismi ja eräät petosten muodot.

Keskusrikospoliisi seuraa *järjestäytyneen rikollisuuden* toimintaa säännöllisesti. Vuoden 2009 lopussa rikollisryhmiä oli toiminnassa 66 ja niihin kuului noin 950 henkilöä. Nämä määrät ovat vähentyneet viime aikoina. Vuonna 2009 noin 540 rikosjuttua luokiteltiin järjestäytyneeksi rikollisuudeksi. Vajaa viidennes jutuista liittyi talousrikollisuuteen, mikä on selvästi enemmän kuin 2000-luvun alkupuolella. Järjestäytyneen rikollisuuden toimialat kytkeytyvät toisiinsa ja tekijäryhmät verkostoituvat. Toimintaa johdetaan usein ulkomailta.

Korruption ydinaluetta on lahjusrikollisuus. Poliisille on tehty lahjusrikosilmoituksia 2000-luvulla noin 10 kappaletta vuosittain. Vuonna 2009 yhteensä 15 lahjusrikosilmoitukseen sisältyi 24 lahjusrikosta. Korruptiota voi sisältyä moniin muihinkin rikoslajeihin, kuten virkarikoksiin ja petosrikoksiin. Kansainvälisesti vertaillen viranomaisten ja poliitikkojen ottamat lahjukset ovat Suomessa harvinaisia, mutta tilanne on heikentynyt viime vuosina (Transparency International). Vuonna 2009 kaksi prosenttia suomalaisista ilmoitti maksaneensa lahjuksia. Korruptiolle alttiita toimintoja ovat kansalaisten käsityksen mukaan erityisesti kotimainen poliittinen toiminta, julkiset hankinnat ja rakennuslupien myöntäminen (Eurobarometri).

Tietokoneohjelmien *piratismia* kuvaavan kansainvälisen kyselyn (BSA-IDC) mukaan vuonna 2009 neljännes Suomen tietokoneohjelmista oli piraattiohjelmia. Suomessa piratismi on kansainvälisesti vertaillen vähäistä ja sen kasvu on ollut maltillista. Kotimaisen tekijänoikeusbarometrin mukaan vuonna 2009 joka kuudes kotitalous latsi internetistä ilman lupaa levitettyjä tiedostoja. Näiden tiedostojen määrä oli 154 miljoonaa kappaletta. Eniten ladattiin

musiikkia ja elokuvia. Laskennalliset vahingot kohosivat 355 miljoonaan euroon. Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen (TTVK) arvion mukaan Suomessa on yli 100 000 aktiivista nettipiraattia.

Petosrikollisuuden alueelta raportti sisältää tietoja vakuutuspetoksista, internet-huijauksista sekä EU:n varojen väärinkäytöstä. Vakuutusalaalta on tullut viime vuosina petosepäilyistä poliisille vain alle sata tutkintapyyntöä vuodessa. Alan sisällä on puolestaan tutkittu vuosittain keskimäärin 2 000 epäselvää vahinkoa, joissa vaaditut vakuutuskorvaukset ovat olleet 40–50 miljoonaa euroa. Internet-petoksissa on kysymys perinteisen rikollisuuden siirtymisestä internetiin, mutta myös uudenlaisista petosten muodoista. Esimerkkeinä voidaan mainita ns. pyramidihuijaukset sijoitustoiminnan alueelta sekä henkilötietojen laajamittaiset ”identiteettivarkaudet”. EU:n varoihin kohdistuvien väärinkäytösten selvittelystä vastaa Euroopan petostentorjuntavirasto (OLAF). Sille toimitettiin vuonna 2009 petosepäilyistä yhteensä 969 tietoa, joista 149 päätyi tutkintaan. Suomessa ainoana maana ei ollut vuoden 2009 lopussa käynnissä yhtään petostutkintaa.

Keskustelua

Tässä raportissa tarkasteltu talousrikollisuuden alue muodostuu kohtalaisen laajaksi. Rikosnimikkeistö on monipuolinen, talousrikosepäilyjen kanssa on tekemisissä suuri joukko viranomaisia ja monet vakavan rikollisuuden ilmiöt kytkeytyvät talousrikollisuuteen. Talousrikollisuuden torjuntaa ja selvittelyä ajatellen tilanne on haastava. Asiaan vaikuttaa jo kohdealan laajuus ja vaikeaselkoisuus sinänsä. Uusia yksittäisiä viranomaisia on perustettu ja toimintoja on uudistettu runsaasti viime vuosina. Viranomaisten yhteistyötä varten on paljon erilaisia toimintamuotoja sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Suomessa ei kuitenkaan ole yhtä nimenomaan talousrikosasioihin erikoistunutta viranomaista, kuten eräissä muissa maissa. Jotkut tärkeät rikosilmiöt ovat kokonaan ilman omaa vastuuviranomaista (esim. korruptio).

Talousrikollisuuteen vaikuttamisessa on joko hiljattain toteutunut tai on parhaillaan vireillä monia periaatteellisesti merkittäviä uudistuksia.

Myönteisenä voidaan pitää esimerkiksi eräiden kauan aikaa vireillä olleiden hankkeiden toteutumista. Niihin kuuluvat Viranomaisyhteistyön kehittämisprojektin vakinaistaminen ja käännetyn arvonnäkökulman luominen rakennuslalle. Muista myönteisistä kehityspiirteistä voidaan nostaa esille ulosoton erikoisperinnän laajeneminen, poikkeuksellisen suurten sakkojen määrääminen kilpailulain rikkomisesta ja yleisesti tiukempi ote korruptiorikosten tutkintaan. Lisäksi poliisiorganisaatiossa on käynnistetty alueellisiin verkostoihin perustuva yhteistyö talousrikosasioissa.

Viime aikoina on tullut esiin myös eräitä talousrikostorjuntaan epävarmuutta aiheuttavia tekijöitä. Esimerkkeinä voidaan mainita keskustelut ns. kaksoisrangaistavuudesta ja itsekriminointisuojusta. Näistä ensimmäinen vaikuttaa tutkinnan rytmitykseen esimerkiksi verorikosasioissa. Jälkimmäinen voi puolestaan rajata tutkinnassa hyödynnettävien tietojen sisältöä.

Tietojärjestelmiin kohdistuva tai niitä hyödyntävä taloudelliseen hyötyyn tähtäävä rikollisuus ovat nousevia rikosilmiöitä. Tämä näkyi raportin eri osioissa monella tavalla. Tullin tutkima rikollisuus on siirtynyt yhä enemmän internetiin. Tietoturvan loukkaukset ovat moninkertaistuneet 2000-luvulla. Yrityskyselyjen perusteella tieto on yrityksille yhä keskeisempi resurssi. Internet-piratismi on yleistynyt. Petosrikollisuuden puolella on tullut esille uudenlaisia huijauksia internetissä. Tällaisen rikollisuuden kasvu edellyttää poliisilta ja muilta viranomaisilta monipuolisia valmiuksia. Viranomaisten on tunnistettava uudenlaisia ilmiöitä, tunnettava tietojärjestelmien toimintaa sekä kyettävä selvittämään laaja-alaisia kansainvälisiä rikoskokonaisuuksia.

Talousrikollisten välittömänä tavoitteena on yleensä taloudellinen hyöty. Viranomaiset puolestaan pyrkivät rajoittamaan tätä hyödyntävoittelua. Sen onnistumista kuvaa muun muassa poliisin tietoon tulleissa talousrikosasioissa takaisin saadun rikoshyödyn määrä. Myös poliisin sidosviranomaisten toiminnan tuloksellisuudesta on vastaavanlaista näyttöä. Esimerkkeinä voidaan mainita rahavarat, jotka ovat löytyneet verovalvonnassa, Eläketurvakeskuksen tekemissä tarkastuksissa tai ulosoton erikois-

perinnässä. Välittömien hyötyjen ja kustannusten perusteella esimerkiksi poliisin ja eräiden muidenkin viranomaisten talousrikostorjunta vaikuttaa kannattavalta. Välillisiä taloudellisia seurauksia on vaikeampaa arvioida. Näytöllä talousrikostorjunnan kannattavuudesta voi olla yhä enemmän painoarvoa tulevaisuudessa. Näin on etenkin, kun talouden taantumien jälkihoito uhkaa kaventaa julkisen sektorin resursseja. Poliisin näkökulmasta tilanne on haastava, koska talousrikosjuttujen ruuhkat ovat lisääntyneet viime aikoina.

Tämä raportti on monipuolinen katsaus talousrikollisuuteen, mutta se ei kata läheskään kaikkia talousrikollisuuden erityiskysymyksiä. Julkaisua on tarkoitus päivittää määräajoin, jolloin on mahdollista harkita tietosisällön täydentämistä. Poliisia koskevaa osuutta voisi täydentää esimerkiksi rekisteritiedoilla ja talousrikostutkinnan henkilöstölle vuodesta 2011 alkaen osoitetun kyselyn tuloksilla. Muilta osin muutokset ja täydennykset ovat perusteltuja esimerkiksi, jos perustetaan uusia viranomaisia tai olemassa olevien viranomaisten tehtävät muuttuvat olennaisesti. Lisäksi päivityksessä voisi korostaa kehityssuuntien ennakoimista.

Raportin havainnot luovat pohjaa myös erillistutkimusten suunnittelulle. Tämän ensimmäisen raportin havaintojen perusteella kiinnostavia tutkimuskohteita voisivat olla esimerkiksi taantumien vaikutukset talousrikollisuuteen ja sen tutkintaan, tietoverkkoihin siirtyvä talousrikollisuus sekä talousrikollisuus järjestäytyneen rikollisuuden laajenevana toimintamuotona.

Summary: Development trends of economic crimes in 2000–2009

*Vesa Muttilainen & Terhi Kankaanranta
Police College of Finland*

Research task

In this report the development trends of economic crimes in Finland in the 21st century are described. The research focuses on an area that combines financial activities, crimes, and corporate or organisational operations. The research is related to the discussion on companies' and organisations' safety from crimes and the activities taken by public authorities to prevent illegal activity. Moreover, it is also linked to the discussion on changes in the economic and safety environment.

First, the report addresses economic crimes reported to the police in the light of time-series data from the police's statistic system (Polstat). Secondly, it describes the activities of authorities linked to the police, who also deal with suspected economic crimes. This information is based on annual reports, statistics and websites. Thirdly, the report features information on crimes detected in companies, as well as forms of severe crimes related to economic crimes. The data for this purpose has been obtained from company surveys, statistics and information from several authorities.

Key development trends

Economic crime reported to the police

The police define cases as economic crimes according to the classification guidelines issued by the Finnish Ministry of the Interior. These guidelines state that an economic crime usually involves an illegal act or negligence committed to gain significant economic advantage for the operations of a company or organisation. The guidelines also define the types of offences considered as economic crimes.

After several years of decreasing, the number of economic crime cases started to increase again

in 2009: the police were reported approximately 1,780 economic crime cases. Moreover, the number of open cases increased while the number of closed cases remained unchanged. This may lead to an overload in the processing of these matters in the next few years.

The average time of handling the closed economic crime cases was 296 days, with an average of 770 days passing from the criminal act to the closing of the case. However, the average processing times of economic crimes did not lengthen in 2009. The number of long-term cases which had been open for longer than two years increased slightly.

Damages of the economic crimes reported to the police in 2009 totalled EUR 109 million which equals approximately one per mille of the GNP in Finland. The calculated financial damage per-case was EUR 116,000. The damages have developed at a rather steady pace in the first decade of the 21st century. However, it must be borne in mind that the criminal damage accounted from the economic crimes reported to the police only represents a minor part of the total damage caused to society by economic crimes.

The effectiveness of economic crime investigation can be estimated on the basis of repossessed property. The value of property repossessed in 2009 totalled EUR 37 million. This can be estimated to cover the costs of the more than 400 person-years consumed by the police for preventing and investigating economic crimes.

The economic crime cases investigated by the police in 2009 included approximately 3,380 crimes and 2,200 economic crimes. That translates into 2.2 and 1.4 crimes per case. In this light, economic crime cases do not appear to be particularly extensive. However, the number of crimes in economic crime cases has increased in the 21st century. Some individual cases can be very extensive and complex.

The most common economic crimes in 2009 were accounting violations (approx. 740 cases), tax violations (approx. 550) and debtor's fraudulent conveyance (approx. 480). These types of offences accounted for 53 percent of all crimes in economic crime cases and 80 percent of the economic crimes involved in these cases.

A noteworthy point in the development of the most common types of economic crimes in 2009 is the rapid growth of debtor's fraudulent conveyance cases. This can probably be partly attributed to the global economic recession. An important longer-term trend is the increase in serious forms of offences regarding to all types of offences. Authorities dealing with suspected economic crimes do not have enough time to address all violations; they have to concentrate on the serious cases.

Apart from the types of offence listed above, clearly the most common type of economic crime is fraud. In addition, there is a large number of less common types of economic crimes included, for example business crimes, crimes against the public economy, employment-related offences, environmental crimes, data and communication crimes and copyright violations.

The frequency of the type of certain offence is not directly related to its economic significance. The field of economic crimes includes certain types of offences that are rather rare but can have major financial consequences, such as competition law violations and stock market crimes.

Activities of authorities linked to the police

The prevention of economic crimes and processing of suspected cases of economic crimes involve a number of different authorities. For some of these authorities, the prevention of economic crimes is a major part of operations, whereas others are less closely linked to economic crimes.

The tax authority is the closest collaborating party for the police in the field of economic crime. The economic recession has led to an increase in unpaid taxes. The tax authority conducts special control over customers who neglect tax payments. The most common means of control include tax inspections and control visits. In 2009, more than 800 attempted cases of grey economy were revealed as the outcome of these inspections, and the tax authority ordered EUR 69 million in taxes to be paid by those companies. The tax authority reported 590 crimes to the police in 2009.

The Finnish Customs investigated a total of

218 economic crime cases in 2009. Most of these cases involved tax and intellectual property right violations related to illegal imports. The amount of repossessed assets gained from these cases increased in the 21st century and totalled approximately EUR 7.8 million in 2009. The computational value of the 730,000 illegal products discovered within the field of intellectual property right violations totalled EUR 23 million. The crimes belonging to the scope of customs have increasingly shifted to the Internet.

In the field of financial supervision, the Finnish Financial Supervisory Authority investigated a total of 74 suspected stock market violations in 2009, which is the highest number in the 21st century. One reason for this was the heavy fluctuation in the stock market. The Financial Supervisory Authority also has an important role in tracking cases of money laundering and "systemic risks" on the market. In the field of debt recovery enforcement, special recovery has become an increasingly important mean of tracking assets. In 2009, approximately 300 enforcement inquiries were conducted for special recovery purposes, and assets in the total value of EUR 36 million were recovered. Special recovery procedures are to be expanded to cover the whole Finland. The Bankruptcy Ombudsman's activities have been labelled by the heavy increase in bankruptcies and cases of debtor's fraudulent conveyance in 2008–2009. In 2009, the Bankruptcy Ombudsman conducted 113 special inspections concerning the debtors in bankruptcy or bankruptcy estate managements. In addition, public state-funded investigation was initiated in 81 bankruptcy cases.

Labour protection and social insurance authorities oversee working conditions, occupational health and safety systems, and the mandatory payment obligations in employment relationships. Labour protection authorities conducted a total of some 19,900 inspections and investigated 700 occupational accidents in 2009. A total of 366 cases were reported to the police by authorities in the same year. In addition, labour protection authorities conducted 789 inspections based on the Act on the Contractor's Obligations and Liability when Work is Contracted Out, and non-compliance

was detected in 60 percent of these cases. In the field of social insurance, the Finnish Centre for Pensions discovered 9,300 uninsured employees and EUR 63 million of unreported salaries as the result of its employer monitoring in 2009. The Unemployment Insurance Fund discovered unpaid insurance payments totalling several million euros in the inspections it initiated during 2009.

The review of other public authorities' activities indicates that economic crimes involve a wide range of societal functions. The Finnish Safety Technology Authority oversees technical safety and product safety, the National Product Control Agency for Welfare and Health focuses on risks in the living environment, and the Competition Authority controls corporate acquisitions, mergers and competition. There are also specialised authorities for the control of environmental protection, and a special team within the Finnish Communications Regulatory Authority, CERT-FI, is dedicated to promoting information security.

Some forms of co-operation between the police and other authorities in the field of economic crime are also described in the report. The "Virke" project focuses on developing collaboration between public authorities, and it coordinates the tasks of key authorities in the prevention of economic crimes and grey economy. Co-operation between the police, customs and the border guard is particularly important in the prevention of serious, cross-border crime. The preliminary investigation unit of economic crimes aims at enhancing the investigation of economic crimes and the coordination of the related tasks in the capital area. The Finnish National Bureau of Investigation has one unit specialised in money laundering and handling tasks like determining the origins of assets gained criminally. The Finnish Prosecutor Service has more than 30 prosecutors specialised in economic crimes. In addition, various action plans concerning the prevention of economic crimes and grey economy have been compiled since the 1990s and they provide important guidelines for the collaboration between different public authorities.

Corporate security threats and certain serious crime phenomena

The last section of the report features additional information that has not come up in conjunction with reviewing economic crimes classified by the police or the activities of different authorities. This information concerns crimes against companies and certain phenomena of serious crime related to economic crimes.

In a global economic crime survey based on observations made by representatives of major corporations (conducted by PWC), Finland is a low-crime country. In 2009 the most common economic crimes in Finland were different forms of abusing corporate funds, accounting violations and intellectual property right violations.

The Finnish Central Chamber of Commerce addressed corporate security against crime risks in surveys conducted in 2005 and 2008. The latter survey indicated that the security of companies had improved. This estimation is based on the respondents' views of the frequency and development of various business-related crimes. The survey addressed risks related to people, information, assets and operations separately, and all of these risks reduced from 2005 to 2008. Every category includes acts aiming at financial gain.

The phenomena of serious crimes featured in the report comprise organised crime, corruption, piracy and certain forms of fraud.

The Finnish National Bureau of Investigation is regularly monitoring activities classified as organised crime. At the end of year 2009, there were 66 criminal groups, with a total of some 950 members. There has been a reduction in these numbers lately. In 2009, approximately 540 crime cases were classified as organised crime. A little less than one-fifth of the cases in 2009 were related to economic crimes, that is clearly more than in the first years of the 21st century. Branches of organised crime are interconnected, the criminal groups are networking and operations are often run from abroad.

In the field of corruption, bribery is the core form of crime. Since the turn of the century, approximately 10 cases of bribery have been reported to the police every year. In 2009,

a total of 15 cases of bribery were reported and these cases involved 24 bribery crimes. Corruption can also encompass other types of offences, such as malfeasance and fraud. In an international comparison, bribes accepted by public authorities and politicians are rare in Finland but this situation has deteriorated over the past few years (Transparency International). In 2009, two percent of Finns paid bribes according to their own statement. According to public opinion, areas particularly vulnerable to corruption are national politics, public procurement and construction permits (Eurobarometer).

According to an international survey addressing computer software piracy (BSA-IDC), one in four computer programs used in Finland in 2009 was a pirate product. On the international scale, piracy is a minor issue in Finland, and it has increased at a moderate pace. The Finnish Copyrights Barometer for 2009 indicates that every sixth Finnish household downloads unauthorised files from the Internet. The unauthorised downloading concerned 154 million files with music and movies being the most frequently downloaded file types. The computational damages of these activities add up to EUR 355 million. According to an estimate by the Finnish Copyright Information and Anti-piracy Centre (CIAPC), there are more than 100,000 active Internet piracy practitioners in Finland.

With regard to fraud crimes, the report contains information on insurance fraud, Internet fraud and abuse of EU funds. Over the past few years, the police have received less than one hundred requests of pre-trial investigation from the insurance industry. On the other hand, an average of 2,000 unclear damage cases involving compensation claims totalling EUR 40–50 million have been investigated within the insurance industry itself every year. Cases of Internet fraud usually reflect the shift of traditional crime to the Internet, but new forms of fraud have also been detected. Examples of such cases include the so-called investment pyramid scams, and large-scale identity thefts. Cases of abusing EU funds are investigated by the European Anti-Fraud Office (OLAF). In 2009, it received a total of 969 reports of

suspected fraud cases, and 148 of these cases ended up being investigated. Finland was the only European country in which there were no ongoing fraud investigations at the end of 2009.

Discussion

The area of economic crimes featured in this report is a rather extensive one. It involves a wide range of types of offences, a large number of authorities dealing with economic crimes, as well as many forms of serious crimes that are linked to economic criminality. This is a challenging situation for the prevention and investigation of economic crimes. The extensiveness and complexity of the target area forms an issue in itself. New, specialised authorities have been established and activities have been actively revamped over the past few years. There are several different channels for co-operation between authorities, both at the national and the international levels. However, unlike some other countries, Finland has no single authority specialising in economic crimes. Some important criminal phenomena (e.g. corruption) are completely uncovered by specialised authority organisations.

Many changes of principled significance have recently taken place or will be taking place in the near future in the field of influencing economic crimes. One example of positive change is the implementation of certain projects that have been planned for a long time, such as granting a permanent status for the Virke project of developing collaboration between public authorities and establishing a reversed value-added tax system for the construction industry. Further positive developments include the expansion of special recovery in debt recovery enforcement, the exceptionally high fines for breeches of competition laws, and the generally tougher line in investigating corruption crimes. In addition, the police organisation has initiated co-operation based on regional networks in dealing with economic crimes.

Certain factors adding uncertainty to the prevention of economic crimes have also emerged over the past few years. Examples of such phenomena include the discussion on the so-

called double incrimination and self-crimination protection. The former effects the investigation phasing, for example, in tax violation cases, and the latter can limit the contents of information utilised in an investigation.

Crimes conducted against or with the help of information systems in order to achieve financial gain are quite new, rising phenomena. This is reflected in different sections of our report. Crimes investigated by customs have increasingly shifted to the Internet. Information security breaches have multiplied in the 21st century. Corporate surveys indicate that information is becoming an increasingly crucial resource for companies. Internet piracy has also become more common. New kinds of Internet fraud cases have come up. The increase of such a crime requires versatile facilities of the police and other authorities. They must identify new phenomena, know the functionalities of information systems, and be able to resolve extensive and complex international crime cases.

Usually, economic crime aims at gaining financial benefit. The task of authorities is to restrict such pursuit of gain. The success in this task can be described in terms of the amount of criminally gained funds repossessed in conjunction of economic crime cases reported to the police. Similar evidence can also be found of the efficiency of other authorities linked to the police in these matters, for example, the criminally gained assets discovered by means of tax control, in inspections conducted by the Centre for Pensions, or by special recovery by Debt Recovery Enforcement Office. Based on the assets recovered, the activities taken by the police and some other authorities to prevent economic crime seem to be profitable. The indirect economic consequences are more difficult to assess. The evidence about the profitability of economic crime prevention may have an increasing weight in the future, especially in the aftermath of the economic recession with resource cuts threatening the public sector. From the police perspective, this is a challenging situation because economic crime cases have been increasingly piling up recently.

This report is a versatile review of economic

crimes but it does not by any means cover all specific issues from the field of economic crimes. The plan is to update the publication at a regular interval that enables us also to consider expanding its scope. For example, the section concerning the police, could be complemented with register data and the results of the personnel survey conducted in the units of economic crime investigation since 2010. Other changes and additions can be considered, for example, if new authorities are established or significant changes are made in the tasks of the existing ones. Furthermore, the updates could emphasise the prediction of different development trends.

The observations outlined in this report also lay the foundation for further research plans. The most interesting areas of research arising from this observation presented include the impact of the global recession on economic crimes and the investigation thereof, the shift of economic crimes to information networks, and economic crimes as an expanding form of organised crime activities.

Lähteet

- A 257/2001 Valtioneuvoston asetus poliisi-, tulli- ja rajavartiolaitosten yhteistoiminnasta
- Aloittaneet ja lopettaneet yritykset (2000–2009). Tilastokeskus, Statfin.
- Alvesalo, A. (2003). The dynamics of economic crime control. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 14/2003. Väitöskirja, Turun yliopisto.
- Alvesalo, A. & Hakamo, T. (2009). Valvontaa ja vastuuta ulkopuolisen työvoiman käyttöön. Tutkimus tilaajavastuulain toteutumisesta. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 51/2009.
- Alvesalo, A. & Heiskanen, S. & Virta, E. (2006). Suomen talousrikoskontrollijärjestelmä. Poliisiammattikorkeakoulu. Julkaisu internetissä 15.4.2006, Edilex lakitietopalvelu.
- Alvesalo, A. & Lahti, R. (1999). Kirjoituksia talousrikollisuudesta II. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 10. Espoo 1999.

- Bruttokansantuote käyvin hinnoin (2000–2009). Tilastokeskus, Statfin.
- BSA (2009). Sixth Annual BSA-IDC Global Software 08 Piracy Study. Business Software Alliance and IDC Analyze the Future. May 2009.
- Cartel statistics (1990–2010). Situation as of 2010-01-25. <http://ec.europa.eu/competition>.
- CERT-FI (2004–2009). Vuosikatsausten tietoja tietoturvaviranomaisen toiminnasta eri vuosilta.
- COM(2007) 267 final. Communication from The Commission to The European Parliament, The Council and The Committee of the Regions. Towards a general policy on the fight against cyber crime. Commission of the European Communities. Brussels, 22.5.2007
- Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime. Official Journal L 300 , 11/11/2008 P. 0042 - 0045
- Directive 2008/20/EC. Directive of the European Parliament and of the Council of 11 March amending Directive 2005/60/EC on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorism financing, as regards the implementing powers conferred on the Commission. OJ L 76, 19.3.2008
- EB 325 (2009). Special Eurobarometer 325 / Wave 72.2 - European Opinion Research Group EEIG. Attitudes of Europeans towards Corruption. Full report. Fieldwork September-October 2009, Publication November 2009. European Commission.
- EKY (2010). Pääkaupunkiseudun talousrikollisuuden tilannekuvaraporttien tietoja.
- ETK (2009). Eläketurvakeskuksen vuosikertomus 2009.
- European Commission (2009). Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses. European Economy 7/2009. Economic and Financial Affairs, Directorate General. European Commission.
- Eurostat statistical database (2010). Real GDP growth rate. Growth rate of GDP volume - percentage change on previous year.
- Finanssivalvonta (2009). Toimintakertomus vuodelta 2009.
- FK vakuutusilastot (2003–2009). Tilastoja epäselvistä vahingoista, poliisille ilmoitettuja tapauksista ja vakuutusutkinnasta. Finanssialan keskusliitto.
- Global Risks 2010 (2010). A Global Risk Network Report. World Economic Forum. Cologny / Geneva.
- Hallituksen esityksen luonnos (25.01.2008). Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi viranomaisten välisestä yhteistyöstä harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnassa. Versio 25.01.2008.
- HE 41/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi arvonlisäverolain muuttamisesta ja arvonlisäverolain väliaikaisesta muuttamisesta
- HE 88/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle kilpailulaiksi.
- HE 163/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi Harmaan talouden selvitysyksiköstä sekä Verohallinnosta annetun lain 4 § muuttamisesta.
- Helsingin ulosottovirasto (2009). Helsingin ulosottoviraston vuosikertomus 2008.
- HS (19.2.2010). Varkaille yli 100 000 maksukortin tiedot helsinkiläisliikkeestä. Helsingin Sanomat.
- Huhtala, H. (2010). Valtioiden rahoitustarpeet ja institutionaaliset sijoittajat. Euro & talous 1/2010. Suomen Pankki.
- Häyrynen, J. (2006). Arvopaperimarkkinoiden väärinkäyttö. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 271.
- Juslén, J. & Muttilainen, V. (2009). Korruption ydinalueet 2000-luvun Suomessa. Havaintoja sääntelystä, piilorikollisuudesta ja poliisin tietoon tulleista rikoksista. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 84/2009.
- Kankaanranta, T. & Muttilainen, V. (2010). Kuittikauppa rakennusalan talousrikollisuutena. Poliisiammattikorkeakoulu, raportteja 86/2010.
- Kela (2010). Kelan tilastollinen vuosikirja 2009. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2010. Kansaneläkelaitos.
- Keskuskauppakamari (2005). Yritysten rikosturvallisuus 2008 – riskit ja niiden hal-

- linta. Keskuskauppakamari ja Helsingin seudun kauppakamari. Marraskuu 2005. Keskuskauppakamari (2008). Yritysten rikosturvallisuus 2008 – riskit ja niiden hallinta. Keskuskauppakamari ja Helsingin seudun kauppakamari. Huhtikuu 2008. KHO 2009:83. Kilpailuvirasto (2000–2009). Vuosikertomusten tietoja eri vuosilta. KKO 2009:80. KKO 2010:45. KKO 2010:46. KKO 2010:49. Konkurssi-asiamies (2005–2009). Konkurssi-asiamiehen toimiston vuosikertomusten tietoja eri vuosilta. Konkurssit (2000–2009). Tietoja vireille tulleista konkurseista eri vuosilta. Tilastokeskus, oikeus. Korkea-aho, J. (2008). Rikosepäilyjen toteutuminen rauenneissa konkurseissa. *Defensor Legis* 1/2008. KPMG (2009). Data Loss Barometer. Insights into lost and stolen information in 2009. KRP (13.06.2008). Huijauksen monet muodot. <http://www.poliisi.fi/krp>. KRP (2009). Keskusrikospoliisin toimintakertomus 2009. <http://www.poliisi.fi/krp>. KRP tiedote (28.06.2010). WinCapita-esitutkinta siirtyy syyteharkintaan. Kuluttajavirasto (19.03.2008). Huijaukset. <http://www.kuluttajavirasto.fi/fi-FI/huijaukset>. L 39/1889. Rikoslaki. L 608/1948. Tapaturmavakuutuslaki. L 480/1992. Kilpailulaki. L 1466/1994. Tullilaki. L 109/1995. Laki konkurssipesien hallinnon valvonnasta. L 1558/1995. Laki verotusmenettelystä. L 555/1998. Laki työttömyysetuuksien rahoituksesta. L 731/2001. Laki Kansaneläkelaitoksesta. L 75/2004. Laki kulutustavaroiden ja kuluttajapalvelujen turvallisuudesta. L 120/2004. Konkurssilaki. L 609/2005. Veronkantolaki. L 44/2006. Laki työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta. L 395/2006. Työntekijän eläkelaki. L 624/2006. Osakeyhtiölaki. L 1233/2006. Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä. L 1272/2006. Yrittäjän eläkelaki. L 705/2007. Ulosottokaari. L 237/2008. Laki verohallinnosta. L 503/2008. Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä. L 878/2008. Laki Finanssivalvonnasta. L 524/2009. Laki työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta annetun lain muuttamisesta. L 687/2009. Laki poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta. L 1207/2010. Laki Harmaan talouden selvityksyksiköstä. Lanne, M. (2007). Yhteistyö yritysturvallisuuden hallinnassa. Tutkimus sisäisen yhteistyön tarpeesta ja roolista suurten organisaatioiden turvallisuustoiminnassa. VTT Publications 632. Helsinki: Edita Prima Oy. Laukkanen, J. (2006). ”Ei mitään korkeampaa tiedettä”. Selvitys talousrikosten esikäsittely-yksikön vastaanotosta. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 56/2006. Leppälä, J. (2009). Tulliselvitysrikos. Lainsäädäntöehdotuksen arviointia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 79/2009. Levi, M. (1992). White-collar crime victimization. In Schlegel, K. & Weisburd, D. (ed.). *White-Collar Crime Reconsidered*. York: Northeastern University Press. Lohiniva, A. & Muttilainen, V. (2009). Vakuutusala petosten kohteena. Vakuutusyhtiöissä ja poliisissa tehtyihin haastatteluihin sekä tilasto- ja rekisteriaineistoihin perustuva tutkimus. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 81/2009. Muttilainen, V. & Kankaanranta, T. (2010). Talousrikollisuuden tutkimus Suomen yliopistoissa. *Oikeus* 2/2010, s. 146–160. Niemelä, M. & Kangas, O. (2008). Väärinkäyttö syö sosiaaliturvan kannatuspohjaa. *Sosiaalivakuutus* 3–4 / 2008. OCTA (2006–2009). EU Organised Crime Threat Assessment. European Police Office, Europol 2009.

- OECD Economic Outlook (2010). Tietoja kahdesti vuodessa ilmestyvästä taloudellisesta katsauksesta ja sen aineistoista. Tuorein katsaus 2010/2 No. 88, November. <http://www.oecd.org>.
- OLAF (2000–2009). Annual Report 2010. European Anti-Fraud Office. Ninth Activity Report for the period 1 January 2009 to 31 December 2009.
- OM (2007). Hyvää velkahallintaa ja maksuhäiriöiden hoitoa. Maksuhäiriöpolitiikan toimintaohjelma vuosille 2007–2011. Oikeusministeriö 2007.
- Palo, S. (2010). Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu. Forum iuris. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki 2010.
- Peurala, J. (2009). The European Union's Anti-money Laundering Crusade. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 83/2009.
- Poliisi 2005 (2005). Sisäasiainministeriö, poliisiosasto. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Poliisihallitus (1.7.2010). Tietojen kirjaaminen Poliisiasian tietojärjestelmään (Patja). Ohje, POHADno 2010/2070. Rikostorjuntayksikkö.
- Poliisin tietoon tullut rikollisuus (2000–2009). Poliisin tulostietojärjestelmän (Polstat) tietoja rikoksista eri vuosilta.
- Poliisin tietoon tullut talousrikollisuus (2000–2009). Poliisin tulostietojärjestelmän (Polstat) tietoja talousrikosjutuista ja -nimikkeistä eri vuosilta.
- Pronto (2007–2009). Pelastustoimen resurssi- ja onnettomuustilasto.
- Puonti, A. (2004). Learning to Work Together. Collaboration Between Authorities in Economic-Crime Investigation. Helsinki: University of Helsinki, Academic Dissertation.
- PWC Finland (2009). Global Economic Crime Survey. Finland's surveys results. November 2009. PriceWaterhouseCoopers.
- PWC Global (2009). The Global Economic Crime Survey. Economic crime in a downturn. November 2009. PriceWaterhouseCoopers
- Rahanpesun selvittelykeskus (2000–2009). Vuosikertomuksia eri vuosilta. Keskusrikospoliisi.
- Rikokset ja niiden selvittäminen (1980–2009). Tilastokeskus, oikeus.
- Rikollisuustilanne (1975–2009). Tietoja rikollisuudesta ja seuraamusjärjestelmästä eri vuosilta. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Ruuskanen, E. (2007). Talousrikostorjuntaohjelmien toteutuminen. Poliisiammattikorkeakoulu, tutkimusyksikkö. SM-2005-03213/Tu-432.
- Sahavirta, R. (2008). Rahanpesu rangaistavana tekona. Helsinki: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja 286.
- Salmi, V. (2010). Kauppa ja teollisuus rikosten kohteena. OPTL:n verkkokatsauksia 15/2010.
- Slapper, G. & Tombs, S. (1999). Corporate crime. London: Addison Wesley Longman.
- SM-2006-02150/Ri-0. Talousrikollisuuteen liittyvä tutkimus. Sisäasiainministeriön kirje yliopistoille, korkeakouluille ja tutkimuslaitoksille 28.8.2006.
- SM (2008). Tilastoja talousrikostutkijoiden henkilötöyvuosista ja työajan käytöstä.
- SM065:00/2009 (26.5.2010). Poliisin, verohallinnon ja syyttäjän yhteistyötä pohtineen työryhmän loppuraportti. Helsinki, Poliisin ylijohdo.
- SM tiedote (20.8.2010). Poliisille merkittävät lisäykset talousrikosten selvittämiseen ja terrorismin torjuntaan. Sisäasiainministeriö.
- STO (2008). Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Valtioneuvoston yleisistunto 8.5.2008.
- STTV (2008). Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskuksen tilinpäätös vuodelta 2009.
- Suomen Asiakastieto (23.3.2010). 600 yrityksen johtaja on liiketoimintakiellossa. Lehdistöiedote.
- Suomen kansainvälistyvä harmaa talous (2010). Eduskunnan tarkastusvaliokunnan tilaaman harmaata taloutta käsittelevän tutkimuksen loppuraportti. Toim. Harmaa Hirvi Oy, Markku Hirvonen, Pekka Lith, Risto Walden. Kesäkuu 2010. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2010.

- Sutherland, E.H.(1983). White Collar Crime - The Uncut Version. New Haven: Yale University Press.
- Talousrikollisuuden tilannekuva (1997–2010). Talousrikollisuuden neljännesvuosikatsauksia eri vuosilta. Poliisiammattikorkeakoulu / Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti.
- TI BPI (1999–2009). Transparency International, Bribe Payers' Index. http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/bpi.
- TI CPI (1995–2009). Transparency International, Corruption Perceptions Index. http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi.
- TI GCB (2003–2009). Transparency International, Global Corruption Barometer. http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb.
- The Future of the Global Financial System (2009). A Near-Term Outlook and Long-Term Scenarios. World Economic Forum. Cologny / Geneva.
- The Stockholm Programme (2010). The Stockholm Programme – An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizens. Official Journal of the European Union, 2010/C 115/01, 4.5.2010.
- The World in 2025 (2009). Rising Asia and socio-ecological transition. European Commission. Directorate-General for Research. Socio-economic Sciences and Humanities. Brussels.
- Tietoturvatilastot (2002–2009). Tilastotietoja Cert-Fi tietoturvaviranomaisen toiminnasta eri vuosilta.
- Tilastokeskus (8.9.2009). Internetin käytön yleistymisen pysähtyminen. Tiede-, teknologia ja tietoyhteiskuntatilastot.
- Treaty of Lisbon (2010). Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. Official Journal of the European Union 2007/C 306/01.
- TTVK tiedote (15.2.2010). Piratismiin avainlukuja 2009.
- TTVK tiedote (25.5.2010). Nettipiratismiin tappiot Suomessa 355 miljoonaa euroa vuodessa
- Tukes toimintakertomus (15.3.2010). Toimintakertomus ja tilinpäätös vuodelta 2009.
- Tukesin vuosi (2008–2009). Toimintakertomuskatsauksia eri vuosilta. Turvateknikan keskus.
- Tullilaitoksen vuosikertomus (2008–2009). Tulli. <http://www.tulli.fi>.
- Tullin tutkimat talousrikokset (2000–2009). Poliisin tulostietojärjestelmän (Polstat) tietoja eri vuosilta.
- Tullirikostorjunnan vuosikirja (2008–2009). Tulli. Vammalan kirjapaino 2010. <http://www.tulli.fi>.
- Tutkitut arvopaperimarkkinoiden väärinkäyttöepäilyt (2002–2009). Finanssivalvonta.
- TVL (2010). Tapaturmavakuutuslaitosten liitto. Työtapaturmat ja ammattitaudit. Tilastovuodet 1999–2008.
- TVR (2009). Työttömyysvakuutusrahasto. Vuosikertomus 2009.
- Työsuojeluhallinto (2000–2009). Vuosikertomusten tietoja työsuojelutoiminnasta. Aluehallintovirastot, työsuojelun vastuualueet / entiset työsuojelupiirit.
- Työsuojeluhallinto (10.02.2010). Tilaajavastuulain noudattamisessa edelleen paljon puutteita. <http://www.tyosuojelu.fi>.
- Ulosoton erikoisperintä (2008–2009). Tilastotietoja ulosoton erikoisperinnästä. Valtakunnanvoudinvirasto.
- Ulosottotilastot (2000–2009). Tilastot kertyvät...tilastot kertovat. Ulosottotilastoja eri vuosilta. Oikeusministeriö.
- UNODC (2010). The Globalization of Crime. A Transnational Organized Crime Threat Assessment. United Nations Office on Drugs and Crime. Vienna.
- Valvira (2009). Sosiaali- ja terveydenhuollon lupa- ja valvontaviraston tilinpäätös vuodelta 2009.
- Velallisen rikokset konkurssien yhteydessä (2000–2009). Poliisin tietoon tullut rikollisuus, Tilastokeskus Statfin.
- Verohallinto (2004–2009). Verohallinnon vuosikertomuksia eri vuosilta.
- Verohallinto (2005–2010). Verohallinnon tasutilastoja eri vuosilta.

Virke (2009). Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti Virke. Toimintakertomus 2009. Hanke VM0151:00/ 0702/2000.

VKSV 2000–2009. Valtakunnansyyttäjänviraston ja syyttäjälaitoksen toimintakertomusten tietoja eri vuosilta.

VM tiedote (10.05.2010). EU-valtiovarainministerit sopivat kattavasta paketista rahoitusvakauden turvaamiseksi. Valtiovarainministeriö, tiedote 57/2010.

VN periaatepäätös (17.12.2009). Valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen toimintaohjelmaksi harmaan talouden ja talousrikollisuuden vähentämiseksi vuosina 2010–2011.

VTV (2007). Poliisi-, tulli- ja rajavartiolaitosviranomaisien yhteistoiminta (PTR-yhteistyö) - erityisesti vakavan rikollisuuden torjunnassa. Valtiontalouden tarkastusvirasto, toiminnantarkastuskertomus 145/2007.

Ympäristörikosseurantatyöryhmä (2000–2009) Vuosiraportti vuoden 2008 ympäristörikkoksista Suomessa. Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä.

<http://www.tulli.fi>
<http://www.tvl.fi>
<http://www.tvr.fi>
<http://www.tyosuojelu.fi>
<http://www.valvira.fi>
<http://www.vero.fi>
<http://www.vksv.oikeus.fi>

Verkkosivut

<http://www.antipiracy.fi>
<http://www.avi.fi>
<http://www.cert.fi>
http://ec.europa.eu/anti_fraud
<http://ec.europa.eu/competition>
<http://www.ely-keskus.fi>
<http://www.etk.fi>
<http://www.evira.fi>
<http://www.finanssivalvonta.fi>
<http://www.kela.fi>
<http://www.kilpailuvirasto.fi>
<http://www.konkurssiasiamies.fi>
<http://www.oecd.org>
<http://www.oikeus.fi/4314.htm>
<http://www.oikeus.fi/vvv>
<http://www.om.fi>
<http://www.rahanpesu.fi>
<http://www.sttv.fi>
<http://www.tilastokeskus.fi>
<http://www.tilastokeskus.fi/oikeus>
<http://www.trafi.fi>
<http://www.transparency.org>
<http://www.tukes.fi>